

ABOLITIO MEMORIAE ÎN ANTICHITATEA TÂRZIE – CONTINUITATE SAU RUPTURĂ? CONDAMNAREA LA UITARE A EUNUCULUI EUTROPIUS

Pavel-Flavian CHILCOȘ*

(Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Keywords: *Eutropius, social disgrace, sanctions, Latin and Greek literary sources, Roman law sources.*

Abstract: *Abolitio memoriae in Late Antiquity – continuity or discontinuity? The condemnation of the eunuch Eutropius to oblivion.* This article analyses the manner in which the condemnation of the eunuch Eutropius to oblivion was implemented, the sanctions decided against him, and the perception of his personality, starting from the imperial edict of August 399. For a better understanding of the phenomenon, the works of ancient authors who wrote about Eutropius' deeds were also consulted. The decree announced the confiscation of his entire fortune, which became part of the imperial treasury. His social degradation was also accentuated, with the eunuch being stripped of his social honors and his name removed from the list of consuls. In the same vein, it was stated that he was stripped of the rank of patrician, as well as the other minor functions he held. Further, all his achievements and decisions were annulled, so that none of the members of society could remember or complain about the way in which the protagonist of the edict had desecrated the office of consul, which, in the Roman understanding, was a divine gift. At the same time, it was ordered that all his iconographic representations (statues, portraits) be destroyed, regardless of their material (bronze, marble, pigments), in all cities, both in public and private places, so that these effigies would not pollute the view of the citizens. Ultimately, it was decided that Eutropius should be exiled to Cyprus, where he would be placed under the strict supervision of guards. In conjunction with the analysis of Eutropius' condemnation to oblivion, the article also highlights other episodes in the history of Roman society (1st-4th centuries) in which similar sanctions, related to the phenomenon of *abolitio memoriae*, were applied to certain princes.

Cuvinte-cheie: *Eutropius, dizgrație socială, sancțiuni, izvoare literare latine și grecești, izvoare juridice.*

* flavian.chilcos@outlook.com; flavian_1859@yahoo.com

Rezumat: *Articolul de față analizează maniera în care s-a implementat condamnarea la uitare a eunucului Eutropius, sancțiunile hotărâte împotriva sa, precum și percepția asupra personalității, pornind de la edictul imperial din august 399. Pentru o bună înțelegere a fenomenului, au fost consultate și operele autorilor antici care au scris despre faptele lui Eutropius. Decretul anunța confiscarea întregii lui averi, aceasta devenind parte integrată a visteriei imperiale. De asemenea, a fost accentuată degradarea lui socială, eunucului fiindu-i retrase onorurile sociale, iar numele eliminat din lista de consuli. În aceeași ordine de idei, s-a precizat faptul că a fost despuiat de rangul de patrician, precum și de celelalte funcții minore pe care le deținea. În continuare, au fost anulate, respinse, toate realizările, hotărârile sale, astfel încât niciunul dintre membrii societății să nu își poată aminti sau să se plângă de felul în care protagonistul edictului a pângărit funcția de consul, care, în accepțiunea romană, reprezenta un dar divin. Totodată, s-a ordonat distrugerea tuturor reprezentărilor sale iconografice (statui, portrete), indiferent de materialul de construcție (bronz, marmură, pigmenți), în toate orașele, atât în locurile publice, cât și în cele private, pentru ca aceste efigii să nu polueze vederea cetățenilor. În ultimă instanță, s-a decis exilarea lui Eutropius pe insula Cipru, unde urma să fie plasat sub stricta supraveghere a gărzilor. Concomitent cu analizarea condamnării la uitare a lui Eutropius, articolul evidențiază și alte episoade din istoria societății romane (sec. I-IV), în care sancțiuni similare, circumscrise fenomenului de abolitio memoriae, au fost aplicate unor principes.*

I. Introducere

La sfârșitul secolului al IV-lea, societatea romană a fost martoră la manifestarea unui eveniment cu totul special de *abolitio memoriae*. În acest sens, la 17 august 399 împărații Arcadius (383-408) și Honorius (393-423) au emis un decret adresat lui Aurelianus, prefectul pretoriului, care legifera condamnarea la uitare a unui personaj aparte al epocii, eunucul Eutropius, care a ajuns pe cele mai înalte trepte sociale, fiind numit *praepositus sacri cubiculi*, patrician și consul¹.

¹ *PLRE*, II, 443, *Eutropius* 1; *CLRE*, 17, 56, 78, 89, 399; M. K. Hopkins, *Eunuchs in politics in the later Roman empire*, *PCPhS*, 189, 1963, 76, nota 2; Alan Cameron, *Claudian: poetry and propaganda at the court of Honorius*, Oxford, 1970, 149 (nota 1), 243; Siegmund Döpp, *Claudian's invective against Eutropius as contemporary historical document*, *WJA*, 4, 1978, 188-189, 192, 194-195; P. J. Heather, *The anti-Scythian triade of Synesius' "De Regno"*, *Phoenix*, 42/2, 1988, 153, nota 4; Michael Dewar, *The fall of Eutropius*, *CQ*, 40/2, 1990, 583, nota 9; J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and bishops: army, church, and state in the age of Arcadius and Chrysostom*, Oxford, 1990, 104, 264; D. F. Buck, *Eunapius, Eutropius and the "Suda"*, *RhM*, 135, 3/4, 1992, 367; Alan Cameron and Jacqueline Long, with a contribution by Lee Sherry, *Barbarians and politics at the court of Arcadius*, Berkeley, Los Angeles and Oxford, 1993, 158, 162, 164 (nota 69), 239; Thomas S. Burns,

În ceea ce privește autorii antici care au scris despre Eutropius, se poate realiza o clasificare a lor, după cum urmează: istorici ai Bisericii: Ioannes Chrysostomus, Synesius, Palladius din *Galatia*, Philostorgius, Socrates Scholasticus, Sozomenos, Hieronymus, Asterius Amasius, Ioannes Antiochenus, Prosper Tiro, Marcus Diaconus, Theodoret; istorici păgâni: Eunapius, Zosimus, Iordanes, Marcellinus Comes; autori de invective: Claudian. Dintre toate operele antice în care s-a scris despre Eutropius, invectivele lui Claudian, intitulate *In Eutropium*, conțin cel mai dur mesaj îndreptat împotriva eunucului².

Barbarians within the gates of Rome: a study of Roman military policy and the barbarians, ca. 375-425 A. D., Bloomington and Indianapolis, 1994, 170, 172; Jacqueline Long, *Claudian's In Eutropium: or, how, when, and why to slander a eunuch*, Chapel Hill and London, 1996, 2-3, 12, 39 (nota 68), 149 (nota 1), 158, 161-162, 164, 171, 199 (nota 17), 237, 247 (nota 71), 260-261, 266; Peter Stewart, *The destruction of statues in Late Antiquity*, în R. Milles (ed.), *Constructing identities in Late Antiquity*, London, 1999, 161; idem, *Statues in Roman society: representation and response*, New York, 2003, 270-271; Charles W. Hedrick Jr., *History and silence: purge and rehabilitation of memory in Late Antiquity*, Austin, 2000, 100; Mathew Kuefler, *The manly eunuch: masculinity, gender ambiguity, and Christian ideology in Late Antiquity*, Chicago and London, 2001, 319 (nota 138), 320 (nota 154); Emma Burrell, *Claudian's in "Eutropium liber alter": fiction and history*, *Latomus*, 62/1, 2003, 111; Christopher Kelly, *Ruling the later Roman empire*, Cambridge, Massachusetts, and London, 2004, 195-196, 289 (nota 32); Eric R. Varner, *Mutilation and transformation. Damnatio memoriae and Roman imperial portraiture*, Leiden, 2004, 223; Daniel A. Washburn, *Banishment in the later Roman Empire, 284-476 CE*, New York and London, 2013, 29, 66, 171 (nota 86), 189 (nota 56); Julia Hillner, *Prison, punishment and penance in Late Antiquity*, Cambridge, 2015, 102, 233; Susanna Elm, *An icon of ugliness – Eutropius the eunuch*, *RIHA Journal*, 0226, 2019, 9; Shaun Tougher, *The Roman castrati: eunuchs in the Roman empire*, London-New York, 2021, 97, 166 (nota 147).

² Wilhelm Süss, *Ethos: Studien zur älteren griechischen Rhetorik*, Leipzig-Berlin, 1910, 264; Harry L. Levy, *Themes of encomium and invective in Claudian*, *TAPhA*, 89, 1958, 336, 343; Richard T. Bruère, *Lucan and Claudian: the invectives*, *CPh*, 59/4, 1964, 238; A. H. M. Jones, *The later Roman empire, 284-602. A social economic and administrative survey*, I, Oxford and Oklahoma, 1964, 171; Alan Cameron, *op. cit.*, 79, 127-128, 134, 143, 367; idem, *Wandering poets: a literary movement in Byzantine Egypt*, în Gregory Nagy (ed.), *Greek literature in the Byzantine period*, New York-London, 2001, 23, 46; Peder G. Christiansen, *Claudian and the East*, *Historia*, 19/1, 1970, 117; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 187, 189, 190, 193; Michael Dewar, *op. cit.*, 582; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 93, 116; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 275; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 166; Jacqueline Long, *op. cit.*, xi, 3, 5, 19, 26, 30, 39, 51-52, 62, 77, 84, 146, 195, 221, 265-267; Charles W. Hedrick Jr., *op. cit.*, 100; Mathew Kuefler, *op. cit.*, 65-66, 254; idem, *Physical and symbolic castration and the Holy Eunuch in Late Antiquity, third to sixth centuries CE*,

II. *Eutropius – un personaj de invectivă*

Despre ascensiunea socială a lui Eutropius se știe: a fost sclav³

în Almut Höfert, Matthew M. Mesley and Serena Tolino (eds.), *Celibate and childless men in power: ruling eunuchs and bishops in the pre-modern world*, New York, 2018, 186, nota 4; Georges Sidéris, 'Eunuchs of light'. *Power, imperial ceremonial and positive representations of eunuchs in Byzantium (4th-12th centuries AD)*, în Shaun Tougher (ed.), *Eunuchs in antiquity and beyond*, London, 2002, 161; Emma Burrell, *op. cit.*, 111-112, 137; Christopher Kelly, *op. cit.*, 166-168, 170; Gavin Kelly, *Claudian and Constantinople*, în Lucy Grig and Gavin Kelly (eds.), *Two Romes. Rome and Constantinople in Late Antiquity*, Oxford, 2012, 244, 251; Shaun Tougher, *Two views on the gender identity of Byzantine eunuchs*, în Alison Shaw and Shirley Ardener (eds.), *Changing sex and bending gender*, New York and Oxford, 2005, 64, 67; idem, *Eunuchs in the East, men in the West? Dis/unity, gender and orientalism in the fourth century*, în Roald Dijkstra, Sanne van Poppe, Daniëlle Sloopjes (eds.), *East and West in the Roman empire of the fourth century. An end to unity?*, Leiden-Boston, 2015, 147-148, 150-151, 161; Rowland Smith, *The imperial court of the late Roman empire*, în A. J. S. Spawforth (ed.), *The court and court society in ancient monarchies*, Cambridge, 2007, 203; Álvaro Sánchez-Ostiz, *Reading Juvenal: Roman satire in Claudian's invectives against Rufinus and Eutropius*, în J. B. Torres Guerra (ed.), *Vtroque sermone nostro. Bilingüismo social y literario en el imperio de Roma / Social and literary bilingualism in the Roman empire*, Pamplona, 2011, 115-116, 119; idem, *Claudian's Stilicho at the Urbs: Roman legitimacy for the half-barbarian regent*, în Diederik W. P. Burgersdijk and Alan J. Ross (eds.), *Imagining emperors in the later Roman empire*, Leiden-Boston, 2018, 312; Meaghan McEvoy, *Child emperor rule in the late Roman West, AD 367-455*, Oxford, 2013, 159, 165; Stephen Mitchell, *A history of the later Roman empire, AD 284-641*, Malden, 2015 [first published 2007], 21; Catherine Ware, *Eutropius, Lucan and the ladies of elegy*, în Valéry Berlincourt, Lavinia Galli Milić, Damien Nelis (eds.), *Lucan and Claudian: context and intertext*, Heidelberg, 2016, 257, 260, 269; Clare Coombe, *Claudian the poet*, Cambridge, 2018, 32 (nota 127), 114; Hugh Elton, *The Roman empire in Late Antiquity: a political and military history*, Cambridge, 2018, 153; Tomasz Babnis, *Eutropius as an oriental: building the invective with references to Orient in the first book of Claudian's In Eutropium*, *CC*, 23, 2020, 8, 10-11, 20.

³ Eunap., fr. 72. Vezi și *PLRE* II, 440, *Eutropius 1*; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 239; Alan Cameron, *Claudian: poetry and...*, 136, 141, 341; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 187, 189, 192; D. F. Buck, *op. cit.*, 368; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 93, 105; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 228; Jacqueline Long, *op. cit.*, 27, 34-35, 37, 48, 112, 238, 242; Mathew Kuefler, *The manly eunuch...*, 66, 98; idem, *Physical and symbolic castration...*, 177; Emma Burrell, *op. cit.*, 115, 121, 136; Shaun Tougher, *The Roman castrati...*, 91.

și eunuc⁴; a intrat în serviciul palatului imperial⁵; în 394, a fost trimis de împăratul Theodosius I (377-395) în Egipt, pentru a afla de la un prezicător creștin, Ioan, care va fi deznodământul conflictului cu uzurpatorul Eugenius (392-394)⁶; în 395 era tutorele lui Arcadius, nu al lui

⁴ Eunap., fr. 66; 71-72; 76; Pallad., *Dial.*, V, 3; Philostorg., *HE*, XI, 4; Soc., *HE*, VI, 5; Prosp. Tiro, *Chron.*, a. 399; Soz., *HE*, VIII, 7; Zos., V, 3, 2-4; 18, 1-3; Marcell. com., *Chron.*, a. 399; Ioann. Antioch., fr. 189; Iord., *Rom.*, 319. Vezi și *PLRE II*, 440, *Eutropius 1*; Wilhelm Süß, *op. cit.*, 264; C. H. Coster, *Synesius, a "curialis" of the time of the emperor Arcadius, Byzantion*, 15, 1940-1941, 27; Harry L. Levy, *op. cit.*, 336; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 238-239, 242, 245; A. H. M. Jones, *op. cit.*, 533, 570; Alan Cameron, *Notes on Claudian's invectives, CQ*, 18/2, 1968, 402; idem, *Claudian: poetry and...*, 127, 131-133, 139, 142, 148, 243, 301; Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 117-118; John Matthews, *Western aristocracies and imperial court, A. D. 364-425*, Oxford, 1975, 250, 272; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 187, 189, 190-191; P. J. Heather, *op. cit.*, 153, 159, 167; Michael Dewar, *op. cit.*, 582-584; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 92-93, 105; D. F. Buck, *op. cit.*, 365, 368; Averil Cameron, *The later Roman empire, AD 284-430*, London, 1993, 119, 149; idem, *The Mediterranean world in the Late Antiquity AD 395-600*, London and New York, 1993, 16; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 6, 135 (nota 105), 336; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 155-156; Béatrice Caseau, *Sacred landscapes*, în G. W. Bowersock, Peter Brown, Oleg Grabar (eds.), *Interpreting Late Antiquity: essays on the postclassical world*, Cambridge, Massachusetts, and London, 2001, 32; Jacqueline Long, *op. cit.*, 1-2, 27, 29, 36-37, 40-41, 107, 111, 121, 128, 133, 158, 174, 200, 231, 233, 235, 238-240, 242, 248, 264; Charles W. Hedrick Jr., *op. cit.*, 100; Mathew Kuefler, *The manly eunuch...*, 36, 66, 68, 97-98, 100; idem, *Physical and symbolic castration...*, 177; Emma Burrell, *op. cit.*, 114-118, 121, 135; Kathryn M. Ringrose, *The perfect servant: eunuchs and the social construction of gender in Byzantium*, Chicago and London, 2003, 156; Christopher Kelly, *op. cit.*, 166, 195; Eric R. Varner, *op. cit.*, 223; Shaun Tougher, *Two views on gender...*, 64-65, 67; idem, *Eunuchs in the East...*, 147-150, 153, 161; idem, *The Roman castrati...*, 7, 53, 79-80, 82, 90-92, 95; Rowland Smith, *op. cit.*, 203, 221, 227; Álvaro Sánchez-Ostiz, *Reading Juvenal...*, 116 (nota 4), 117, 129; Catherine Ware, *Claudian and the Roman epic tradition*, Cambridge, 2012, 75, 78, 104, 121; idem, *Eutropius...*, 265, 269; Gavin Kelly, *op. cit.*, 243-244, 248, 251; Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 156, 159, 161, 168; Daniel A. Washburn, *op. cit.*, 29; Julia Hillner, *op. cit.*, 102, 234; Stephen Mitchell, *op. cit.*, 21, 95, 101, 106 (nota 89); Clare Coombe, *op. cit.*, 12, 37 (nota 15), 157; Adrastos Omissi, *Emperors and usurpers in the later Roman empire: civil war, panegyric, and the construction of legitimacy*, Oxford, 2018, 292; Hugh Elton, *op. cit.*, 153-154, 269; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 9-11, 13-15, 17.

⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 142-144; Philostorg., *HE*, XI, 4. Vezi și *PLRE II*, 440, *Eutropius 1*.

⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 312-313; Soz., *HE*, VII, 22. Vezi și *PLRE II*, 440-441, *Eutropius 1*; Maurice Platnauer, *Notes*, în Claudian, *In two volumes*, with an English translation by Maurice Platnauer, I, Cambridge-London, 1922, 162, nota 1; Harry L. Levy, *op. cit.*, 345; M. K. Hopkins, *op. cit.*, 68; Alan Cameron, *op. cit.*, 6; Ronald T. Ridley, *Commentary*, în Zosimus, *New History*, a translation with commentary by

Theodosius, cum a menționat eronat Eunapius⁷; între 395-399 a ocupat funcția de *praepositus sacri cubiculi*, bucurându-se de o mare influență⁸; în 398 și-a însușit îndatoriri militare împotriva hunilor⁹; în 399 a fost numit consul împreună cu Flavius Mallius Theodorus (în

Ronald T. Ridley, Canberra, 1982, 206-207, nota 10; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 93; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 138, nota 110; Jacqueline Long, *op. cit.*, 10, 190, 244 (nota 65); Shaun Tougher, *Eunuchs in the East...*, 149; idem, *The Roman castrati...*, 91, 164 (nota 114).

⁷ Eunap., fr. 66; Vezi și PLRE II, 441, *Eutropius 1*; R. C. Blockley, *Notes to Eunapius*, în *The fragmentary classicising historians of the later Roman empire: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, text, translation and historiographical notes by R. C. Blockley, Trowbridge, 1983, 145, nota 137.

⁸ CTh, IX, 40, 17: *qui quondam praepositus sacri cubiculi fuit*; Eunap., fr. 66: *cubicularius*; 72: *cubicularius*; Pallad., *Dial.*, V, 3; Philostorg., *HE*, XI, 4; Marc. Diac., *V. Porph.*, 26; Soc., *HE*, VI, 5; Soz., *HE*, VIII, 2, 19; Zos., V, 9, 2; Ioan. Antioch., fr. 189; Marcell. com., *Chron.*, a. 396. Vezi și PLRE II, 441, *Eutropius 1*; CLRE, 399; M. K. Hopkins, *op. cit.*, 65, 79; A. H. M. Jones, *op. cit.*, 341, 343, 345, 568-569; Alan Cameron, *Notes...*, 402; idem, *Claudian...*, 148; Siegm. Döpp, *op. cit.*, 187; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; Michael McCormick, *Eternal victory: triumphal rulership in Late Antiquity, Byzantium, and the early medieval West*, Cambridge, 1986, 48; P. J. Heather, *op. cit.*, 166; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 92-93; Averil Cameron, *op. cit.*, 16; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 6, 108; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 162; Jacqueline Long, *op. cit.*, 1-2, 10, 136, 162, 225 (nota 10); Mathew Kuefler, *The manly eunuch...*, 65; idem, *Psychical and symbolic castration...*, 186, nota 4; Georges Sidéris, *op. cit.*, 161; Emma Burrell, *op. cit.*, 110; Christopher Kelly, *op. cit.*, 166, 195; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 64-65; idem, *Eunuchs in the East...*, 147, 149; idem, *The Roman castrati...*, 5-6, 28, 53, 70, 80-81, 89, 92, 135; Rowland Smith, *op. cit.*, 203; Álvaro Sánchez-Ostiz, *op. cit.*, 119; Gavin Kelly, *op. cit.*, 243; Daniel A. Washburn, *op. cit.*, 29, 66, 92, 116; Julia Hillner, *op. cit.*, 102, 233; Stephen Mitchell, *op. cit.*, 101; Adrastos Omissi, *op. cit.*, 292; Hugh Elton, *op. cit.*, 153; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 9, 16.

⁹ Claud., *In Eutr.*, I, 243-251; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; Michael McCormick, *op. cit.*, 48; P. J. Heather, *op. cit.*, 159-161; Alan Cameron, *op. cit.*, 125, 132; Siegm. Döpp, *op. cit.*, 187; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 38, 93, 96-98; D. F. Buck, *op. cit.*, 365, 368; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 7, 121 (nota 64), 238 (nota 169); Thomas S. Burns, *op. cit.*, 155-156; Jacqueline Long, *op. cit.*, 2, 11, 28, 48, 119, 129, 149, 172, 184-186, 240, 266; Emma Burrell, *op. cit.*, 117, nota 32; Christopher Kelly, *op. cit.*, 195; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 65, 70 (nota 14); idem, *The Roman castrati...*, 90, 135, 164 (notele 106 și 107); Mathew Kuefler, *The manly eunuch...*, 66; idem, *Psychical and symbolic castration...*, 186, nota 4; Stephen Mitchell, *op. cit.*, 101; Hugh Elton, *op. cit.*, 153; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 10, 14-15, 17.

Occident)¹⁰; a primit titlul de *patricius*¹¹. Potrivit lui Claudian, în prima parte a vieții, ca urmare a faptului că era sclav, acesta ar fi avut diverse activități la mai mulți stăpâni, Ptolemaeus, Arinthaesus și fiica acestuia, după care ar fi fost eliberat. Cu toate acestea, informațiile oferite de poetul latin cu privire la prima parte a vieții eunucului nu sunt veridice¹².

Istoricii antici i-au evidențiat abilitățile persuasive, indispensabile în activitatea lui politică: a obținut elevarea în plan social și controlul asupra statului și orânduirilor imperiale¹³; l-a determinat pe

¹⁰ *CTh*, IX, 40, 17; Philostorg., *HE*, XI, 4; Soc., *HE*, VI, 5; Prosp. Tiro, *Chron.*, a. 399; Soz., *HE*, VIII, 7, 1; Zos., V, 17, 4; Marcell. com., *Chron.*, a. 399: *Hic Eutropius omnium spadonum primus adque ultimus consul*; Ioan. Antioch., fr. 189. Vezi și *PLRE* I, 902, *Flavius Mallius Theodorus* 27; II, 442, *Eutropius* 1; *CLRE*, 17, 56, 78, 89, 399, 662; Harry L. Levy, *op. cit.*, 343; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 238-239, 240, 242-243, 245; A. H. M. Jones, *op. cit.*, 179, 570; Alan Cameron, *op. cit.*, 125, 127, 132-133, 139-140, 142-143, 148, 221, 235, 243, 276, 300-301, 361; Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 113, 118; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 187, 189-192, 194-195; Michael McCormick, *op. cit.*, 49; P. J. Heather, *op. cit.*, 159; Michael Dewar, *op. cit.*, 582-583; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 93, 100, 105, 221, 225; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 166, 168, 327; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 156, 172; Jacqueline Long, *op. cit.*, 1-3, 11, 27, 29-30, 34-41, 48, 59, 111, 118, 131, 143, 149-150, 157-158, 167, 171-172, 181, 183-185, 200, 202, 222, 231, 233, 235-236, 239-240, 242, 243 (nota 63), 244-246, 248, 252, 264, 266, 269; Emma Burrell, *op. cit.*, 111, 114-118, 121, 135, 138; Christopher Kelly, *op. cit.*, 166, 195; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 64-65; idem, *Eunuchs in the East...*, 149-151; idem, *The Roman castrati...*, 70, 79, 80, 89, 90-91; Mathew Kuefler, *The manly eunuch...*, 36, 65-66, 68, 97-98; idem, *Psychical and symbolic castration...*, 177, 186 (nota 4); Rowland Smith, *op. cit.*, 203, 207; Álvaro Sánchez-Ostiz, *op. cit.*, 116 (nota 4), 117, 129; Catherine Ware, *Claudian...*, 23, 69, 78, 110-111, 122, 199; idem, *Eutropius...*, 259, 266, 269; Gavin Kelly, *op. cit.*, 244, 246, 248, 251, 254, 256, 262; Julia Hillner, *op. cit.*, 102; Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 159, 168, 171; Hugh Elton, *op. cit.*, 153; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 9-11, 13-14, 17, 19.

¹¹ *CTh*, IX, 40, 17: *Patriciatus etiam dignitate*; Philostorg., *HE*, XI, 4; Soz., *HE*, VIII, 7, 1; Zos., V, 17, 4. Vezi și *PLRE* II, 442, *Eutropius* 1; Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 118; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 187; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; D. F. Buck, *op. cit.*, 365; Emma Burrell, *op. cit.*, 115, 135; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 66; idem, *Eunuchs in the East...*, 151; idem, *The Roman castrati...*, 90-91, 164 (nota 102); Gavin Kelly, *op. cit.*, 256; Julia Hillner, *op. cit.*, 102; Stephen Mitchell, *op. cit.*, 101; Hugh Elton, *op. cit.*, 153; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 10.

¹² Claud., *In Eutr.*, I, 30; 58; 61-63; 104-105; 132; 478-479. Vezi și *PLRE* II, 440, *Eutropius* I; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 239-240.

¹³ Eunap., fr. 66; 69; 74; Philostorg., *HE*, XI, 4; Marc. Diac., *V. Porph.*, 26; Socr., *HE*, VI, 5; Soz., *HE*, VIII, 7; Zos., V, 8, 3; 11, 1; 12, 1; 14, 1. Vezi și *PLRE* II, 441, *Eutropius* 1; G. F. Hill, *Notes*, în *The life of Porphyry, bishop of Gaza, by Mark the deacon*, translated with introduction and notes by G. F. Hill, Oxford, 1913, 128; M.

Arcadius să-l declare pe Flavius Stilicho *hostis publicus*¹⁴; l-a convins pe Gildo, uzurpatorul maur, să se detașeze de puterea de la Roma și să recunoască autoritatea Constantinopolului¹⁵; a reinițiat persecuția păgânilor și ereticilor, a înlesnit deportarea lui Eunomius din *Dacora* la

K. Hopkins, *op. cit.*, 68; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 238; A. H. M. Jones, *op. cit.*, 183-184, 341, 345, 568; Alan Cameron, *Notes...*, 401-402; idem, *Claudian...*, 128, 142; idem, *Wandering poets...*, nota 180; John Matthews, *op. cit.*, 250; Siegmur Döpp, *op. cit.*, 187, 192; idem, *Zeitgeschichte in Dichtungen Claudians*, Weisbaden, 1980, 151, 159; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; P. J. Heather, *op. cit.*, 159; Michael Dewar, *op. cit.*, 582; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 59, 93, 166; D. F. Buck, *op. cit.*, 365; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 6, 141; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 155; Jacqueline Long, *op. cit.*, 2, 137, 228, 244 (nota 65); Emma Burrell, *op. cit.*, 116, 122; Christopher Kelly, *op. cit.*, 195; Gavin Kelly, *op. cit.*, 243; Catherine Ware, *Claudian...*, 69, 75 (nota 39); Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 156; Stephen Mitchell, *op. cit.*, 95, 101; Shaun Tougher, *Eunuchs in the East...*, 161; idem, *Byzantine court eunuchs and the Macedonian dynasty*, în Almut Höfert, Matthew M. Mesley and Serena Tolino (eds.), *op. cit.*, 233; idem, *The Roman castrati...*, 89-91; Clare Coombe, *op. cit.*, 2018, 37 (nota 15), 157; Mathew Kuefler, *op. cit.*, 177; Susanna Elm, *op. cit.*, 3, 5, 7-8; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 9-10.

¹⁴ Eunap., fr. 74; Zos., V, 11, 1. Vezi și *PLRE* I, 856, *Flavius Stilicho*; II, 441, *Eutropius 1*; A. H. M. Jones, *op. cit.*, 329; Alan Cameron, *Claudian: poetry and...*, 58, 94, 101, 114, 124-125, 149, 151, 176, 230, 242; John Matthews, *op. cit.*, 272; Siegmur Döpp, *Claudian's invective...*, 189, 195-196; Idem, *Zeitgeschichte in...*, 150; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 208, nota 19; P. J. Heather, *op. cit.*, 167-168; Michael Dewar, *op. cit.*, 582; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 97; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 223 (nota 115), 309; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 159; Jacqueline Long, *op. cit.*, 11-12, 159, 171, 184, 199, 228, 237, 269; Emma Burrell, *op. cit.*, 136, 137 (nota 115); Catherine Ware, *op. cit.*, 69; Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 156; Clare Coombe, *op. cit.*, 15, 58, 73, 157; Hugh Elton, *op. cit.*, 154; Susanna Elm, *op. cit.*, 10; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 10, nota 3; Shaun Tougher, *op. cit.*, 91.

¹⁵ *Chron. Gall.*, a. 397; Claud., *de bello Gild.*, 66-67; 70; 75; 256; *de cons. Stil.*, I, 271; Symm., *Ep.*, IV, 5; Oros., VII, 36, 2-3; Zos., V, 11, 2-4. Vezi și *PLRE* I, 396 (*Gildo*), 856 (*Flavius Stilicho*); II, 441, *Eutropius 1*; Lester B. Struthers, *The rhetorical structure of the encomia of Claudius Claudian*, *HSPH*, 30, 1919, 61-62; Harry L. Levy, *op. cit.*, 342, 345; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 241, 246-254; A. H. M. Jones, *op. cit.*, 183-184; Alan Cameron, *op. cit.*, 93-123, 132-134, 151, 173; Peder G. Christensen, *op. cit.*, 113, 116; John Matthews, *op. cit.*, 272; Siegmur Döpp, *op. cit.*, 150; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; Michael Dewar, *op. cit.*, 582; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 98; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 159, 161; Jacqueline Long, *op. cit.*, 39, 185, 190, 224, 226-231, 234, 236; Emma Burrell, *op. cit.*, 110, 136; A. T. Fear, *Notes*, în Orosius, *Seven books of history against the pagans*, translated with an introduction and notes by A. T. Fear, Liverpool, 2010, 420 (nota 394), 421 (nota 395); Catherine Ware, *op. cit.*, 69-70; Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 156-159; Stephen Mitchell, *op. cit.*, 21; Clare Coombe, *op. cit.*, 15, 73; Susanna Elm, *op. cit.*, 10; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 10; Shaun Tougher, *op. cit.*, 91, 165 (nota 121).

Tyana și a ordonat distrugerea cărților sale¹⁶; a obținut recunoașterea lui Ioannes Chrysostomus ca episcop¹⁷. În aceeași ordine de idei, stăpânirea artei convingerii i-a permis să implementeze și o serie de legi care serveau propriului interes: lăcașurilor sfinte li s-a interzis să acorde azil celor condamnați, Sozomenos considerând că acțiunile sale au fost ofense aduse bisericii¹⁸; au fost stabilite anumite excepții de la interdicția mituirii¹⁹; au fost ridicate restricțiile libertăților²⁰; au fost impuse anumite pedepse pentru cei acuzați de conspirație²¹. În accepțiunea lui Synesius, împăratul ar avea nevoie de companioni onești, iar astfel de prietenii bazate pe interes și lingușire ar trebui evitate; așadar, vigilența ar trebui să capete conotații însemnate, pentru ca nu cumva adulara, ascunsă sub masca prieteniei, să se strecoare în preaj-

¹⁶ *CTh*, XV, 1, 36; XVI, 5, 31-34; 7, 6; 10, 14 și 16; Philostorg., *HE*, XI, 5; Marc. Diac., *V. Porph.*, 26; Soz., *HE*, VIII, 1. Vezi și *PLRE* II, 442, *Eutropius 1*; G. F. Hill, *op. cit.*, 127-128; Clyde Pharr, *Commentary*, în *The Theodosian Code and Novels and the Sirmodian Constitutions*, a translation with commentary, glossary, and bibliography by Clyde Pharr, in collaboration with Theresa Sherrer Davidson and Mary Brown Pharr, with an introduction by C. Dickerman Williams, Princeton-London-Oxford, 1952, 456 (notele 70 și 71), 474 (nota 29); Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; Béatrice Caseau, *op. cit.*, 32; Philip R. Amidon, *Notes*, în *Philostorgius: church history*, translated with an introduction and notes by Philip R. Amidon, Atlanta, 2007, 147, notele 19 și 20; Shaun Tougher, *op. cit.*, 92-93, 165 (nota 131 și 135).

¹⁷ Pallad., *Dial.*, V, 3; Socr., *HE*, VI, 2; Soz., *HE*, VIII, 7, 2; Theodor., *HE*, V, 27-28. Vezi și *PLRE* II, 442, *Eutropius 1*; Blomfield Jackson, *Notes*, în *The ecclesiastical history, dialogues, and letters of Theodoret*, translated with notes by the Blomfield Jackson, Grand Rapids, 1892, 347, nota 907; G. F. Hill, *op. cit.*, 127-128; René Henry, în Photius, *Bibliothèque*, II, texte établi et traduit par René Henry, Paris, 1960, 52, nota 2; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 93, 166-168, 189; Philip R. Amidon, *op. cit.*, 147, nota 20; Susanna Elm, *op. cit.*, 2-3; Shaun Tougher, *op. cit.*, 92, 165 (notele 132-134).

¹⁸ *CTh*, IX, 40, 16; 45, 3; XI, 30, 57; XVI, 2, 32; *CJ*, I, 3, 12; 4, 6; VII, 62, 29; Ioann. Chrysost., *Hom. in Eutr.*, I, 3; Soc., *HE*, VI, 5; Soz., *HE*, VIII, 7; Phot., *Bibl.*, 96. Vezi și *PLRE* II, 442, *Eutropius 1*; A. C. Zenos, *Notes*, în *The ecclesiastical history of Socrates Scholasticus*, revised, with notes, by A. C. Zenos, Grand Rapids, 1890, 354, nota 841; G. F. Hill, *op. cit.*, 127; Herbert Moore, *Notes*, în *The dialogue of Palladius concerning the life of Chrysostom*, by Herbert Moore, London and New York, 1921, 41, nota 1; Clyde Pharr, în *CTh*, 257 (notele 26 și 27), 330 (notele 111 și 112), 446 (nota 97); Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 105, 151-152, 190; Shaun Tougher, *op. cit.*, 93, 166 (nota 143).

¹⁹ *CTh*, X, 10, 21. Vezi și Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10.

²⁰ *CTh*, VIII, 17, 1. Vezi și Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10.

²¹ *CTh*, IX, 14, 3. Vezi și Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10.

ma conducătorului statului, să-i atace esența spirituală și să jefuiască suveranitatea imperială²².

Alegația lui Ioannes Antiochenus potrivit căreia Eutropius ar fi stabilit raporturi de amicitie cu barbarii, în speranța că ar ajunge pe tronul imperial, este lipsită de veridicitate, întrucât condiția de eunuc împiedica materializarea unor asemenea intenții; Philostorgius a subliniat faptul că emascuarea l-a împiedicat să obțină purpura²³.

Claudian a amintit evoluția rapidă în plan social a lui Eutropius, de la nimic la putere²⁴. În schimb, trecutul lui a fost criticat, fiind perceput drept: sclav²⁵; mai decăzut decât sclavul care a servit doar un singur stăpân²⁶; numărul stăpânilor pe care i-ar fi avut ar fi fost la fel de mare precum granulele de nisip din deșert sau valurile mărilor²⁷; întrucât a avut mulți posesori, a apărut în numeroase cataloage de vânzare, a fost nevoit să-și schimbe des numele, iar condiția medicală i-a fost consultată în repetate rânduri în prezența potențialilor cumpărători²⁸; un bun care, o dată cumpărat, genera sentimentul regretului fa-

²² Syn., *De Reg.*, VIII, 1.

²³ Philostorg., *HE*, XI, 4; Ioann. Antioch., fr. 189. Vezi și *PLRE* II, 444, *Eutropius* 1.

²⁴ Claud., *In Eutr.*, I, 181: *Asperius nihil est humili cum surgit in altum*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 119, 244.

²⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 26: *servili*; 30: *famulis*; 57: *serviret adhuc*; 58-77; 120-137; 142: *servi*; 148-150; 176-177; 184: *servi*; 185-187; 212: *manucipium*; 252: *servum*; 276: *et niveam dominae pensis involvere lanam*; 310-311; 332; 345: *servire*; 440-441; 479: *servus*; 507-513; II *praef.*, 4-6; 30: *manucipium*; 61: *servit*; 62: *famulum*; II, 69: *famulum*; 81; 132: *servilibus*; 319: *famulo*; 351-353; 517: *famulis*; 535: *famulis*. Vezi și Wilhelm Süß, *op. cit.*, 265; Alan Cameron, *op. cit.*, 128, 136; Jacqueline Long, *op. cit.*, 27 (nota 43), 28, 35-36, 42-43, 112, 119, 121-123, 146, 153, 159, 171-173, 175; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 64.

²⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 29-31: *discrimina quaedam/ sunt famulis splendorque suus, maculamque minorem/ condicionis habet, domino qui vixerit uno*. Wilhelm Süß, *op. cit.*, 265;

²⁷ Claud., *In Eutr.*, I, 32-33: *si pelagi fluctus, Libyae si discis harenas,/ Eutropii numerabis eros*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 113; Shaun Tougher, *The Roman castrati...*, 90.

²⁸ Claud., *In Eutr.*, I, 33-38: *quot iura, quot ille/ mutavit tabulas vel quanta vocabula vertit!/ nudatus quotiens, medicum dum consulit emptor,/ ne qua per occultum lateat iactura dolorem!* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 128, 302; Jacqueline Long, *op. cit.*, 34, 113, 171-172; Catherine Ware, *op. cit.*, 23; idem, *Eutropius...*, 260, 264; Shaun Tougher, *Eunuchs in the East...*, 149, 151; idem, *The Roman castrati...*, 90, 164 (nota 98).

țã de achiziție, după care era retrimis la piața de sclavi²⁹; un cadou care putea fi oferit prietenilor³⁰; o componentă din zestrea unei mirese³¹; un obiect sexual, o amantă de care un stăpân se plectisea repede³²; potrivit legii, ar fi un obiect personal neînsuflețit³³; un sclav care merita cumpărat doar pentru a fi pedepsit³⁴; un sclav leneș³⁵; o servitoare care și-ar ajuta stăpâna să se pieptene, să facă baie și care i-ar face vânt cu o pană de păun³⁶; un proxenet³⁷; un neintegrat social, întrucât ar fi fost disprețuit de toată lumea³⁸; o bătaie de joc la adresa umanității³⁹; ar fi

²⁹ Claud., *In Eutr.*, I, 37-38: *omnes paenituit pretii venumque redibat./ dum vendi potuit*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 39, 123.

³⁰ Claud., *In Eutr.*, I, 40-41: *iam specie doni certatim limine pellunt/ et foedum ignaris properant obtrudere munus*; 63-64: *neque enim iam dignus haberi/ nec maturus emi*. Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 128; Jacqueline Long, *op. cit.*, 114.

³¹ Claud., *In Eutr.*, I, 104-105: *dotalem genero nutritoremque puellae/ tradidit*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 128; Shaun Tougher, *op. cit.*, 90.

³² Claud., *In Eutr.*, I, 61-63: *miles stabuli Ptolomaeus in illis/ notior: hic longo lassatus paelicis usu/ donat Arinthaeo*. Vezi și Wilhelm Süß, *op. cit.*, 265; M. K. Hopkins, *op. cit.*, 79; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 239; Jacqueline Long, *op. cit.*, 27, 37, 42, 77, 122, 124-128, 132, 143, 159, 238, 241, 264; Mathew Kuefler, *The manly eunuch...*, 99-100, 102; Catherine Ware, *op. cit.*, 260, 268; Gavin Kelly, *op. cit.*, 251; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 13, 18; Shaun Tougher, *op. cit.*, 90, 164 (nota 99).

³³ Claud., *In Eutr.*, I, 211: *quod iure sepultum*.

³⁴ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 32: *poena meretur emi*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 128.

³⁵ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, II, 55-56: *inerti/ mancipio*. Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 244-245;

³⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 105-109: *Eous rector consulque futurus/ pectebat dominae crines et saepe lavanti/ nudus in argento lympham gestabat alumnae,/ et cum se rapido fessam proiecerat aestu,/ patricius roseis pavonum ventilat alis*. Vezi și Wilhelm Süß, *op. cit.*, 265-266; Jacqueline Long, *op. cit.*, 27, 42, 116, 128-129; Mathew Kuefler, *op. cit.*, 97; Catherine Ware, *op. cit.*, 260; Gavin Kelly, *op. cit.*, 251; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 133; Shaun Tougher, *op. cit.*, 90, 164 (nota 100).

³⁷ Claud., *In Eutr.*, I, 78: *lenonis*; 130: *lenoni*; II *praef.*, 61: *lenonia*; II, 84: *leno*; 351: *leno*. Vezi și M. K. Hopkins, *op. cit.*, 79; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 240; Alan Cameron, *op. cit.*, 128; Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 117; Jacqueline Long, *op. cit.*, 27, 34, 35 (nota 63), 42, 62, 128, 139, 232; Mathew Kuefler, *op. cit.*, 98; Christopher Kelly, *op. cit.*, 166; Catherine Ware, *op. cit.*, 260, 265; Gavin Kelly, *op. cit.*, 251; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 13; Shaun Tougher, *op. cit.*, 90.

³⁸ Claud., *In Eutr.*, I, 132: *contemptu iam liber erat*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 27, 39, 42; Gavin Kelly, *op. cit.*, 251.

³⁹ Claud., *In Eutr.*, I, 140-142: *pro quisquis Olympi/ summa tenes, tanto libuit mortalia risu/ vertere?*

ajuns bătaia de joc a sclavilor din palatul imperial, care nu l-ar fi acceptat, ci l-ar fi disprețuit⁴⁰.

De asemenea, Claudian a reamintit, în numeroase rânduri, faptul că Eutropius a fost un eunuc⁴¹; că a fost privat, încă din fragedă pruncie, de prezența protectoare a mamei sale și trimis pradă torturii, suferinței și emascularii, această din urmă acțiune fiind cea care i-a anulat condiția de bărbat și a fost îndeplinită de către un armean, considerat instrument al destinului⁴²; întrucât a făcut parte din această categorie socială, ar fi fost lipsit de sentimente umane și nu i-ar fi păsă de familie și copii⁴³; a fost rău și lipsit de compasiune și în raport cu alți eunuci⁴⁴; ar fi ajuns o rușine chiar printre ceilalți eunuci⁴⁵; indiferent dacă s-ar căsători sau nu, el nu ar putea fi nici mamă, nici tată, întrucât primul rol i-a fost interzis de natură, pe când cel de-al doilea de cuțitul chirurgului⁴⁶; s-ar fi asemănat cu Tiresias, vestitul prezică-

⁴⁰ Claud., *In Eutr.*, I, 148-150: *ipsi quin etiam tali consorte fremebant/ regales famuli, quibus est inlustrior ordo/ servitii, sociumque diu spreverere superbi.*

⁴¹ Claud., *In Eutr.*, I, 8: *eunuchus*; 99: *eunuchis*; 214: *eunuchus*; 191-192; 193: *castrat*; 214: *eunuchus*; 231: *eunuchus*; 234: *eunuchi*; 296: *spado*; 298: *eunuchi*; 315: *spado*; 319: *eunuchumque*; 324: *eunuchi*; 326: *eunuchi*; 337: *eunuchus*; 419: *eunuchi*; 425: *eunuchi*; 438: *eunuchi*; 461: *eunuchi*; 466-470; 496: *sterili*; 497: *eunuchi*; II *praef.*, 33: *spado*; 43: *eunuchi*; 45: *eunuchi*; II, 49: *castrati*; 62: *spado*; 74: *eunuchi*; 90: *eunuchi*; 122: *eunuchus*; 192: *eunuchi*; 224: *eunuchis*; 550: *castratus*; 555: *eunuchi*.

⁴² Claud., *In Eutr.*, I, 44-53: *Cunabula prima cruentis/ debet supplicii; rapitur castrandus ab ipso/ ubere; suscipiunt matris post viscera poenae./ advolat Armenius certo mucrone recisos/ edoctus molliere mares damnoque nefandum/ aucturus pretium; fecundum corporis imbrem/ sedibus exhaurit geminis unoque sub ictu/ eripit officium patris nomenque matri./ ambiguus vitae iacuit, penitusque supremum/ in cerebrum secti traxerunt frigora nervi.* Vezi și Wilhelm Süss, *op. cit.*, 264; M. K. Hopkins, *op. cit.*, 79, nota 1; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 239, 244; Alan Cameron, *Notes...*, 400; idem, *Claudian...*, 128, 257; Jacqueline Long, *op. cit.*, 27-28, 34-36, 42, 58, 104, 114-116, 118 (nota 37), 121, 123, 126, 129, 132, 140, 146, 253; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 65; idem, *Eunuchs in the East...*, 151; idem, *The Roman castrati...*, 90; Catherine Ware, *Claudian...*, 23; idem, *Eutropius...*, 260, 264; Gavin Kelly, *op. cit.*, 251; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 12-13.

⁴³ Claud., *In Eutr.*, I, 187-188: *adde, quod eunuchus nulla pietate movetur/ nec generi natisve cavet.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 146; Mathew Kuefler, *op. cit.*, 66.

⁴⁴ Claud., *In Eutr.*, I, 188-190: *clementia cunctis/ in similes, animosque ligant consortia damni;/ iste nec eunuchis placidus.*

⁴⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 152: *cuius et eunuchos paduit.*

⁴⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 223-225: *nubas ducasve licevit:/ numquam mater eris, numquam pater; hoc tibi/ ferrum, hoc natura negat.* Tomasz Babnis, *op. cit.*, 12.

tor din mitologia greco-romană, dar cu o variantă emasculeată a sa, precum și cu Melampus, legendarul profet și vindecător, dar cu versiunea lipsită de virilitate⁴⁷.

În opinia poetului latin, existența lui Eutropius, îndeosebi obținerea consulatului, ar fi mult mai șocantă decât alte arătări sau prevestiri nefaste precum: nașterea copiilor monștri, pe jumătate oameni, pe jumătate bestii, care își înspăimântă propriile mame; urletul lupilor care poate fi auzit noaptea în orașe; vitele care vorbesc păstorilor uluiți; pietrele care, asemenea picăturilor de ploaie, cad pe pământ; norii sângerii amenințatori; fântânile a căror apă se transformă în sânge; corpurile cerești care se aseamănă cu luna și care se ciocnesc pe cer; vederea a doi sori⁴⁸. Așadar, eunucul nu ar fi reprezentat altceva decât o pată la adresa majestății imperiale, dar una care trebuia înlăturată; o ofensă⁴⁹. La începutul preluării puterii și-ar fi ascuns păcatele și, sub masca unei timidități, nu ar fi îndrăznit, încă, să-și aroge drepturi publice sau să schimbe legi; treptat, i-ar fi alungat pe oamenii de soi bun și, înconjurându-se de reziduuri sociale, și-a ales sfetnici răi, fără valoare; când ar fi observat susținerea lui Hosius și Leo, *comes rei militaris*, încrederea în sine ar fi crescut, dar la fel s-ar fi întâmplat și cu patima sa pentru putere⁵⁰. Faptul că Eutropius a obținut anumite funcții, precum cea de general, consul ori judecător ar fi reprezentat un lucru mult mai abominabil decât orice alt exemplu nefast oferit de poveștile

⁴⁷ Claud., *In Eutr.*, I, 315: *spado Tiresias enervatusque Melampus*.

⁴⁸ Claud., *In Eutr.*, I, 1-9: *Semiferos partus metuendaque pignora matri/ moenibus et mediis auditum nocte luporum/ murmur et attonito pecudes pastore locutas/ et lapidum duras hiemes nimboque minacem/ sanguineo rubuisse Iovem puteosque cruore/ mutatos visasque polo concurrere lunas/ geminos soles mirari desinat orbis:/ omnia cesserunt eunucho consule monstra*. Richard T. Bruère, *op. cit.*, 239; Alan Cameron, *op. cit.*, 127; Jacqueline Long, *op. cit.*, 26-27, 109-111, 121, 200-201; Catherine Ware, *Claudian...*, 122; idem, *Eutropius...*, 257-258, 268-269; Gavin Kelly, *op. cit.*, 251; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 11; Shaun Tougher, *op. cit.*, 70, 160 (nota 111).

⁴⁹ Claud., *In Eutr.*, I, 484-486: *Si nil privata movebunt./ at tu principibus, vestrae tu prospice causae/ regalesque averte notas; 488-489: in crimen euntibus annis/ parce, quater consul*.

⁵⁰ Claud., *In Eutr.*, II, 553-560: *Hic primum thalami claustris delicta tegebat/ clam timideque iubens; erat invidiosa potestas,/ sed tamen eunuchi, necdum sibi publica iura/ sumere nec totas audebat vertere leges./ at postquam pulsisque bonis et faece retenta/ peiores legit socios dignusque satelles/ hinc Hosius stetit, inde Leo, fiducia crevit/ regnandique palam flagravit aperta libido*. Jacqueline Long, *op. cit.*, 42, 128 (nota 77); Emma Burrell, *op. cit.*, 135.

din vechime: căsătoria dintre Oedipus, regele *Thebei*, și mama sa, Iocasta; cea a lui Thystes, rege în *Olympia*, cu fiica sa, Pelopia; transformarea lui Tereus, rege mitologic al tracilor, într-o pasăre; a lui Cadmus, fondatorul *Thebei*, într-un șarpe; a Scyllei, o nimfă legendară pe care Odiseu ar fi întâlnit-o în călătoria sa spre casă, într-o arătare monstruoasă, având câini care îi ieșeau din talie; transformarea oamenilor în copaci, creșterea de aripi, apariția solzilor sau moartea prin dizolvare în râuri⁵¹. În aceeași măsură, guvernarea lui asupra Răsăritului ar fi fost sinonimă cu un subiect de poveste monstruos și dizgrațios⁵². Tutela sa asupra imperiului nu ar fi reprezentat nimic, deoarece și-ar fi bătut joc de supuși⁵³. Activitățile sale n-ar fi fost coordonate în acord cu interesele statului, ci doar pentru a se deservi pe sine. Astfel, ca judecător ar fi folosit legea în scopurile proprii, neținând cont de actele normative în vigoare, și ar fi dezonorat Roma⁵⁴.

Mult mai gravă și generatoare de consecințe neplăcute pe termen lung ar fi fost vânzarea de funcții publice. Potrivit lui Claudian, s-ar fi ajuns la o situație în care imperiul, de la fluviul *Tigris* și până la munții *Haemus*, ar fi fost pus la vânzare, existând și liste cu provinciile și prețurile lor. Eutropius ar fi orchestrat acest proces de vânzare-cumpărare de parcă ar fi fost un negustor ambulant al imperiului (*institor imperii*), un comerciant josnic de onoruri (*caupo famosus bonorum*): oamenii și-ar fi vândut proprietățile pentru a guverna în *Asia*, bijuteriile soțiilor pentru a obține *Syria*; alții ar fi regretat că și-au oferit casa părintească în schimbul *Bithyniei*; dacă ar fi existat două persoane

⁵¹ Claud., *In Eutr.*, I, 287-297: *Nil adeo foedum, quod non exacta vetustas/ ediderit longique labor commiserit aevi./ Oedipodes matrem, natam duxisse Thyestes/ cantatur, peperit fratres Iocasta marito/ et Pelopea sibi. Thebas ac funera Troiae/ tristis Erechthei deplorat scaena theatri./ in volucrem Tereus, Cadmus se vertit in anguem./ Scylla novos mirata canes, hunc arbore figit./ elevat hunc pluma, squamis hunc fabula vestit./ hunc solvit fluvio. numquam spado consul in orbe/ nec iudex ductorve fuit!* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 29, 37; Catherine Ware, *op. cit.*, 269.

⁵² Claud., *In Eutr.*, II, 549-550: *sic magna tueri/ regna nihil, patiensque iugi deluditur orbis ?*

⁵³ Claud., *In Eutr.*, II, 94-94: *sic magna tueri/ regna nihil, patiensque iugi deluditur orbis ?*

⁵⁴ Claud., *In Eutr.*, I, 230-231: *in miseras leges hominumque negotia ludit./ iudicat eunuchus; 286: iudex praetoria; 297: iudex; 472-473; II, 68: praesidium legum; 72: haec iudicis; 158-158: violatas... leges/ Romano... pudori.* Jacqueline Long, *op. cit.*, 27-28, 35-36, 53, 136-137; Emma Burrell, *op. cit.*, 118, 135; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 65.

interesate de dobândirea drepturilor asupra unei provincii, eunucul ar fi ales o tabără în funcție de sumele de bani promise⁵⁵. Potrivit retoricii claudiene, eforturile înaintașilor pentru extinderea granițelor imperiului au fost nule: mărețul rege Cyrus al Persiei l-ar înfrânt pe ultimul conducător al *Lydiei*, Cresus, pentru ca râurile *Pactolus* și *Hermus*, prin agitația valurilor lor, să anunțe venirea lui Eutropius; Attalus III Philometor Euergetes ar fi numit cetatea eternă drept moștenitoare a propriului său regat, *Pergamun*; Antiochus al IV-lea Epiphanes ar fi fost forțat să accepte granițele delimitate de munții *Taurus*; Publius Servilius Isauricus s-ar fi bucurat de un triumf asupra isaurienilor; Egiptul ar fi fost cucerit de Augustus, iar Creta supusă de către Quintus Caecilius Metellus Pius, doar ca Eutropius să se bucure de obținerea veniturilor în urma vânzării de funcții; *Cilicia*, *Iudaea*, *Sophene*, provincii obținute datorită osteneții Romei, toate ar fi fost acum de vânzare⁵⁶.

Ar fi existat mai multe episoade josnice înregistrate de analele Romei, precum petrecerile organizate de Tiberius (14-37) pe insula Capri sau teatrul lui Nero (54-68) (*scaena Neronis*), dar toate acestea ar fi fost întrecute, în ceea ce privește imoralitatea, de activitățile lui Eutropius: prezența lui în palatul imperial; ticăloșia de a fi îmbrăcat veștmintele lui Romulus; numirea lui ca apărător al legii și părinte al împăratului; transformarea curții imperiale într-un adevărat loc pu-

⁵⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 196-209: *quidquid se Tigris ab Haemo/ dividit, hoc certa proponit merce locandum/ institor imperii, caupo famosus bonorum./ hic Asiam villa pactus regit; ille redemit/ coniugis ornatu Syriam; dolet ille paterna/ Bithynos mutasse domo. subfixa patenti/ vestibulo pretiis distinguit regula gentes:/ tot Galatae, tot Pontus eat, tot Lydia nummis;/ si Lyciam tenuisse veils, tot millia ponas,/ si Phrygas, adde; parum! propriae solacia sorti/ communes vult esse notas et venditus ipse/ vendere cuncta cupit. certantum saepe duorum/ diversum suspendit onus; cum pondere iudex/ vergit, et in geminas nutat provincia lances; 211: *vendetis*; 221-228; II, 561: *vendit honores*; 585-588. Vezi și Wilhelm Süss, *op. cit.*, 266; Alan Cameron, *Notes...*, 390-391; idem, *Claudian...*, 130-131, 257; Jacqueline Long, *op. cit.*, 28, 36, 43, 135-136, 170, 254; Emma Burrell, *op. cit.*, 135; Christopher Kelly, *op. cit.*, 166.*

⁵⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 213-221: *pollentem solio Croesum victoria Cyri/ fregit, ut eunucho flueret Pactolus et Hermus?/ Attalus heredem voluit te, Roma, relinqui,/ restitit Antiochus praescripto margine Tauri,/ indomitos curru Servilius egit Isauros/ et Pharos Augusto iacuit vel Creta Metello,/ ne non Eutropio quaestus numerosior esset?/ in mercem veniunt Cilices, Iudaea, Sophene/ Romanusque labor Pompeianique triumpho.* Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 241; Shaun Tougher, *Eunuchs in the East...*, 152-153; idem, *The Roman castrati...*, 90, 164 (nota 110); Tomasz Babnis, *op. cit.*, 13-14.

blic, în care senatorii, generalii și alți magistrați s-ar fi amestecat cu oamenii de rând și, îmbulzindu-se, ar fi încercat să ajungă la cel care le era stăpân, eunucul⁵⁷.

Mai mult decât atât, încă dinainte de a fi îmbrăcat robele consulare, ar fi existat semne prevestitoare ale nenorocirii care urma să se desfășoare: s-ar fi auzit un chiorăit din străfundurile pământului, în urma căruia s-ar fi produs cutremure, iar clădirile ar fi fost distruse; *Chalcedon*, unul dintre orașele afectate, ar fi fost atât de frământat, încât ar fi semănat cu o persoană care, aflându-se sub influența băuturilor bahice, se clatină; apa care trecea prin *Bosphorus* s-ar fi abătut de la cursul ei, ar fi ieșit din matcă și ar fi inundat orașele de pe ambele maluri; apoi, aceleași maluri ar fi fost smulse cu forța și apropiate, împiedicându-i pe marinari să navigheze cum trebuie și obligându-i să înfrunte încă o dată rocile care se ciocneau – *Symplegades*. Claudian a opinat că aceste prevestiri ar fi fost trimise de către surorile zeiței Styx, fericite de faptul că numirea lui Eutropius în funcția de consul le-ar facilita acapararea întregii umanități; drept urmare, s-ar fi declanșat mai multe evenimente cataclismice, iar incendiile și inundațiile ar fi împovărat societatea umană pângărită; în aceste condiții, singurii în măsură să o purifice ar fi fost Neptun și Furiile⁵⁸.

⁵⁷ Claud., *In Eutr.*, II, 58-70: *Exquire retro/ crimina continui lectis annalibus aevi,/ prisca recensitis evolvite saecula fastis:/ quid senis infandi Capreae, quid scaena Neronis/ tale ferunt? spado Romuleo succinctus amictu/ sedit in Augustis laribus. vulgata patebat/ aula salutantum studiis; huc plebe senatus/ permixta trepidique duces omnisque potestas/ confluit. advolvi genibus, contingere dextram/ ambitus et votum deformibus oscula rugis/ figere. praesidium legum genitorque vocatur/ principis et famulum dignatur regia patrem./ posteritas, admittite fidem.* Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 245; Emma Burrell, *op. cit.*, 115.

⁵⁸ Claud., *In Eutr.*, II, 24-39: *Induerat necdum trabeas: mugitus ab axe/ redditus inferno, rabies arcana cavernas/ vibrat et alterno confligunt culmina lapsu./ bacchatus per operta tremor Calchedona movit/ pronus et in geminas nutavit Bosphorus urbes./ concurrere freti fauces, radice revulsa/ vitant instabilem rursus Symplegada nautae./ scilicet haec Stygiae praemittunt signa sorores/ et sibi iam tradi populos hoc consule gaudent./ mox oritur diversa lues: hinc Mulciber ignes/ sparserat, hinc victa proruperat obice Nereus;/ haec flagrant, haec tecta natant. quam, numina, poenam/ servatis sceleri, cuius tot cladibus omen/ constitit? incumbas utinam, Neptune, tridenti/ pollutumque solum toto cum crimine mergas./ unam pro mundo Furiis concedimus urbem.* Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 239, 243-244; Alan Cameron, *Notes...*, 403; idem, *Claudian...*, 139; Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 118; Siegmund Döpp, *Claudian's invective...*, 190, 192; Jacqueline Long, *op. cit.*, 34, 40, 43, 258-259; Emma Burrell, *op. cit.*, 115-116; Catherine Ware, *op. cit.*, 259; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 13.

Potrivit aceluiași discurs emfatic claudian, anul consular al lui Eutropius ar fi fost funest și tot felul de arătări monstruoase ar fi uimit și înspăimântat oamenii: ar fi plouat cu picături de sânge; s-ar fi născut copii cu înfățișări nemaîntâlnite, diferite de seminția umană; statuile ar fi plâns; turmele de animale ar fi început să vorbească; sălbăticiunile ar fi îndrăznit să intre în orașe; clarvăzătorii ar fi delirat; frenezia ar fi pus stăpânire pe inimile tuturor, de parcă ar fi fost întărâtați de focurile lui Apollo/Phoebus; în fața unor asemenea lucruri nici măcar Camillus n-ar fi rezistat⁵⁹.

În aceeași ordine de idei, Claudian a punctat că reacția societății, îndeosebi a celei occidentale, față de ocuparea poziției de consul nu ar fi fost una pozitivă. La început, oamenii ar fi crezut că este o glumă, iar aceștia ar fi râs de parcă ar fi vorbit despre existența lebedelor cu aripi negre ori a ciorilor albe⁶⁰. Dar când ar fi constatat realitatea, cetățenii ar fi refuzat să o accepte, unii afirmând că dacă Eutropius a putut ajunge consul, atunci și țestoasele ar putea zbura; vulturilor le-ar crește coarne; râurile ar putea curge în amonte; soarele ar răsări în *Gades* și ar apune deasupra *Carmaniei*; oceanul ar putea deveni pepinieră; delfinii ar putea viețui în păduri; creaturile pe jumătate om, pe jumătate melc ar putea exista; iar toate abominațiile indiene ar putea fi reprezentate pe draperiile iudaice⁶¹.

Au fost formulate și alte critici față de consulatul lui Eutropius, după cum urmează: toate realizările sale ar fi fost funeste și prevesti-

⁵⁹ Claud., *In Eutr.*, II, 40-49: *Utque semel patuit monstros iter, omnia tempus/ nacta suum properant: nasci tum decolor imber/ infantumque novi vultus et dissona partu/ semina, tum lapidum fletus armentaque vulgo/ ausa loqui mediisque ferae se credere muris;/ tum vates sine more rapi lymphataque passim/ pectora terrifici stimulis ignescere Phoebi./ fac nullos cecinisse deos: adeone retusi/ quisquam cordis erit, dubitet qui partibus illis/ adfore fatalem castrati consulis annum; 54-55: haud equidem contra tot signa Camillo/ detulerim fasces.* Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 244; Alan Cameron, *op. cit.*, 126; Emma Burrell, *op. cit.*, 115.

⁶⁰ Claud., *In Eutr.*, I, 346-349: *Fama prius falso similis vanoque videri/ ficta ioco; levior volitare per oppida rumor/ riderique nefas: veluti nigrantibus alis/ audiretur olor, corvo certante ligustris.* Vezi și Siegmund Döpp, *op. cit.*, 189; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 275, nota 94; Jacqueline Long, *op. cit.*, 184.

⁶¹ Claud., *In Eutr.*, I, 350-357: *atque aliquis gravior morum: «si talibus, inquit,/ creditur et nimiis turgent mendacia monstros./ iam testudo volat, profert iam cornua vultur;/ prona petunt retro fluvii iuga; Gadibus ortum/ Carmani texere diem; iam frugibus aptum/ aequor et adsuetum silvis delphina videbo;/ iam cochleis homines iunctos et quidquid inane/ nutrit Iudaicis quae pingitur India velis».*

toare de rele⁶²; societatea romană ar fi devenit firavă, amorfă, lașă, așadar o pradă ușor de subjugat de către neamurile care în trecut îi erau supuse ei⁶³; faptul că purta hainele de consul ar fi reprezentat o imagine repulsivă⁶⁴; consulatul său ar fi fost o rușine, o acțiune nefastă a Imperiului Roman de Răsărit, care ar fi determinat-o pe însăși zeița Roma să se implice în treburile muritorilor și să se lamenteze împăratului Honorius⁶⁵; o ticăloșie, o desfrânare dezvoltată în Orient, în timp ce reușitele Occidentului ar fi fost invidiate⁶⁶; o năpastă mai puțin terifiantă decât revolta lui Gildo, dar mult mai rușinoasă și dezonorantă⁶⁷; o pată care ar înjosi, prin imoralitatea sa, conduita serioasă a cetățenilor⁶⁸; o monstruoșitate⁶⁹; o crimă nerușinată care ar fi fost posi-

⁶² Claud., *In Eutr.*, I, 232-234: *prodigium, quodcumque gerit./ quae pagina lites/ sic actas meminit? quibus umquam saecula terris/ eunuchi videre forum?* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 131; Emma Burrell, *op. cit.*, 116.

⁶³ Claud., *In Eutr.*, II, 562-583. Vezi și Siegmund Döpp, *op. cit.*, 190, 192; Jacqueline Long, *op. cit.*, 42; Emma Burrell, *op. cit.*, 116, 135.

⁶⁴ Claud., *In Eutr.*, I, 300-302: *Quam pulcher conspectus erat, cum tenderet artus/ exangues onerante toga cinctuque gravatus/ indutoque senex obscaenior iret in auro.* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 132, 257; Jacqueline Long, *op. cit.*, 26, 37, 121.

⁶⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 371-377: *Postquam vera fides facinus vulgavit Eoum/ gentibus et Romae iam certius impulit aures,/ «Eutropiumne etiam nostra dignabimur ira?/ hic quoque Romani meruit pars esse doloris?»/ sic effata rapit caeli per inania cursum/ diva potens unoque Padum translapsa volatu/ castra sui rectoris adit.* Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 241-242; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 189, 191, 195; Jacqueline Long, *op. cit.*, 29-30, 34, 37-38, 50, 59, 62, 157-158, 160, 167, 222-224, 231-232, 234-235, 238-239; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 65; idem, *Eunuchs in the East...*, 151; idem, *The Roman castrati...*, 80-81; Catherine Ware, *Claudian...*, 78, 111; Gavin Kelly, *op. cit.*, 251, 253; Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 168; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 20.

⁶⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 396-398: *discors Oriens felicibus actis/ invidet atque alio Phoebi de cardine surgunt/ crimina, ne toto conspiret corpore regnum.* Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 241; Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 117; Jacqueline Long, *op. cit.*, 224, 230; Gavin Kelly, *op. cit.*, 254.

⁶⁷ Claud., *In Eutr.*, I, 412-414: *Ecce repens isdem clades a partibus exit/ terrorisque minus, sed plus habitura pudoris/ Eutropius consul.* Vezi și Harry L. Levy, *op. cit.*, 342-343.

⁶⁸ Claud., *In Eutr.*, I, 429-431: *quid belliferam communibus urunt/ Italiam maculis nocituraque probra severis/ ammiscent populis.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 127; Catherine Ware, *op. cit.*, 78, 121.

⁶⁹ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 12: *saevit in auctorem prodigiosus honos.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 35.

bilă din cauza conducerii slabe⁷⁰; o ofensă, iar însăși funcția de consul ar fi decăzut atât de mult, încât ar fi fost pe punctul de a se fi desființat, dar intervenția promptă a lui Stilicho, perceput ca protector al imperiului și moravurilor trecutului, ar fi dus la izgonirea celui cu nume atât de imoral, prevenind erodarea socială a orașului etern – Roma⁷¹; o eră pângărită de atingerea unui sclav⁷².

Prin urmare, consideră Claudian, era indicat ca Eutropius să renunțe la această funcție, întrucât măreția Romei nu ar fi trebuit să cadă în mâinile unei persoane efeminate⁷³. Returnând toga consulară, ar fi avut posibilitatea reînțoarcerii la adevărata lui chemare, servirea zeiței Venus; fiind considerat codoș, nu ar fi avut cum să-și îndeplinească obligațiile din plan social sau militar, nu l-ar fi putut sluji cum trebuie pe zeul Marte Gravidus; în schimb, ar fi putut obține bunăvoința zeiței din *Cythera*, care i-ar fi restituit vechea poziție de sclav al ei⁷⁴.

De asemenea, au fost invocate personalități marcante din trecutul roman, care ar fi fost ofensate de numirea unuia ca Chrysogonus sau Narcissus în postura de consul: Manius Curius Denatus și Quintus Fabius Maximus, care ar fi primit consulatul de la însuși râul Tibru; gințile *Aemilia* și *Camillia*; Lucius Junius Brutus, unul dintre fondatorii legendari ai republicii romane; Publius Horatius Cocles, apărătorul Romei în contextul conflictului cu regele etrusc Lars Porsena;

⁷⁰ Claud., *In Eutr.*, II, 119-122: *Adspicis obscaenum facinus? quid crinibus ora/ protegis? en quales sese diffudit in actus/ parva quies, quantum nocuerunt otia ferri!/ qui caruit bellis, eunucho traditur annus.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 171, 246.

⁷¹ Claud., *In Eutr.*, II, 123-128: *actum de trabeis esset, si partibus una/ mens foret Hesperis; rueret derisa vetustas/ nullaque calcati starent vestigia iuris,/ ni memor imperii Stilicho morumque priorum/ turpe relegasset defense Thybride nomen/ intactamque novo servasset crimine Romam.* Vezi și Alan Cameron, *Notes...*, 402; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 190; Jacqueline Long, *op. cit.*, 183, 211, 248; Emma Burrell, *op. cit.*, 117; Catherine Ware, *op. cit.*, 79, 88, 110; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 20; Shaun Tougher, *op. cit.*, 89-90.

⁷² Claud., *In Eutr.*, II, 131-132: *ille dedit fastos, ad quos Oriente relicto/ confugeret sparsura maculis servilibus aevum.* Vezi și Emma Burrell, *op. cit.*, 116.

⁷³ Claud., *In Eutr.*, I, 422-425: *a fronte recedant/ imperii. tenero tractari pectore nescit/ publica maiestas. numquam vel in aequore puppim/ vidimus eunuchi clavo parere magistri.*

⁷⁴ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 59-62: *emeritam suspende togam, suspende pharetram;/ ad Veneris partes ingeniumque redi./ non bene Gradivo lenonia dextera servit./ suscipiet famulum te Cytherea libens.* Vezi și Emma Burrell, *op. cit.*, 115; Catherine Ware, *Eutropius...*, 264; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 18.

Gaius Mucius Cordus, care s-a infiltrat în tabăra invadatorilor etrusci și, punându-și mâna dreaptă în foc, fără a manifesta durerea, l-a impresionat pe regele acestora și a obținut pacea, dar și cognomenul de *Scaevola*; Cloelia, care a scăpat din prinsoarea etruscilor și, împreună cu un grup de fecioare, a fugit înapoi la Roma, traversând Tibrul înot și dobândind o mare faimă; Lucreția, victimă a lui Sextus Tarquinius, fiul lui Lucius Tarquinius Superbus, care și-a înfipt pumnalul în pân-tece, provocând tranziția Romei de la regat la republică⁷⁵.

Toți cei care au stat în trecut pe scaunul curul ar trebui să revină pe pământ și să-l înfrunte pe Eutropius: Decii, care au murit pe câmpul de luptă; cei din neamul Torquati; fantoma pauperă a incoruptibilului Gaius Fabricius Luscinus; Gaius Atilius Regulus, care a dobândit *agnomen*-ul de Serranus, întrucât vestea numirii sale în funcția de consul i-a survenit în contextul în care semăna pământul, acțiune care, în viziunea claudiană, s-a perpetuat și când a ajuns pe tărâmul celor virtu-oși – Câmpiile Elizee; *Scipionii* și *Lutatii*, care s-au remarcat prin victoriile lor împotriva cartaginezilor; Marcus Claudius Marcellus, cuceritorul Siciliei în contextul celui de-al doilea război punic; întreaga gintă Claudia, precum și toți strămoșii lui Manius Curius Denatus; Marcus Porcius Cato Uticensis, cunoscut și sub numele de Cato Minor (cel Tânăr), a cărui *memoria* dăinuie până în prezent datorită adversității sale față de Iulius Caesar, dar și a unei puternice trăsături de personalitate – integritatea morală; descendenții gintei Bruttia, dar și ai lui Marcus Valerius Corvus⁷⁶. Doar cei menționați anterior ar avea

⁷⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 435-449: *per te perque tuos obtestor Roma triumphos,/ nesciat hoc Thybris, numquam poscentibus olim/ qui dare Dentatis annos Fabiisque solebat./ Martius eunuchi repetet suffragia campus?/ Aemilios inter servatoresque Camillos / Eutropius? iam Chrysogonis tua, Brute, potestas/ Narcissisque datur? natos hoc dedere poenae/ profuit et misero civem praeponere patri?/ hoc mihi Ianiculo postis Etruria castris/quaesit et tantum fluvio Porsenna remotus?/ hoc meruit vel ponte Codes vel Mucius igne?/ visceribus frustra castum Lucretia ferrum/ mersit et attontium tranavit Cloellia Thybrim?/ Eutropio fascas adservabantur adempti/ Tranquiniis.* Clifford H. Moore, *Rome's heroic past in the poems of Claudian*, *CJ*, 6/3, 1910, 111-112; Harry L. Levy, *op. cit.*, 340; Alan Cameron, *Claudian: poetry and...*, 341; Jacqueline Long, *op. cit.*, 30, 59 (nota 38), 232-233, 238, 264; Emma Burrell, *op. cit.*, 118; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 14-15; Shaun Tougher, *op. cit.*, 53, 154 (nota 152).

⁷⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 449-460: *quemcumque meae vexere curules,/ laxato veniat socium aversatus Averno./ impensi sacris Decii prorumpite bustis / Torquatique truces animosaque pauperis umbra/ Fabricii tuque o, si forte inferna piorum/ iugera et Elysias scindis, Serrane, novales./ Poeno Scipiadae, Poeno praeclare*

puterea de a reveni pe meleagurile muritorilor și să pedepsească persoanele de teapa lui Eutropius, care vor să pună mâna pe veștmintele care i-au îngrozit pe Hannibal și Pyrrhus⁷⁷. Viitorii consuli ar trebui protejați de această contagiune, influență rea a eunucului, iar robele consulare nu ar trebui batjocorite, calcate în picioare și lăsate pradă întunericului, tenebrelor⁷⁸.

Ca o încununare a faptelor deplorabile comise, Eutropius a fost criticat și pentru că a dezonorat onorurile primite, fasciile, că a pângărit funcțiile pe care le-a vândut, dar și pe cele pe care le deținea⁷⁹. Claudian a dezvoltat acest subiect și a considerat că dacă o femeie ar fi deținut fasciile, lucru interzis, această proiecție ar fi fost mai puțin dezonorantă decât acordarea de funcții eunucului. În plus, femeia, în accepțiunea claudiană, ar fi fost o creație a naturii superioară clicii eunucilor; ea ar avea menirea, printre altele, de a perpetua specia umană și din vremuri imemorabile a fost venerată, din pânțele ei s-au născut preotese, interprete de oracole, regine, războinice și fondatoare de cetăți; în schimb, eunucii ar reprezenta ființe artificiale, făurite de mâna omului, și impure, iar acțiunile lor nu ar fi constructive, nobile⁸⁰.

Lutati,/ Sicania Marcelle ferox, gens Claudia surgas/ et Curii veteres; et, qui sub iure negasti/ vivere Caesareo, parvo precede sepulcro/ Eutropium passure Cato; remeate tenebris,/ agmina Brutorum Corvinorumque catervae. Vezi și Clifford H. Moore, *op. cit.*, 111-112; Harry L. Levy, *op. cit.*, 340; Richard T. Bruère, *op. cit.*, 242; Alan Cameron, *Notes...*, 390; Emma Burrell, *op. cit.*, 118.

⁷⁷ Claud., *In Eutr.*, I, 461-465: *eunuchi vestros habitus, insignia sumunt/ ambigui Romana mares; rapuere tremendas/ Hannibali Pyrrhoque togas; flabella perosi/ adspirant trabeis; iam non umbracula gestant/ virginibus, Latias ausi vibrare secures.* Vezi și Clifford H. Moore, *op. cit.*, 114; Jacqueline Long, *op. cit.*, 232.

⁷⁸ Claud., *In Eutr.*, I, 488-493: *in crimen euntibus annis/ parce, quater consul! contagia fascibus, oro,/ defendas ignava tuis neu tradita libris/ omina vestitusque meos, quibus omne, quod ambit/ oceanus, domui, tanta caligine mergi/ calcarique sinas.* Vezi și Alan Cameron, *Claudian...*, 243; Jacqueline Long, *op. cit.*, 29, 31, 62, 136; Shaun Tougher, *op. cit.*, 95.

⁷⁹ Claud., *In Eutr.*, I, 284-285: *Gestis pro talibus annum/ flagitet Eutropius, ne quid non polluat unus;* 297-298: *quodcumque virorum/ est decus, eunuchi scelus est;* 308: *candida pollutos comitatur curia fasces;* II, 130: *deformataeque secures;* 142: *temeratis fascibus;* 520-521: *proiectis fascibus horret/ lictor et infames labuntur sponte secures;* 561-562: *patricius, consul maculat quos vendit honores,/ plus maculat quos ipse gerit.* Alan Cameron, *Notes...*, 401; idem, *Claudian...*, 132; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 190; Michael Dewar, *op. cit.*, 582; Jacqueline Long, *op. cit.*, 42, 234, 240, 263; Emma Burrell, *op. cit.*, 116, 135; Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 159.

⁸⁰ Claud., *In Eutr.*, I, 320-339: *sumeret illicitos etenim si femina fasces,/ esset turpe minus. Medis levibusque Sabaeis/ imperat hic sexus, reginarumque sub*

În altă ordine de idei, istoricii antici i-au criticat conduita și personalitatea. I s-a reproșat că era avid după bogății, Eunapius comparându-l, în acest sens, cu capul Gorgonei și caracterizându-l drept un șarpe dușmănos și sinuos care, încolăcindu-se pe holurile palatului imperial, a confiscat absolut orice, după care și-a „târât prada” în propriul bârlog. Ioannes Chrysostomus a amintit că a acumulat o mare avere. Asterius Amasenus, făcând aluzie la el, a precizat că a acumulat atât de multe pământuri, încât nu s-ar putea realiza o descriere a lor. Ioannes Antiochenus a punctat că a vândut funcțiile publice. La rândul său, Zosimus a scris că eunucul a confiscat cea mai mare parte din averea fostului său dușman, Rufinus, permițându-le altora să revendice orice lucru lipsit de valoare, că s-a asigurat de obținerea bunurilor altor rivali, Timasius, Bargus, Abundantius, dar și că, stăpânit fiind de această patimă a îmbogățirii, și-a însușit orice lucru de preț deținut de supușii săi. Iordanes s-a limitat a menționa doar că a obținut averea lui Rufinus. Marcellinus Comes a punctat cum averile tuturor au fost răpite cu forța, dar și faptul că nimeni din imperiu nu-i putea fi competitor în ceea ce privește setea pentru avuție. Eutropius a stabilit și legături cu populația iudaică, asigurându-le privilegiile în schimbul unor sume de bani⁸¹.

armis/ barbariae pars magna iacet : gens nulla probatur./ eunuchi quae sceptrata ferat. Tritonia, Phoebe,/ Terra, Ceres, Cybele, Iuno, Latona coluntur:/ eunuchi quae templa dei, quas vidimus aras?/ inde sacerdotes; haec intrat pectora Phoebus;/ inde canunt Delphi; Troianam sola Minervam/ virginitas Vestalis adit flammisque tuetur:/ hi nullas meriti vittas semperque profani./ nascitur ad fructum mulier prolemque futuram:/ hoc genus inventum est ut serviat. Herculis arcu/ concidit Hippolyte; Danaï fugere bipennem./ Penthesilea, tuam; claras Carthaginis arces/ creditur et centum portis Babylona superbam/ femineus struxisse labor. quid nobile gessit/ eunuchus? quae bella tulit? quas condidit urbes?/ illas praeterea rerum natura creavit, hos fecere manus. Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 132; Jacqueline Long, *op. cit.*, 37, 126, 131, 233; Mathew Kuefler, *op. cit.*, 66, 254; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 66; idem, *Eunuchs in the East...*, 152; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 17-18.

⁸¹ *CTh*, II, 1, 10; IX, 42, 14; XVI, 8, 10-13; *CJ*, I, 9, 8-9; Eunap., fr. 66 (*FHG* IV, 44); 68 (*FHG* IV, 44); 69 (*FHG* IV, 44); Ioann. Chrysost., *Hom. in Eutr.*, I, 1-2; II, 3; 5-6; Aster. Amas., *Hom.*, IV, 9, 4 (*PG* 40, 226); Zos., V, 8, 2-10, 5; 12, 2; 13, 1; Marcell. com., *Chron.*, a. 399: *Eutropius sacri palatii cubicularius omnes abripuit avaritiamque transgressus est*; Ioann. Antioch., fr. 189; Iord., *Rom.*, 319: *opes cunctas Eutropius spado promeruit*. Vezi și *PLRE*, I, 780, *Rufinus* 18; II, 441, 443 *Eutropius* 1; Galusha Anderson and Edgar Johnson Goodspeed, *Notes*, în *Ancient sermons for modern times by Asterius, bishop of Amasia circa 375-405, A. D.*, New York, Boston and Chicago, 1904, 129, nota 1; Herbert Moore, *op. cit.*, 41, nota 1; Clyde

În discursul intitulat *De Regno*, Synesius a oferit mai multe sfaturi împăratului Arcadius, făcând referire și la cutumele regimului eunucului. În viziunea viitorului episcop al orașului *Ptolemais*, conducătorul statului ar trebui să fie un adversar, în orice împrejurare, al luxului și ar fi indicat, prin antrenament și reîntoarcerea la vechile valori romane, să fie cumpătat în fața bogățiilor care îi parvin grație condiției sale sociale; în caz contrar, acesta nu ar realiza altceva decât să atragă asupra-i blestemul homeric al tunicii din pietre. De asemenea, aroganța și extravaganța ar trebui extirpate din cadrul societății. Totodată, conducătorul nu ar trebui să adopte conduita negustorilor, așadar a lui Eutropius, întrucât această categorie socială ar fi cea mai nevrednică, cea mai ticăloasă și cea mai josnică dintre oameni. Doar o societate cu mari probleme interne le-ar putea facilita un statut social care nu ar fi considerat întru-totul rușinos; dezonorându-se prin acțiunile lor, negustorii ar fi mai negliobi decât furnicile; ar reprezenta o molimă dăunătoare care ar trebui înlăturată din preajma împăratului și a supușilor săi, astfel încât guvernarea statului să nu fie afectată. Nu în ultimul rând, funcțiile nu ar trebui puse la vânzare, ci oferite persoanelor apte⁸².

Eutropius a fost acuzat și de faptul că era atras de intrigi și organizarea comploturilor, uneori împotriva foștilor apropiați. Astfel a pierit Flavius Rufinus, *praefectus praetorio Orientis*, a cărui execuție a fost organizată, după cum a informat Zosimus, în colaborare cu Sti-

Pharr, în *CTh*, 34 (nota 39), 468 (nota 20); A. H. M. Jones, *op. cit.*, 393, 569; Alan Cameron, *op. cit.*, 85, 129; C. Datema, *Analysis*, în *Asterius of Amasea. Homilies I-XIV*, text, introduction and notes by C. Datema, Leiden, 1970, 64; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207 (nota 10), 209 (nota 26); D. F. Buck, *op. cit.*, 366, 368; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 151-152; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 179; Brian Croke, *Commentary*, în *The chronicle of Marcellinus*, a translation and commentary (with a reproduction of Mommsen's edition of the text) by Brian Croke, Sydney, 1995, 64; Jacqueline Long, *op. cit.*, 199; Emma Burrell, *op. cit.*, 123; Kathryn M. Ringrose, *op. cit.*, 156, 247 (nota 52); J. B. Bury, *History of the later Roman empire: from the death of Theodosius I to the death of Justinian* (eBook edition), I, New York, 2013 [first published in 1958], 130-131; Mathew Kuefler, *Physical and symbolic castration...*, 177; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 15-16; Shaun Tougher, *The Roman castrati...*, 90-91, 165 (notele 118 și 123).

⁸² Syn., *De Reg.*, XI, 1-7; XIII, 10; XIX, 2-4; XXI, 1-7. Vezi și C. H. Coster, *op. cit.*, 20, 24-26; A. H. M. Jones, *op. cit.*, 171; P. J. Heather, *op. cit.*, 166; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 106-107; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 107-108; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 161-163; Jacqueline Long, *op. cit.*, 105, 225; Shaun Tougher, *op. cit.*, 92.

lichio. Palladius din *Galatia* doar a menționat că eunucul a fost cel mai influent om al societății răsăritene. Philostorgius a precizat că, după înlăturarea lui Rufinus, Eutropius s-a strecurat în palatul imperial, moștenindu-i puterea. În schimb, Eunapius, raportându-se la evenimentele și personajele mitologiei grecești, a considerat că eunucul a perturbat buna orânduire a lucrurilor într-o manieră care întrecea faptele fostului om de stat de origine aquitană, dar și pe cele ale lui Salomoneus, legendarul rege al orașului *Salmon*, care ar fi fost pedepsit de către Zeus pentru actele sale de sacrilegiu⁸³. Mai mult decât atât, Zosimus a nuanțat și plăcerea pe care Eutropius o avea în a-și umili adversarii. În acest sens, planurile lui Rufinus de a se apropia și mai mult de Arcadius, prin organizarea căsătoriei dintre fiica sa și împărat, au fost zădărnice de mașinațiunile eunucului. Acesta din urmă, prezentând un portret care o înfățișa pe Eudoxia și descriind frumusețea fetei, l-a convins pe împărat să o ia de soție. În momentul conștientizării succesului obținut, eunucul a organizat o adevărată procesiune de nuntă. Oamenii au fost îndemnați să danseze, să poarte ghirlande și, urmându-l pe inițiatorul acestei ceremonii, care poruncise servitorilor imperiali să care veștminte demne de o împărăteasă și alte ornamente, au străbătut străzile orașului. Alaiul avea convingerea că aceste daruri nuptiale ar urma să fie oferite fiicei lui Rufinus, dar, spre surprinderea tuturor, slujbașii palatului s-au oprit în fața casei lui Promotus, un fost apropiat al lui Arcadius, unde locuia Eudoxia; pătrunzând în locuință, au vestit cine urma să devină viitoarea împărăteasă; acest episod a fost amintit și de către Ioannes Antiochenus⁸⁴.

⁸³ Eunap., fr. 66 (*FHG* IV, 44); Pallad., *Dial.*, V, 3; Philostorg., *HE*, XI, 4; Zos., V, 8, 1. Vezi și *PLRE* I, 780 (*Rufinus* 18), 856 (*Flavius Stilicho*); II, 441, *Eutropius* 1; Lester B. Struthers, *op. cit.*, 61; Herbert Moore, *op. cit.*, 41, nota 1; Harry L. Levy, *op. cit.*, 336, 344; Alan Cameron, *op. cit.*, 85, 91, 147; Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 113, 116-117; John Matthews, *op. cit.*, 250; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 187; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207 (nota 10), 211 (nota 47); Michael Dewar, *op. cit.*, 582; D. F. Buck, *op. cit.*, 365; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 6, 153, 335; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 155; Jacqueline Long, *op. cit.*, 10, 163, 235, 253; Emma Burrell, *op. cit.*, 134; A. T. Fear, *op. cit.*, 396, nota 433; Catherine Ware, *Claudian...*, 75; Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 183, nota 166; Stephen Mitchell, *op. cit.*, 21; Shaun Tougher, *Eunuchs in the East...*, 149; idem, *The Roman castrati...*, 91; Susanna Elm, *op. cit.*, 8; Clare Coombe, *op. cit.*, 34, 37 (nota 15); Tomasz Babnis, *op. cit.*, 9.

⁸⁴ Zos., V, 3; Ioann. Antioch., fr. 190. Vezi și *PLRE* I, 780, *Rufinus* 18; II, 441, *Eutropius* 1; Herbert Moore, *op. cit.*, 41, nota 1; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 205 (nota 8), 206 (nota 9); J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 92; Alan Cameron and Jacqueline

Au existat și alte victime ale uneltirilor eunucului. Un astfel de exemplu l-a constituit Flavius Timasius, *magister equitum et peditum* și fost consul, pe care Eunapius l-a caracterizat drept un om de mare importanță, cu ample cunoștințe în domeniul militar; ființa sa era animată de trei elemente cheie, onoarea, faima și averea considerabilă, dar era trufaș, plin de sine și un împătimit consumator de licori alcoolice. Potrivit lui Eunapius, tocmai aroganța lui, la care se adaugă și subestimarea puterii deținute de către eunuc, au reprezentat factorii decisivi care au contribuit la eliminarea lui de pe scena politică. Zosimus a prezentat decăderea lui Timasius într-un mod ce evidențiază o altă trăsătură monstruoasă a personalității lui Eutropius, anume capacitatea acestuia de a-și corupe semenii în așa fel încât ei să ajungă să își trădeze binefăcătorii. Un personaj-cheie în acest context a fost Bargus, un vânzător de cârnați din *Laodicea*, care, în urma unor ticăloșii săvârșite, a fugit din orașul său în *Sardis*; aici l-a cunoscut pe Timasius și a reușit să-i intre în grații, fiind numit în fruntea unui mic număr de trupe și obținând dreptul de a-l însoți în Constantinopol, în ciuda faptului că i s-a interzis să mai pășească vreodată prin capitala imperiului din cauza trecutului său tumultos. Eutropius a exploatat în propriul interes predispoziția lui Bargus către mârșăvie și l-a determinat să adopte un comportament de delator față de propriul său protector. În consecință, Timasius a fost acuzat că avea intenții de a uzurpa puterea. A fost intentat un proces care, la început, a fost prezidat de însuși Arcadius, dar, ulterior, îndatoririle judecătorești au fost cedate lui Flavius Saturninus și Procopius; împotriva intimatului au fost folosite documente falsificate care ar fi demonstrat dorințele sale seditioniste. În cele din urmă, soarta i-a fost nefavorabilă lui Timasius, acesta fiind alungat din capitală și obligat să pornească pe drumul deșertului – *deportatio Oasena*. Aparent, în epocă ar fi circulat o poveste potrivit căreia fostul magistrat ar fi fost salvat de către fiul său, Syagrius, care, beneficiind de ajutorul unor tâlhari, ar fi reușit să scape de urmăritori; cu toate acestea, în viziunea lui Zosimus, un lucru este cert, anume că atât tatăl, cât și fiul nu au mai fost văzuți. Și Sozomenos a punctat că sfârșitul carierei lui Timasius și exilarea lui în Egipt au fost orchestrate de către Eutropius, dar a adăugat faptul că ar fi murit din cauza setei ori s-ar fi

Long, *op. cit.*, 6; Jacqueline Long, *op. cit.*, 10, 45 (nota 78), 62; Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 161, nota 38; Stephen Mitchell, *op. cit.*, 95; Clare Coombe, *op. cit.*, 33, nota 5; Susanna Elm, *op. cit.*, 2, 8; Shaun Tougher, *op. cit.*, 91, 165 (nota 117).

împotmolit în nisipurile deșertului, fiind cuprins de teama că altceva mult mai rău i s-ar putea întâmpla⁸⁵.

Răsplata lui Burgas pentru trădarea comisă a fost obținerea unei funcții militare, dar faptele săvârșite, în viziunea lui Zosimus, nu au putut fi ascunse de privirea zeiței Adrasteia/Nemesis, cea care înlesnește justiția divină. Așadar, adoptând o stratagemă similară celei întrebuintate în eliminarea lui Timasius, Eutropius a ticluit mai multe documente cu scopul de a înșela autoritățile statului, conținutul acestora desemnându-l pe Burgas drept autorul celor mai grave fărădelegi. De data aceasta, rolul acuzatorului a fost îndeplinit de însăși soția părâtului, care, din motive neelucidate, era înstrăinată de soțul ei. În schimbul unor promisiuni de recompensare, femeia s-a prezentat în fața împăratului cu actele încriminatoare. Acesta era momentul așteptat de către eunuc; nu a zăbovit și a intentat un nou proces, obținând pedepsirea fostului său agent; și Eunapius a descris această conspirație⁸⁶.

Nu în ultimul rând, Flavius Abundantius, fost *comes et magister utriusque militiae* și consul, care a servit sub împărați precum Gratianus (367-383) sau Theodosius I (377-395) și care a fost condes-

⁸⁵ Cf. *CTh*, IX, 32, 1; *CJ*, IX, 38; Olymp., fr. 33. Vezi Eunap., fr. 70, 72; Soz., *HE*, VII, 7, 2; Zos., V, 8, 3; 9; 10, 1; Ioann. Antioch., fr. 189. Asterius Amasius (*Hom.*, IV, 9, 1), fără a-l numi, ci doar amintind că era comandant militar, a scris despre cum a încercat să se sustragă pedepsei și cum a fugit înspre regiunile dintre Egipt și Libya, nereușind să realizeze altceva decât să-și piardă viața în deșert (*PG* 40, 226); Hieronymus (*Ep.*, 60, 16) a scris despre disgrațierea socială a lui Timasius și exilarea sa, dar fără a preciza implicarea lui Eutropius în acest demers. Vezi și *PLRE* I, 744 (*Procopius* 9), 807 (*Flavius Saturninus* 10), 914 (*Flavius Timasius*); II, 441, *Eutropius* 1; Alan Cameron, *op. cit.*, 85, 128, 147; F. A. Wright, *Notes*, în *Select Letters of St. Jerome*, with an English translation by F. A. Wright, London and New York, 1933, 300, nota 4; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207 (nota 10), 209 (notele 28, 30-32); J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 93, 104; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 7, 131-132, 225, 334; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 155; Jacqueline Long, *op. cit.*, 48, 136-137, 197; Daniel A. Washburn, *op. cit.*, 116, 195 (nota 97); Hugh Elton, *op. cit.*, 154; Nicoletta De Troia, *On the edge of the empire at the end of the late Roman period: the Khārga Oasis sites as a case study*, în Sabine R. Huebner, Eugenio Garosi, Isabelle Marthot-Santaniello, Matthias Müller, Stefanie Schmidt and Matthias Stern (eds.), *Living the end of Antiquity. Individual Histories from Byzantine to Islamic Egypt*, Berlin and Boston, 2020, 164, nota 9; Shaun Tougher, *op. cit.*, 91, 165 (nota 119).

⁸⁶ Eunap., fr. 71; Zos., V, 10, 1-3. Vezi și *PLRE* II, 441, *Eutropius* 1; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 209, nota 29; R. C. Blockley, *op. cit.*, 146, nota 140; Shaun Tougher, *op. cit.*, 91.

centent cu Eutropius, a căzut victimă uneltirilor. Zosimus a susținut că și de data aceasta Arcadius i-a făcut pe plac lui Eutropius, împăratul decretând confiscarea averii celui căzut în dizgrație, privarea sa de statutul social, precum și exilarea în *Sidon (Phoenicia)*; există posibilitatea ca el să fi fost mutat de acolo, întrucât Hieronymus a scris că a ajuns cerșetor și a trăit în exil în *Pityus*, în timp ce Asterius Amasenus a precizat că generozitatea barbarilor din *Colchis* i-a permis să ducă mai departe o viață în rușine⁸⁷. Timasius, Burgas și Abundantius au avut de pățimit din cauza sicofanților care, în vremea lui Eutropius, au reprezentat agenții promotori ai ruinării sociale; în opinia lui Synesius, împăratul ar trebui să se ferească de asemenea elemente sociale nocive, care nu au niciun merit decât pervertirea raporturilor dintre conducător și supuși, prin implantarea neîncrederii față de poporul guvernat, precum și plasarea pe picior de egalitate a fanteziei și adevărului⁸⁸.

Zosimus a surprins și alte trăsături negative ale personalității eunucului. Eutropius inspira frică, iar la Constantinopol nu erau persoane care să posedă curajul de a-i înfrunța privirea. Mai mult decât atât, a trimis spioni în toate provinciile imperiului, aceștia fiind însărcinați cu misiunea de a culege informații cu privire la evenimentele cotidiene, dar și să se intereseze de pozițiile sociale și posesiunile cetățenilor. Dar Zosimus l-a urmat întocmai pe Eunapius în ceea ce privește întocmirea acestui portret negativ, istoricul sofist menționând, printre altele, că informatorii eunucului erau infiltrați atât de adânc în societate, încât Eutropius știa și când izbucneau conflicte într-o familie, când părinții se războiau cu odraslele lor ori când iubirea dintre soți se transforma în ceartă. Tot Eunapius a semnalat că frica oamenilor ca secretelor lor să nu fie divulgate auzului lui Eutropius era atât de mare, încât aceștia se îngrozeau când îl zăreau, asemenea pețitorilor în momentul în care Odyseu s-a descotorosit de zdrențe. Ioannes Chryso-

⁸⁷ Eunap., fr. 72; Hieron., *Ep.*, 60, 16: *Abundantius egens Pityunte exulat*; Aster. Amas., *Hom.*, IV, 9, 2 (PG 40, 226); Zos., V, 10, 5; Ioann. Antioch., fr. 189. Vezi și PLRE I, 5, *Flavius Abundantius*; II, 441, *Eutropius 1*; Alan Camerom, *op. cit.*, 85, 147; F. A. Wright, *op. cit.*, 300, nota 2; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207 (nota 10), 209-210 (nota 39); J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 93, 104; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 7, 131-132; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 155; Jacqueline Long, *op. cit.*, 28, 135; Julia Hillner, *op. cit.*, 234; Hugh Elton, *op. cit.*, 154; Susanna Elm, *op. cit.*, 7-8; Shaun Tougher, *op. cit.*, 90-91, 164 (nota 103).

⁸⁸ Syn., *De Reg.*, X, 1-4.

stomus a scris că toți se temeau și tremurau în fața lui⁸⁹. Dimpotrivă, Synesius a emis o concepție potrivit căreia o împărăție ar fi mai ocrotită dacă aceasta ar fi întărită prin iubire și afecțiune, nu bazată pe frică; în cadrul unei asemenea societăți, orice simplu particular, oricât de neînsemnat ar fi statutul său social, ar fi mai neînfricat și mai ferit de înșelăciuni dacă suveranul nu ar inspira frică printre supuși, ci teama ar manifesta-o supușii pentru siguranța conducătorului⁹⁰.

Eutropius a fost criticat și pentru faptul că, în perioada în care s-a bucurat de putere, grupul eunucilor a devenit foarte numeros și influent; mulți bărbați, din dorința de a-i face pe plac și aflându-se sub mrejele avantajelor promise, alegeau emasculearea⁹¹. În viziunea lui Eunapius, unul dintre cei mai loiali susținători ai săi a fost Subarmachus, în viața căruia beția ar fi reprezentat o stare perpetuă⁹².

Istoricii antici au înregistrat și alte aspecte ale personalității sale care întregesc acest portret negativ. Pentru Eunapius, decăderea era atât de mare în timpul lui, încât era dificil, dacă nu chiar imposibil, pentru cineva să obțină informații pertinente cu privire la evenimentele din Apus⁹³. Philostorgius și Zosimus nu au trecut cu vederea faptul că era stăpânit de invidie, Eunomius și Abundantius fiind două dintre multele persoane pizmuite de către eunuc pentru faima lor⁹⁴. De asemenea, potrivit lui Philostorgius și Sozomenos, a fost impertinent, intrând în conflict cu împărăteasa Eudoxia⁹⁵. Totodată, pentru Philostorgius a fost și un grandoman, întrucât s-ar fi întrebuințat de anumite decorații imperiale, în timp ce Zosimus a văzut în el un om rupt de realitate⁹⁶. Mai mult decât atât, a fost răzbunător; Socrates Scholasti-

⁸⁹ Eunap., fr. 67 (*FHG IV*, 44); Ioann. Chrysost., *Hom. in Eutr.*, I, 2; Zos., V, 10, 4; 11, 1; 12, 12, 1-2; Suid., *delta 326* (Adler II, 30, 26). Vezi și Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 209, nota 33; R. C. Blockley, *op. cit.*, 146, nota 141; D. F. Buck, *op. cit.*, 366; Shaun Tougher, *op. cit.*, 91, 165 (notele 120 și 122).

⁹⁰ Syn., *De Reg.*, IX, 3.

⁹¹ Suid., *sigma 897* (Adler IV, 414, 17). Vezi și D. F. Buck, *op. cit.*, 367; Rowland Smith, *op. cit.*, 203; Shaun Tougher, *op. cit.*, 81-82, 161 (nota 15).

⁹² Eunap., fr. 77. Vezi și Shaun Tougher, *op. cit.*, 92, 165 (nota 130).

⁹³ Eunap., fr. 74. Vezi și Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 309, 325 (nota 69); Jacqueline Long, *op. cit.*, 179-181; Shaun Tougher, *Eunuchs in the East...*, 149; idem, *The Roman castrati...*, 91-92, 165 (nota 124); Claire Sotinel, *Information and political power*, în Philip Rousseau, Jutta Raithel (eds.), *A companion to Late Antiquity*, Chichester-Malden, 2009, 135-136.

⁹⁴ Philostorg., *HE*, XI, 5; Zos., V, 10, 4.

⁹⁵ Philostorg., *HE*, XI, 6; Soz., *HE*, VIII, 7.

⁹⁶ Philostorg., *HE*, XI, 6; Zos., V, 10, 4.

cus și Sozomenos au relatat despre cum mulți au avut de pățimit din cauza acestei înclinații a lui Eutropius, printre aceștia numărându-se și Pentadia, soția lui Timasius; cu toate acestea, Zosimus a scris că, în ciuda adversității pentru Rufinus, eunucul le-a oferit soției și fiicei acestuia trecerea în siguranță până la Ierusalim, unde au trăit până la sfârșitul vieții⁹⁷. La cele expuse mai sus se adaugă ambiția de a-i surclasa social pe ceilalți și lipsa respectului față de Senat, Ioannes Antiochenus considerându-l autorul celor mai rele fapte imaginabile⁹⁸.

Claudian a utilizat mai multe diatribe pentru a-i contura personalitatea: s-ar lamenta ca o femeie⁹⁹; ar fi promotor al oricărui fel de înșelăciune¹⁰⁰; ar fi determinat femeile căsătorite să comită adulter¹⁰¹; un iubitor de petreceri care țineau până în zori, în contextul cărora ar consuma cantități mari de vin și ar arunca cu bani în mulțime, pentru a-i cumpăra susținerea¹⁰²; pasionat de a merge la teatru, dar pe cheltuiala altora¹⁰³; organizator de călătorii până la *Ancyra*, pentru a nu se plictisi de priveliștea oferită de *Bosphorus*¹⁰⁴; leneș, întrucât mâinile sale refuzau să muncească pentru stăpân, să aranjeze paturile sau să

⁹⁷ Socr., *HE*, VI, 5; Soz., *HE*, VIII, 7; Zos., V, 8, 2-3.

⁹⁸ Philostorg., *HE*, XI, 4; Zos., V, 13, 1, Ioann. Antioch., fr. 189. Vezi și J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 265; Alan Cameron, *op. cit.*, 130; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 117; Emma Burrell, *op. cit.*, 116, nota 29.

⁹⁹ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 51: *improbe, quid pulsas muliebribus astra quereillis*. Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 302; Jacqueline Long, *op. cit.*, 123, 127, 241.

¹⁰⁰ Claud., *In Eutr.*, I, 138-140: *undique pulso/ per cunctas licuit fraudes impune vagari/ et fatis aperire viam*.

¹⁰¹ Claud., *In Eutr.*, I, 100: *solus adulteriis crevit*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 230; Catherine Ware, *Eutropius...*, 265.

¹⁰² Claud., *In Eutr.*, II, 84-86: *inter quae tumidus leno producere cenas/ in lucem, foetere mero, dispergere plausum/ empturas in vulgus opes*. Vezi și Wilhelm Süss, *op. cit.*, 266; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 125, 227; Emma Burrell, *op. cit.*, 115; Christopher Kelly, *op. cit.*, 166.

¹⁰³ Claud., *In Eutr.*, II, 86-87: *totosque theatris/ indulgere dies, alieni prodigus auri*. Vezi și Emma Burrell, *op. cit.*, 115.

¹⁰⁴ Claud., *In Eutr.*, II, 95-100: *Mitior alternum Zephyri iam bruma teporem/ senserat et primi laxabant germina flores./ iamque iter in gremio pacis sollemne parabant/ ad muros, Ancyra, tuos, auctore repertum/ Eutropio, pelagi ne taedia longa subirent./ sed vaga lascivis flueret discursibus aestas*; 415-416: *Byzantia robur fregit luxuries Ancyranique triumpho*. Vezi și Otto Seeck, *Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 n. Chr.*, Stuttgart, 1919, 291, 293, 295; Maurice Platnauer, *op. cit.*, 190; (nota 2), 214 (nota 1); C. H. Coster, *op. cit.*, 25-26; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 190; Jacqueline Long, *op. cit.*, 40, 56, 150; Emma Burrell, *op. cit.*, 115-116; Gavin Kelly, *op. cit.*, 252.

taie lemne de foc pentru bucătărie¹⁰⁵; natura ființei sale ar fi fost predispusă neloialității, astfel încât nu i s-ar fi putut încredința, spre protecție, aur, haine sau secrete¹⁰⁶; un trădător, deoarece s-a întors împotriva celor care l-au ajutat, confiscându-le averea și trimițându-i în exil¹⁰⁷; trufaș, mai ales după ce ar fi ajuns pe culmile puterii¹⁰⁸; răzbu-nător¹⁰⁹; avar, ajungând să piardă contactul cu realitatea din cauza averii acumulate¹¹⁰; hoț¹¹¹; lipsit de calități militare¹¹²; fără rușine¹¹³; un ipocrit care, umflându-și obrazii, adoptând o respirație greoaie și un glas de om în suferință, dar în realitate hain, s-ar lamenta că, în ciuda eforturilor depuse în numele statului, nu ar putea face față pizmei oamenilor, fapt care l-ar fi epuizat mental și l-ar fi determinat să-și do-rească moartea¹¹⁴; imoral și josnic¹¹⁵; un criminal¹¹⁶; nepăsător față de amenințarea pe care o reprezenta revolta lui Tribigild¹¹⁷; himeric,

¹⁰⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 127-128: *sternere quippe toros vel caedere ligna culinae/ membra negant.*

¹⁰⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 128-129: *aurum, vestes, arcana/ tueri mens infida vetat.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 232; Catherine Ware, *op. cit.*, 265; Gavin Kelly, *op. cit.*, 244.

¹⁰⁷ Claud., *In Eutr.*, I, 167-170. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 35-36, 43, 48, 135-137.

¹⁰⁸ Claud., *In Eutr.*, I, 170-177; 258: *placet ipse sibi laxisque laborat;* 311-312: *scandit sublime tribunal/ atque inter proprias laudes;* II, 84: *tumidus;* 192: *fastus... probra.*

¹⁰⁹ Claud., *In Eutr.*, I, 177-180.

¹¹⁰ Claud., *In Eutr.*, I, 190-193; 221-228; 229: *Iamque oblita sui nec sobria divitiis mens.* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 129; Jacqueline Long, *op. cit.*, 28, 77, 135, 146, 230; Catherine Ware, *op. cit.*, 266.

¹¹¹ Claud., *In Eutr.*, I, 193-196: *parvis exercita furtis/ quae vastare penum neglectaque sueverat arcae/ claustra remoliri, nunc uberiore rapina/ peccat in orbe manus.*

¹¹² Claud., *In Eutr.*, I, 271-284; II, 81-84. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 35, 77, 132, 230; Emma Burrell, *op. cit.*, 135.

¹¹³ Claud., *In Eutr.*, I, 252: *quid enim servum mollemque pudebit?* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 172, 230.

¹¹⁴ Claud., *In Eutr.*, I, 259-271.

¹¹⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 501-502: *nescis quod turpior hostis/ laetitia maiore cadit?*

¹¹⁶ Claud., *In Eutr.*, II, 36: *sceleri.*

¹¹⁷ Claud., *In Eutr.*, II, 304-307: *Eutropius, nequeat quamvis metuenda taceri/ clades et trepidus vulgaverit omnia rumor,/ ignorare tamen fingit regnique ruinas/ dissimulat.* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 140, 259, 300; Siegmar Döpp, *op. cit.*, 190; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 227; Jacqueline Long, *op. cit.*, 41, 56, 250-251; Emma Burrell, *op. cit.*, 121; Shaun Tougher, *op. cit.*, 90.

întrucât ar fi încercat să-i cumpere pe răzvrățiți cu promisiuni, dar făgăduințele sale nu au fost luate în seamă, pentru că acceptarea lor ar fi fost dezonorantă¹¹⁸; nu și-ar asuma răspunderea pentru a conduce războiul împotriva răzvrătiților, dar ar prefera să-i trimită pe tineri la moarte în locul său¹¹⁹.

Nu în ultimul rând, Claudian i-a criticat vârsta, fizicul și sexul. Referitor la vârsta lui, s-a scris că ar fi: o femeie bătrână sau cu trăsături de femeie bătrână¹²⁰; un bărbat bătrân sau copleșit de vârstă¹²¹; cu pielea lăsată din cauza vârstei și cu obrajii feței atât de ridaiți și asemănători unei stafide, încât brazdele din lanurile de porumb și faldurile din pânză, fasonate de vânt, ar fi mai puțin adânci¹²²; posesor de riduri hidoase¹²³.

Pentru caracterizarea fizicului său, s-au folosit următoarele insulte: larvele insectelor, moliile, i-ar fi mâncat din cap, încât i-ar fi apărut petice goale, fără păr, iar imaginea creată ar fi fost aidoma unor pâlcuri uscate de porumb, împrăștiate pe un câmp pârjolit de soare ori a rândunicilor care stau iarna pe o creangă și mor în timp ce năpârlesc¹²⁴; ar fi fost palid și cu oasele scoase în evidență¹²⁵; cu praf pe cap

¹¹⁸ Claud., *In Eutr.*, II, 316-322: *furtim tamen ardua mittit/ cum donis promissa novis, si forte rogatus/ desinat. ille semel nota dulcedine praedae/ se famulo servire negat, nec grata timentum/ munera; militiam nullam nec prima superbis/ cingula dignari; nam quis non consule tali/ vilis honos?* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 140; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 188, 190; Jacqueline Long, *op. cit.*, 41, 104, 172, 250-251; Emma Burrell, *op. cit.*, 121; Gavin Kelly, *op. cit.*, 252; Shaun Tougher, *op. cit.*, 90.

¹¹⁹ Claud., *In Eutr.*, II, 379: *ignoscant senio, iuvenes ad proelia mittant.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 130; Emma Burrell, *op. cit.*, 123.

¹²⁰ Claud., *In Eutr.*, I, 10: *anus*; 39: *in rugas totus defluxit aniles.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 107, 126 (nota 64).

¹²¹ Claud., *In Eutr.*, I, 77: *senex*; 170: *obsitus aevo*; II, 367: *fessum*; 369: *senio.* Vezi și Catherine Ware, *op. cit.*, 265, 267; Shaun Tougher, *op. cit.*, 28, 90.

¹²² Claud., *In Eutr.*, I, 110-113: *Iamque aevo laxata cutis, sulcisque genarum/ corruerat passa facies rugosior uva:/ flava minus presso finduntur vomere rura,/ nec vento sic vela tremunt.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 114, 117-118; Catherine Ware, *op. cit.*, 266.

¹²³ Claud., *In Eutr.*, II, 67: *deformibus... rugis.*

¹²⁴ Claud., *In Eutr.*, I, 113-118: *miserabile turpes/ exedere caput tineae; deserta patebant/ intervalla comae: qualis sitientibus arvis/ arida ieiunae seges interlucet aristae/ vel qualis gelidis pluma labente pruinis/ arboris inmoritur trunco brumalis hirundo.* Jacqueline Long, *op. cit.*, 117-118; Catherine Ware, *op. cit.*, 266.

¹²⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 121-122: *cum pallida nudis/ ossibus.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 34, 118.

din cauza numărului prea mare de molii și palid la față¹²⁶; forma trupului său i-ar ofensa pe toți oamenii care l-ar întâlni, i-ar speria pe copii, i-ar dezgusta pe cei care mănâncă, i-ar face de râs pe cei din aceeași categorie socială ca a lui, sclavii, și i-ar teroriza, de parcă ar fi un semn prevestitor de rele, pe cei care îl cunosc¹²⁷.

În ceea ce privește sexul său, Eutropius a fost descris drept: femeie sau efeminat¹²⁸; o soacră lăncedă¹²⁹; o Sybillă¹³⁰; o doică cu voce aspră care se plânge¹³¹; lipsit de sex/bărbăție¹³²; pe jumătate bărbat¹³³; dușmanii romanilor ar fi fost încântați de faptul că prezența lui Eutropius demonstra lipsa bărbaților puternici de la conducerea Imperiu-

¹²⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 260-261: *pulvere respersus tineas et solibus ora/ palidior.*

¹²⁷ Claud., *In Eutr.*, I, 122-125: *imago/ decolor et macies occurso laederet omnes,/ aut pueris latura metus aut taedia mensis/ aut crimen famulis aut procedentibus omen.*

¹²⁸ Claud., *In Eutr.*, I, 9: *effeminat anni*; 48: *molliere*; 252: *mollemque*; 423: *tenero*; 428: *mulieribus*; 474: *matrum*; 494: *mollibus*; II *praef.*, 21: *mollis feminea*; II, 157: *mollis*; 551-552: *et similes iterum luctus Fortuna reduxit,/ ut solum domini sexum mutasse viderer.* Vezi și Wilhelm Süß, *op. cit.*, 265; Harry L. Levy, *op. cit.*, 343; Alan Cameron, *op. cit.*, 302; Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 118; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 191; Michael Dewar, *op. cit.*, 583; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 135, nota 105; Jacqueline Long, *op. cit.*, 34, 107, 119, 121, 129-132, 146, 172; Mathew Kuefler, *The manly eunuch...*, 66, 100, 320 (notele 144 și 156); Emma Burrell, *op. cit.*, 115, 117-118, 135; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 65; idem, *Eunuchs in the East...*, 150; idem, *The Roman castrati...*, 126; Catherine Ware, *op. cit.*, 261-262.

¹²⁹ Claud., *In Eutr.*, I, 269-270: *qualis venit arida socrus/ longinquam visura nurum.* Vezi și Wilhelm Süß, *op. cit.*, 265; Jacqueline Long, *op. cit.*, 121, 129, 131, 264.

¹³⁰ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 38: *Sibylla.* Vezi și Maurice Platnauer, *op. cit.*, 180, nota 1; Jacqueline Long, *op. cit.*, 130; Shaun Tougher, *op. cit.*, 91, 164 (nota 116).

¹³¹ Claud., *In Eutr.*, II, 370-375: *qualis pauperibus nutrix invisita puellis/ adsidet et tela communem quaerere victum/ rauca monet; festis illae luisse diebus/ orant et positis aquaevas visere pensis,/ irataeque operi iam lasso pollice fila/ turbant et teneros detergent stamine fletus.* Vezi și Wilhelm Süß, *op. cit.*, 266; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 65.

¹³² Claud., *In Eutr.*, I, 24-29; 57: *si fortior esset*; 281: *arma relinque viris*; 461-462: *eunuchi vestros habitus, insignia sumunt/ ambigui Romana mares.* Vezi și Siegmund Döpp, *op. cit.*, 189; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 135, nota 105; Mathew Kuefler, *op. cit.*, 36, 66-67; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 11; Shaun Tougher, *The Roman castrati...*, 90, 164 (nota 97).

¹³³ Claud., *In Eutr.*, I, 171: *semivir*; II, 22: *semivir.* Vezi și Michael Dewar, *op. cit.*, 583; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 135, nota 105; Jacqueline Long, *op. cit.*, 107, 164; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 65.

lui¹³⁴; caracterul său efeminat s-ar fi abătut ca o molimă asupra Răsăritului și ar fi instaurat o eră a corupției, a ruinei, iar singurul antidot l-ar fi reprezentat bărbăția¹³⁵; ar fi devenit o rușine pentru bărbați¹³⁶; tăria soldaților din Răsărit ar fi fost slăbită, deoarece au acceptat să se supună unui efeminat¹³⁷.

De asemenea, a fost comparat cu animale: ar fi fost un câine bătrân, cu simțurile slăbite, de care păstorul s-ar descotorosi¹³⁸; o vulpe bătrână¹³⁹; ar fi avut mersul unei primate care simula comportamentul uman¹⁴⁰; un struț care își ascunde capul în nisip¹⁴¹.

Totodată, a fost plasat pe același piedestal cu arătările monstruoase: monstru¹⁴²; cadavru diform¹⁴³; un cadavru supărat sau o nălucă prevestitoare de rele care, de îndată ce nu ar mai fi considerată de

¹³⁴ Claud., *In Eutr.*, I, 242-251. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 128; Shaun Tougher, *op. cit.*, 65.

¹³⁵ Claud., *In Eutr.*, II, 112-114: *Necdum mollitiae, necdum, germana, mederi/ possumus Eoae? numquam corrupta rigescent/ saecula?* Vezi și Mathew Kuefler, *op. cit.*, 67; Emma Burrell, *op. cit.*, 117; Catherine Ware, *Claudian...*, 79, 188;

¹³⁶ Claud., *In Eutr.*, II, 58: *turpe fuit cessisse viros.* Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 244-245.

¹³⁷ Claud., *In Eutr.*, II, 156-157: *in nostro quando iam milite robur/ torpuit et molli didicit parere magistro.*

¹³⁸ Claud., *In Eutr.*, I, 132-137: *sic pastor obesum/ lacte canem ferroque ligat pascitque revinctum,/ dum validus servare gregem vigilique rapaces/ latratu terrere lupos ; cum tardior idem/ iam scabie laceras deiecit sordidus aures./ solvit et exuto lucratur vincula collo.* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 302; Jacqueline Long, *op. cit.*, 95 (nota 75), 118; Catherine Ware, *Eutropius...*, 266.

¹³⁹ Claud., *In Eutr.*, I, 145 : *vetulam texere palatia vulpem.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 128.

¹⁴⁰ Claud., *In Eutr.*, I, 303: *humani qualis simulator simius oris.* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 300; Michael Dewar, *op. cit.*, 584, nota 16; Jacqueline Long, *op. cit.*, 29, 37, 43, 202, 240-241; Gavin Kelly, *op. cit.*, 244, 253.

¹⁴¹ Claud., *In Eutr.*, II, 310: *vasta velut Libyae venantum vocibus ales.* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 140, 300; Siegmär Döpp, *op. cit.*, 190; Gavin Kelly, *op. cit.*, 253; Jacqueline Long, *op. cit.*, 41, 56.

¹⁴² Claud., *In Eutr.*, I, 22: *prodigio*; 351: *monstris.* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 243; Siegmär Döpp, *op. cit.*, 191; Jacqueline Long, *op. cit.*, 27, 39, 42, 112, 128, 231, 240, 242, 252, 256; Emma Burrell, *op. cit.*, 114-115, nota 23; Álvaro Sánchez-Ostiz, *op. cit.*, 116 (nota 4), 129; Gavin Kelly, *op. cit.*, 251; Shaun Tougher, *The Roman castrati...*, 95.

¹⁴³ Claud., *In Eutr.*, I, 38: *deforme cadaver*; 147: *cadaver.* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 128; Jacqueline Long, *op. cit.*, 114, 119, 121.

trebuință, ar fi aruncată din casă¹⁴⁴; un păcat străin¹⁴⁵; o ființă dizgrațioasă¹⁴⁶; o prevestire ghinionistă pentru popor¹⁴⁷; o făptură deplorabilă¹⁴⁸.

S-au formulat și acuze potrivit cărora ar fi avut anumite probleme de natură psihică: ar fi fost nebun¹⁴⁹; un obiect de batjocoră nebun¹⁵⁰; ar fi urmărit să dividă imperiul și să stârneasce dușmănia între cei doi împărați frați, Arcadius și Honorius¹⁵¹.

Remarcile zeflemitoare claudiene au vizat și anturajul lui Eutropius: susținătorii săi au fost considerați conspiratori; sora sa, cu care s-ar fi sfătuit mereu, indiferent de subiectul abordat, i-at fi fost soție și, activând în numele lui, ar fi obținut susținerea matroanelor din Roma¹⁵²; eunucii din jurul său ar fi fost niște clienți asemănători lui, ar fi format o legiune din Hellespont, care mășăluia prin societate sub stindardele lui Priapus¹⁵³. Un loc aparte l-au ocupat locuitorii Imperiului Roman de Răsărit, senatorii, nobilii sau cetățenii simpli, care, deși ar fi avut posibilitatea de a se descotorosi de Eutropius, au devenit o imagine în oglindă a eunucului și au ales să-i aducă laude; astfel,

¹⁴⁴ Claud., *In Eutr.*, I, 130-131: *tandem ceu funus acerbum/ infaustamque suis trusere penatibus umbram*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 118; Kathryn M. Ringrose, *op. cit.*, 156; Catherine Ware, *op. cit.*, 263, 266.

¹⁴⁵ Claud., *In Eutr.*, I, 432: *peregrina piacula*. Vezi și Shaun Tougher, *Eunuchs in the East...*, 151.

¹⁴⁶ Claud., *In Eutr.*, I, 433: *dedecus*.

¹⁴⁷ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 11: *infaustum populis in se quoque vertitur omen*.

¹⁴⁸ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 40: *miserande*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 114.

¹⁴⁹ Claud., *In Eutr.*, I, 283: *demens*. Jacqueline Long, *op. cit.*, 59, nota 38.

¹⁵⁰ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 6: *insano iam satiata ioco*.

¹⁵¹ Claud., *In Eutr.*, I, 281-282: *geminam quid dividis aulam/ conarisque pios odiis committere fratres*. Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 117; Jacqueline Long, *op. cit.*, 62, 137, 139, 221-222; Emma Burrell, *op. cit.*, 134; Shaun Tougher, *op. cit.*, 154.

¹⁵² Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 15: *coniuratique*; II, 88-93: *at soror et, si quid portentis creditur, uxor/ mulcebat matres epulis et more pudicae/ coniugis eunuchi celebrabat vota mariti./ hanc amat, hanc summa de re vel pace vel armis/ consulit, huic curas et clausa palatia mandat/ ceu stabulum vacuumque domum*. Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 40, 133-134; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 65-66, 70 (nota 15).

¹⁵³ Claud., *In Eutr.*, I, 254-258: *peditum vexilla sequuntur/ et turmae similes eunuchorumque manipuli./ Hellespontiacis legio dignissima signis./ obuius ire cliens defensoremque reversum/ complecti*. Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 125; Michael McCormick, *op. cit.*, 48; Jacqueline Long, *op. cit.*, 118 (nota 37), 119-120, 241; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 15-16.

Însuși conceptul de masculinitate ar fi fost pervertit¹⁵⁴. Membrii palatului din Constantinopolis au fost considerați tineri nerușinați și bătrâni desfrânați, notorii datorită lăcomiei și modului diversificat în care organizau chiolhanurile; ale căror pânțele erau liniștite prin îngurgitarea de cărnuri scumpe, aduse de peste mări sau din îndepărtata Indie; cu atenția aplecată asupra hainelor parfumate, adevărata lor grijă; a căror trufie rezidă în a stârni râsetele celor din jur prin glume absurde; care s-ar lamenta din cauza faptului că veștmintele din mătase reprezentau o mare povară; indiferenți față de viitorul orașului, în contextul în care acesta ar fi atacat de huni sau sarmați, ci îngrijorându-se doar de soarta teatrelor; disprețuitori ai Romei; dansatori docili și inițiați în arta comentării curselor de care¹⁵⁵. Potrivit lui Claudian, la întâlnirile din palat, Eutropius era secundat de Hosius, perceput ca un manipulator al legii și mândros; ambii au dobândit o mare

¹⁵⁴ Claud., *In Eutr.*, II, 133-139: «*Quam similes haec aula viros! ad moenia visus/ dirige: num saltem tacita formidine mussant?/ num damnant animo? Plaudentem cerne senatum/ et Byzantinos proceres Graiosque Quirites./ o patribus plebes, o digni consule patres!/ quid? quod et armati cessant et nulla virilis/ inter tot gladios sexum reminiscitur ira?*» Vezi și Harry L. Levy, *op. cit.*, 343; Alan Cameron, *op. cit.*, 139, 143; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 190, 195; Jacqueline Long, *op. cit.*, 40, 172, 254, 260; Emma Burrell, *op. cit.*, 116-118; Catherine Ware, *Claudian...*, 79.

¹⁵⁵ Claud., *In Eutr.*, II, 326-341: *iuvenes venere protervi/ lascivique senes, quibus est insignis edendi/ gloria corruptasque dapes variasse decorum./ qui ventrem invitant pretio traduntque palato/ sidereas Iunonis aves et si qua loquendi/ gnara coloratis viridis defertur ab Indis./ quaesitos trans regna cibos, quorumque profundam/ ingluviem non Aegaeus, non alta Propontis./ non freta longinquis Maeotia piscibus explent./ vestis odoratae studium; laus maxima risum/ per vanos movisse sales minimeque viriles/ munditiae; compti vultus; onerique vel ipsa/ serica. si Chunos feriat, si Sarmata portas,/ solliciti scaenae; Romam contemnere sueti/ mirarique suas, quas Bosphorus obruat! aedes;/ saltandi dociles aurigarumque periti;* 354-364: *Ergo ubi collecti proceres, qui rebus in artis/ consulerent tantisque darent solacia morbis./ obliti subito Phrygiae bellisque relictis/ ad solitos coepere iocos et iurgia circi/ tendere. nequiquam magna confligitur ira,/ quis melius vibrata puer vertigine molli/ membra rotet, verrat quis marmora crine supino?/ quis magis enodes laterum detorqueat arcus,/ quis voci digitos, oculos quis moribus aptet?/ hi tragicos meminere modos; his fabula Tereus,/ his necdum commissa choro cantatur Agave;* 402-405: *fit plausus et ingens/ concilii clamor, qualis resonantibus olim/ exoritur caveis, quotiens crinitus ephebus/ aut rigidam Nioben aut flentem Troada fingit;* 584-585: *Aula choris epulisque vacat nec perdita curat,/ dum superest aliquid.* Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 130, 140, 256; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 190; Jacqueline Long, *op. cit.*, 41, 56-57, 141, 173, 213, 251; Emma Burrell, *op. cit.*, 111, 122-123; Álvaro Sánchez-Ostiz, *op. cit.*, 129; Gavin Kelly, *op. cit.*, 251-252, 254-255.

influență, uniți, fiind, de aceeași origine obscură, cea de sclav, dar separați prin prisma profesiei exercitate cândva, întrucât unul ar fi fost bucătar, celălalt proxenet, unul ar fi fost cumpărat de nenumărate ori, pe când celălalt ar fi slujit doar în casa unui hispanic¹⁵⁶.

Există două perspective cu privire la factorul catalizator care ar fi contribuit la decăderea politică a lui Eutropius. Pe de o parte, Eunapius și Zosimus au susținut că, în contextul revoltei lui Tribigild, conducătorul unei colonii de ostrogoți în *Phrighia*, Gainas ar fi argumentat că predarea eunucului ar soluționa problema. Pe de altă parte, Philostorgius și Sozomenos au prezentat că neînțelegerile cu împărăteasa Eudoxia ar fi contribuit la eliminarea sa din societate¹⁵⁷. În orice caz, un lucru este sigur, anume că Eutropius a căutat refugiu în biserică și, ca o ironie a sorții, a dorit să obțină salvarea pe care nu a permis-o

¹⁵⁶ Claud., *In Eutr.*, II, 345-353: *sed prima potestas/ Eutropium praefert Hosio subnixa secundo./ dulcior hic sane cunctis prudensque movendi/ iuris et admoto qui temperet omnia fumo,/ fervidus, accensam sed qui bene decoquat iram./ considunt apices gemini dicionis Eoae,/ hic cocus, hic leno, defossi verbere terga,/ servitio, non arte pares, hic saepius emptus,/ alter ad Hispanos nutritus verna penates.* Vezi și Maurice Platnauer, *op. cit.*, 210, nota 1; Alan Cameron, *Notes...*, 408-409; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 140; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 7, 108; Jacqueline Long, *op. cit.*, 41, 50, 52-53, 141, 173-174, 198; Emma Burrell, *op. cit.*, 122-123; Shaun Tougher, *The Roman castrati...*, 90, 164 (nota 104).

¹⁵⁷ Claud. *In Eutr.* II; Eunap., fr. 75 (*FHG* IV, 47); 76; Philostorg., *HE*, XI, 6; Soz., *HE*, VIII, 7; Zos., V, 17, 2-5; 18, 1. Vezi și *PLRE* II, 442-443, *Eutropius 1*; A. H. M. Jones, *op. cit.*, 178; Alan Cameron, *op. cit.*, 134-135, 142-144, 147; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 188, 190-191; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207 (nota 10), 211 (nota 48); R. C. Blockley, *op. cit.*, 147, nota 153; P. J. Heather, *op. cit.*, 153, 158-159, 168-169, 171; Michael Dewar, *op. cit.*, 582; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 100-101, 103-104, 198, 264; Averil Cameron, *The late Roman...*, 149; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 7-8, 111, 116, 118-119, 162, 219, 227-228, 231, 277 (nota 103), 320, 322, 324, 329, 335; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 168-170; Jacqueline Long, *op. cit.*, 132, 161-162, 169, 262, 267; Emma Burrell, *op. cit.*, 113-114, 118, 125, 138; Shaun Tougher, *Two views on the gender...*, 66; idem, *The Roman castrati...*, 90, 93, 164 (nota 108), 166 (notele 137-141); Daniel A. Washburn, *op. cit.*, 116; Gavin Kelly, *op. cit.*, 244, 252; Hugh Elton, *op. cit.*, 154; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 10.

altora¹⁵⁸. Claudian a punctat că nu a fost nevoie de lupte pentru a-l doborî, ci a fost suficientă promulgarea unui edict oficial¹⁵⁹.

III. Abolitio memoriae

Textul decretului imperial este următorul:

Idem aa. Aureliano praefecto praetorio. Omnes res Eutropi, qui quondam praepositus sacri cubiculi fuit, aerarii nostri calculis adiunximus, erepto splendore eius et consulatu a taetra illuvie et a commemoratione nominis eius et caenosis sordibus vindicato, ut eiusdem universis actibus antiquatis omnia mutescant tempora nec eius enumeratione saeculi nostri labes appareat nec ingemiscant aut qui sua virtute ac vulneribus Romanos fines propagant vel qui eosdem servandi iuris aequitate custodiunt, quod divinum praemium consulatus lutulentum prodigium contagione foedavit. Patriciatus etiam dignitate atque omnibus inferioribus spoliatum se esse cognoscat, quas morum polluit scaevitate. Omnes statuas, omnia simulacra, tam ex aere quam ex marmore seu ex fucis quam ex quacumque materia quae apta est effingendis, ab omnibus civitatibus oppidis locisque privatis ac publicis praecipimus aboleri, ne tamquam nota nostri saeculi obtutus polluat intuentum. Adhibitis itaque fidis custodibus ad Cyprum insulam perducatur, in qua tua sublimitas relegatum esse cognoscat, ut ibidem pervigili cura vallatus nequeat suarum cogitationum rabie cuncta miscere. Dat. XVI kal. feb. Constantinopoli Theodoro v. c. cons. (399 ian. [?] 17)¹⁶⁰.

¹⁵⁸ Claud. *In Eutr.*, II praef., 27-28: *suppliciterque pias humilis prostratus ad aras/ mitigat iratas voce tremante nurus*; Ioann. Chrysost., *Hom. in Eutr.*, I, 1-5; II, 1-4; Soc., *HE*, VI, 5; Soz., *HE*, VIII, 7; Zos., V, 18, 1-2; Ioann. Antioch., fr. 189; Phot., *Bibl.*, 96. Vezi și *PLRE* II, 443, *Eutropius* 1; M. K. Hopkins, *op. cit.*, 76, nota 2; Alan Cameron, *op. cit.*, 243; Siegm. Döpp, *op. cit.*, 188; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 105, 190, 268; Averil Cameron, *op. cit.*, 150; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 235, nota 163; Jacqueline Long, *op. cit.*, 161; Christopher Kelly, *op. cit.*, 195; Gavin Kelly, *op. cit.*, 252, nota 31; Hugh Elton, *op. cit.*, 154; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 10; Shaun Tougher, *op. cit.*, 93.

¹⁵⁹ Claud., *In Eutr.*, II praef., 17-20: *non acie victi, non seditione coacti;/ nec pereunt ritu quo periere viri./ concidit exiguae dementia vulnere chartae;/ confecit saevum littera Martis opus*. Vezi și Michael Dewar, *op. cit.*, 584.

¹⁶⁰ *CTh*, IX, 40, 17. Textul decretului este preluat din ediția editată de către Theodor Mommsen și Paulus M. Meyer, *Theodosiani libri xvi cum constitutionibus sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes*, Berlin (Weidmann), 1905.

În rândurile de mai jos, vom discuta fiecare prevedere a măsurii imperiale care traducea în practică actul de condamnare la uitare, făcând, în același timp, o privire comparativă cu situații similare din vremea Imperiului clasic.

1. *Confiscarea averii*

Omnes res Eutropi, qui quondam praepositus sacri cubiculi fuit, aerarii nostri calculis adiunximus.

Edictul emis la 17 august 399 stipula încorporarea averii lui Eutropius în visteria imperială. Această acțiune a reprezentat consecința a două variabile. Pe de o parte, în jurul eunucului planase mai multe invective referitoare la conduita adoptată, care ar fi fost în contradicție cu normele sociale acceptate, așa cum au surprins autorii antici și cum a confirmat însăși terminologia edictului. La finalul carierii sale, curtea imperială l-a perceput drept o scârnavie respingătoare (*taetra illuvie*), meschin (*caenosis sordibus*), monstru (*prodigium*), contagiune (*contagione*), un individ care pângărește prin perversitatea moravurilor sale (*quas morum polluit scaevitate*), stigmatul epocii (*nota nostri saeculi*), turbat (*cogitationum rabie cuncta miscere*). Pe de altă parte, Eutropius a fost ridicat la rangul de patrician, așadar de părinte al împăratului Arcadius. În ciuda faptului că Imperiul din Occident nu a recunoscut elevarea lui socială, Eutropius a devenit consul și patrician. Pe cale de consecință, înlăturarea sa însemna că întreaga lui avere îi revenea, de drept, moștenitorului său, împăratul Arcadius¹⁶¹.

Adoptând o manieră ironică, Claudian a surprins acest aspect al decretului imperial, întrebându-se retoric de ce ar deplânge Eutropius pierderea mării sale averi, deoarece aceasta ar urma să fie moște-

¹⁶¹ *CTh*, IX, 40, 17; Claud. *In Eutr.*, II *praef.*, 35-36; II, 124-128. Vezi și *PLRE II*, 442, *Eutropius 1*; *CLRE*, 16, 399, 662; Alan Cameron, *op. cit.*, 135, 235, 361; Peder G. Christiansen, *op. cit.*, 117; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 189, 192, 195; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; Alan Cameron and Jacqueline Long, *op. cit.*, 166; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 172, 346 (nota 103); Jacqueline Long, *op. cit.*, 2, 11, 29-30, 43, 59, 139 (nota 110), 157, 162, 183, 187, 222, 237, 266, 269; Emma Burrell, *op. cit.*, 111, nota 5; Gavin Kelly, *op. cit.*, 244, 248, 251; Meaghan McEvoy, *op. cit.*, 159, 171-172; Daniel A. Washburn, *op. cit.*, 29; Hugh Elton, *op. cit.*, 153; Tomasz Babnis, *op. cit.*, 10.

nită de fiul său, împăratul; la rândul său, Philostorgius a amintit că era părinte al lui Arcadius, dar și că averea sa a fost confiscată¹⁶².

Pentru această formă de pedeapsă, un exemplu edificator din perioada Principatului l-a constituit Cassius Avidius (175), uzurpatorul din aprilie 175, în timpul conducerii lui Marcus Aurelius (161-180). Știerea uzurpării acestuia a determinat Senatul ca, din proprie inițiativă, să-l declare pe Cassius Avidius *hostis publicus* și să-i confiște averea pe seama tezaurului public¹⁶³. La jumătatea secolului al IV-lea, în contextul războaielor civile, Constantinus II (337-340) a fost ucis lângă *Aquileia*. La scurt timp după înlăturarea fratelui mai mare, Constans (337-350) s-a proclamat *maximus victor ac triumphator Augustus*. Ca o forma finală de dizgrație socială, Constantinus al II-lea a fost declarat *publicus et noster inimicus*, statutul său social fiind degradat de la rangul de împărat la cel de „unperson”, după cum afirma Timothy Barnes; de asemenea, a fost numit și *hostis publicus*; printr-un edict

¹⁶² Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 43-44: *an fortasse toros eunuchi pauperis odit/ et te nunc inopem dives amare negat*; 49-50: *direptas quid plangis opes, quas natus habebit?/ non aliter poteris principis esse pater*; Philostorg., *HE*, XI, 4; 9. Vezi și *PLRE II*, 443, *Eutropius 1*; Maurice Platnauer, *op. cit.*, 182-183, nota 1; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 189; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; P. J. Heather, *op. cit.*, 153, nota 4.

¹⁶³ *SHA*, *Marc.*, XXIV, 9: *Sed per senatum hostis est indicatus bonaque eius proscripta per aerarium publicum*; *Au. Cass.*, VII, 6: *Senatus illum hostem appellavit bonaque eius proscriptis*; VII, 7: *Nec Romae terror defuit, cum quidam Avidium Cassium dicerent absente Antonino, qui nisi a voluptariis unice amabatur, Roman esse venturum atque urbem tyrannice direpturum, maxime senatorum causa, qui eum hostem iudicaverant bonis proscriptis*; VIII, 2: *Denique cum quidam diceret reprehendendum Antoninum, quod tam mitis esset in hostem suum eiusque liberos et adfectus atque omnes*. Vezi și A. Chastagnol, *Notes chronologiques sur l'Histoire Auguste et Laterculus de Polemius Silvius*, *Historia*, 4 (2/3), 1955, 182; idem, în *Histoire Auguste. Les empereurs romains des IIe et IIIe siècles*, édition bilingue latin-français, traduction du latin par A. Chastagnol, Paris, 1994 (*infra SHA*), 201, nota 3; Dumitru Tudor, *Figuri de împărați romani*, II, București, 1974, 118; Anthony Birley, *Marcus Aurelius: a biography*, revised edition, New York, 2001 [first published 1966, 1987, 1993], 187; Eric R. Varner, *op. cit.*, 136, nota 1; Frank McLynn, *Marcus Aurelius: a life*, Cambridge, 2009, 380, 640 (nota 57); Geoff W. Adams, *Marcus Aurelius in the Historia Augusta and beyond*, Lanham, 2012, 116; Nelu Zugravu, *Note și comentarii*, în Pseudo-Aurelius Victor, *Epitome de Caesaribus. Epitomă despre împărați, editio bilinguis*, traducere și considerații lingvistice de Mihaela Paraschiv, ediție îngrijită, abrevieri, studiu introductiv, note și comentarii, indice de Nelu Zugravu, Iași, 2012, 355, nota 344; Albino Garzetti, *From Tiberius to the Antonines. A history of the Roman empire AD 14-192*, translated by J. R. Foster, New York, 2014 [first published in 1974], 501-502.

emis la 9 iunie 346, averile susținătorilor săi au fost confiscate și dăruite altor persoane¹⁶⁴.

¹⁶⁴ *CTh*, X, 8, 4; XI, 12, 1; Aur. Vict., *Caes.*, 41, 22; Eutr., X, 9, 2; Ps.-Aur. Vict., *Epit. Caes.*, XLI, 21; Hier., *Chron.*, a. 340; Ruf., *HE*, X, 16; Oros., VII, 29, 5; Socr., *HE*, II, 5; 15, 1; 25, 4; Soz., *HE*, III, 2; Philostorg., *HE*, III, 1; Theod., *HE*, II, 16, 21; Zos., II, 41, 1; Cassiod., *Chron.*, a. 342; Malalas, *Chron.*, XIII, 15; Theoph. Conf., *Chron.*, a. 5831 [338/9]; Ced., 520. 15-23; Zon., XIII, 5. Vezi și *PLRE*, I, 223 (*Fl. Claudius Constantinus* 3); Blomfield Jackson, *op. cit.*, 148, nota 460; Clyde Pharr, în *CTh*, 272 (nota 14), 304 (nota 4); P. Dufraigne, *Notes complémentaires*, în Aurelius Victor, *Livre des Césars*, texte établi et traduit par P. Dufraigne, Paris, 1975, 199-200, nota 31; Joe W. Leedom, *Constantius II: three revisions*, *Byzantion*, 48/1, 1978, 142; Timothy Barnes, *Constantine and Eusebius*, Cambridge, London, 1981, 263, 399 (nota 33); idem, *Athanasius and Constantinus: theology and politics in the Constantinian empire*, Cambridge, London, 2001 [first published 1993], 51-52, 253-254 (notele 15-18); idem, *Constantine: dynasty, religion and power in the later Roman empire*, Malden, Oxford and Chichester, 2014, 5 (expresia dintre ghilimele), 159, 197, 212-213 (nota 19); Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 163, nota 105; H. W. Bird, *Commentary*, în Sextus Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus*, translated with an introduction and commentary by H. W. Bird, Liverpool, 1994, 197, nota 24; idem, *Commentary*, în Eutropius, *The Breviarium ab Urbe Condita of*, translated with an introduction and commentary by H. W. Bird, Liverpool, 2011 [first published 1993], 157, nota 21; Dietmar Kienast, *op. cit.*, 310, 312; K. Groß-Albenhausen, *Erläuterungen*, în S. Aurelius Victor, *Die römischen Kaiser. Liber de Caesaribus*, lateinisch-deutsch, herausgegeben, übersetzt und erläutert von K. Groß-Albenhausen und M. Fuhrmann, Darmstadt, 1997, 279; Cyril Mango and Roger Scott, *Commentary*, în *The chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern history AD 284-813*, translated with introduction and commentary by Cyril Mango and Roger Scott, with the assistance of Geoffrey Greatrex, Oxford, 1997, 59, nota 1; Gh. I. Șerban, *Note explicative și comentarii*, în Flavius Eutropius, *Breviar de la întemeierea Romei*, ediție critică bilingvă, text paralel latin – român, studiu introductiv, traducere, note explicative și comentarii de Gh. I. Șerban, Brăila, 1997, 308, nota 625; Bruno Bleckmann, *Der Bürgerkrieg zwischen Constantin II und Constans (340 n. Chr.)*, *Historia*, 52/2, 2003, 239, nota 7; Nelu Zugravu, *Note și comentarii*, în Sextus Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus. Carte despre împărați*, traducere de Mihaela Paraschiv, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii, apendice și indice de Nelu Zugravu, Iași, 2006, 480, nota 862; idem, *op. cit.*, în Pseudo-Aurelius Victor, *op. cit.*, 525-526, nota 665; Philip R. Amidon, *op. cit.*, 37, nota 1; idem, în Rufinus of Aquileia, *History of the church*, translated by Philip R. Amidon, Washington, D.C., 2016, 407, nota 30; Thomas M. Banchich, *Commentary*, în *The history of Zonaras: from Alexander Severus to the death of Theodosius the Great*, translation by Thomas M. Banchich and Eugene N. Lane, introduction and commentary by Thomas M. Banchich, London and New York, 2009, 210-211, nota 46; T. A. Fear, *op. cit.*, 373, nota 310; Jill Harries, *Imperial Rome AD 284 to 363: the new empire*, Edinburgh, 2012, 185, 189 (nota 17); Adrastus Omissi, *op. cit.*, 156; Muriel Moser, *Emperor and senators in the reign of Constantius II: maintaining imperial rule between Rome*

Apropiindu-ne de momentul înlăturării lui Eutropius, aceeași formă de pedeapsă a fost aplicată și uzurpatorului african Gildo, care a fost înfrânt în 398 de către Mascezel, fratele său. Cel din urmă a acționat în numele lui Stilicho. Astfel, între septembrie 399 și aprilie 405 au fost emise patru decrete imperiale, prin intermediul cărora s-a ordonat confiscarea proprietăților lui Gildo, dar și cele ale susținătorilor săi; dimensiunea proprietăților era atât de mare, încât a fost necesară înființarea unei noi magistraturi pentru a o administra, cea de *comes Gildoniaci patrimonii*¹⁶⁵.

2. Degradarea socială

Erepto splendore eius et consulatu a taetra illuvie et a commemoratione nominis eius et caenosis sordibus vindicato... Patriciatus etiam dignitate atque omnibus inferioribus spoliatum se esse cognoscat, quas morum polluit scaevitate.

Textul decretului din august 399 a surprins dorința împăratului de a-l dizgrația social pe Eutropius, utilizarea sintagmei *erepto splendore eius* având menirea de a simboliza inițierea acestui proces care s-a concretizat în următoarele măsuri: retragerea statutului de consul; ștergerea numelui din lista de consuli; despuierea de titlul de *patricius*; înlăturarea din alte funcții. Aceste pedepse au fost amintite și de către Philostorgius, Prosper Tiro, Socrates Scholasticus, Zosimus și Ioannes Antiochenus¹⁶⁶. Pentru Claudian, eunucul reprezenta un indi-

and Constantinople in the fourth century AD, Cambridge, 2019 [first published 2018], 85, nota 6; Mark Humphries, *The memory of Mursa: usurpation, civil war, and contested legitimacy under the sons of Constantine*, în Nicolas Baker-Brian, Shaun Tougher (eds.), *The sons of Constantine, AD 337-361: in the shadows of Constantine and Julian*, Cham, 2020, 158, nota 7; William Lewis, *Constantine II and his brothers: the civil war of AD 340*, în Nicolas Baker-Brian, Shaun Tougher (eds.), *op. cit.*, 73-91.

¹⁶⁵ *CTh*, VII, 8, 7 și 9; IX, 42, 16 și 19; *Not. Dig. Occ.* 12, 5. Vezi și Clyde Pharr, în *CTh*, 166 (nota 12), 167 (notele 19 și 20), 262 (notele 36 și 37), 263 (notele 40-42); Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 210, nota 36.

¹⁶⁶ *CTh*, IX, 40, 17; Philostorg., *HE*, XI, 6; Prosp. Tiro, *Chron.*, a. 399; Soc., *HE*, VI, 5; Zos., V, 18, 1; Ioan. Antioch., fr. 189. Vezi și *CLRE*, 56, 78, 399; A. H. M. Jones, *op. cit.*, 179; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 189; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 264; Jacqueline Long, *op. cit.*, 2, 39 (nota 68), 160; Emma Burrell, *op. cit.*, 111; Daniel A. Washburn, *op. cit.*, 29; Mathew Kuefler, *Psychical and symbolic castration...*, 186, nota 4; Catherine Ware, *op. cit.*, 78, nota 50.

vid care nu era demn de a intra în analele Romei. Dacă arhivele statului roman ar fi fost puse în situația de a înregistra numele unui *magister peditum*, Arinthaëus, ca fiind egalul unui *servus*, Eutropius, s-ar fi pângărit amintirea tuturor magistraților din vechime; nefiind altceva decât o pagubă mai mare decât Pothinus, asasinul lui Pompei, nu merita această onoare. Însuși Ianus s-ar fi revoltat și ar fi interzis ca el să fie trecut în anale; nu avea decât să fie consemnat de registrele Imperiului din Răsărit, care ar fi fost decadent și obișnuit cu astfel de lideri, iar ale cărui granițe erau străjuite de râurile *Halys*, în Anatolia, și *Orontes*, în Siria, considerate inferioare Tibrului¹⁶⁷. Poetul latin a conchis că analele au fost curățate, purificate de numele său, iar palatul imperial a fost revitalizat ca urmare a regurgitării molimei reprezentate de eunuc; în egală măsură, a considerat că nu ar mai avea sens ca cineva să cunoască faptele monstruoase ale anului în care Eutropius a fost consul, întrucât s-a realizat înlăturarea lui; cu toate acestea, a considerat că efectele guvernării vor fi greu de eliminat¹⁶⁸. Pe de altă parte, Ioannes Chrysostomus, scriind despre nimicnicia lucrurilor omenești, a punctat faptul că Eutropius a fost înlăturat de la putere, întrebându-se, retoric, următoarele: „Unde-i acum chipul strălucit al puterii de consul? Unde-s făcliile scânteietoare? Unde-s aplauzele, dansurile, petrecerile și sărbătorile? Unde-s cununile și covoarele? Unde-i zgomotul

¹⁶⁷ Claud., *In Eutr.*, I, 151: *Cernite, quern Latii poscant adnectere fastis; 317-319: Obstrepuere avium voces, exhorruit annus/ nomen, et insanum gemino proclamat ab ore/ eunuchumque vetat fastis accedere lanus; 427-434: auroram sane, quae talia ferre/ gaudet, et adsuetas sceptris muliebribus urbes/ possideant; quid belliferam communibus urunt/ Italiam maculis nocituraque probra severis/ ammiscent populis? peregrina piacula forti/ pellantur longe Latio nec transeat Alpes/ dedecus; in solis, quibus extitit, haereat arvis./ scribat Halys, scribat famae contemptor Orontes; 474-484: Ne prisca revolvam/ neu numerem, quantis iniuria mille per annos/ sit retro ducibus, quanti foedabitur aevi/ canities, unam subeant quot saecula culpam:/ inter Arinthaëi fastos et nomen erile/ servus erit dominoque suos aequalis honores/ inseret! heu semper Ptolomaei noxia mundo/ mancipia! en alio laedor gravioere Pothino/ et patior maius Phario scelus. ille cruorem/ consulis unius Pellaeis ensibus hausit;/ inquinat hic omnes. Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 240; Alan Cameron, *op. cit.*, 133; Jacqueline Long, *op. cit.*, 29 (nota 49), 124; Shaun Tougher, *Eunuchs in the East...*, 156-157; Catherine Ware, *op. cit.*, 75-76, 78, 104; idem, *Eutropius...*, 260.*

¹⁶⁸ Claud., *In Eutr.*, II praef., 13-14: *abluto penitus respirant nomine fasti/ maturamque luem sanior aula vomit*; II, 1-4: *Mygdonii cineres et si quid restat Eoi,/ quod pereat, regni: certe non augure falso/ prodigii patuere minae, frustra-que peracto/ vulnere monstriferi praesagia discitis anni*; 8-9: *stant omina vestri/ consulis*. Vezi și Siegmund Döpp, *op. cit.*, 189; Emma Burrell, *op. cit.*, 114.

orașului, aclamațiile din hipodrom și lingușelile spectatorilor? Toate s-au dus!”¹⁶⁹.

Dacă analizăm retrospectiv fenomenul de condamnare la uitare, putem constata că asemenea sancțiuni, care se circumscriu ideii de dizgrație socială, au fost aplicate și unor *principes*. Astfel, în contextul în care se desfășura planul lui Otho (69) de acaparare a puterii, stejarul cohorței care îl însoțea pe Galba (68-69), Atilus Vergilio, a smuls de pe steag chipul împăratului și l-a aruncat pe jos; acesta era semnalul pentru trădarea soldaților¹⁷⁰. Soldații lui Vitellius (69), care erau comandați de Alienus, au smuls de pe insignele militare imaginile cu împăratul și au jurat credință lui Vespasianus (69-79)¹⁷¹. După moartea lui Domitianus (81-96), scuturile sale au fost date jos, Senatul hotărând să se aducă scări pentru a se putea ajunge la ele; de asemenea, s-a hotărât ca numele acestuia să fie șters, iar onorurile anulate; Lactantius a apreciat că „senatul s-a arătat atât de necruțător față de numele său, încât nu a mai rămas nici o urmă din statuile și inscripțiile gravate în onoarea sa”, fiindu-i aplicată și după moarte dezonoarea veșnică (*ignominiam sempiternam*)¹⁷². Și împotriva lui Commodus (180-192) au fost propuse retragerea onorurilor și răzuirea numelui de pe monu-

¹⁶⁹ Ioann. Chrysost., *Hom. in Eutr.*, I, 1; II, 3.

¹⁷⁰ Tac., *Hist.*, I, 41, 1: *Viso comminus armatorum agmine vexillarius comitatae Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbae imaginem solo adflixit*. Plutarh (*Galba*, 26, 3) a scris că Atilius Vergilio a coborât la pământ o statuie a lui Galba și că acesta a fost semnalul pentru începerea răzmeriței.

¹⁷¹ Cass. Dio, LXV, 10: „Soldații smulseră atunci de pe insignele militare imaginile lui Vitellius și jurară că vor da ascultare ordinelor lui Vespasian”. Vezi și A. Piatkowski, *Note*, în Cassius Dio, *Istoria Romană*, III (*infra* Cass. Dio, vol. III), studiu introductiv de Gh. Ștefan, traducere și note de A. Piatkowski, Cluj-Napoca, 1985, 625-626, notele 23 și 24.

¹⁷² Suet., *Dom.*, XXIII, 1: *scalas etiam inferri clipeosque et imagines eius coram detrahi et ibidem solo affligi iuberet, novissime eradendos ubique titulos abolendamque omnem memoriam decerneret*; Eus., *HE*, III, 20, 8: „După Domitian, care domnișe vreme de 15 ani, a luat puterea Nerva sub care senatul a anulat onorurile lui Domițian”; Lact., *Mort.*, III, 2: *Nec satis ad ultionem fuit quod est interfectus domi: etiam memoria nominis eius erasa est*; 3: *Nam cum multa mirabilia opera fabricasset, cum Capitolium aliaque nobilia monumenta fecisset, senatus ita nomen eius persecutes est, ut neque imaginum neque titulorum eius relinqueret ulla vestigia, gravissime decretis etiam mortuo notam inureret ad ignominiam sempiternam*; Aur. Vict., *Caes.*, 11, 8: *radendumque nomen decreuit*; Ps.-Aur. Vict., *Epit. Caes.*, XI, 13: *radendumque nomen decreuit*.

mente¹⁷³. Potrivit lui Aurelius Victor, Septimius Severus (193-211) ar fi încercat să dea uitării numele lui Didius Iulianus (193)¹⁷⁴. După înlăturarea lui Macrinus (217-218), numele acestuia a fost înlocuit din lista de consuli cu cel Antoninus, numele preluat de Varius Avitus Bassianus, pe care posteritatea l-a cunoscut ca Elagabalus (218-222)¹⁷⁵. Din același ordin al Senatului, numele lui Elagabalus a fost șters din anale și de pe inscripții¹⁷⁶. Înainte de a fi ucis împreună cu fiul său, Maximinus Thrax (235-238) a putut constata cum proprii soldați nu-l mai socotesc drept liderul lor. Aceștia, într-un gest de insubordonare, care era menit a lovi în orgoliul conducătorului, au smuls chipul împăratului de pe insigne; totodată, Senatul a ordonat ca numele său să fie șters de pe toate actele și edificiile publice, ba chiar și din sufletele cetățenilor, iar onorurile să-i fie retrase¹⁷⁷.

În momentul în care Maxentius (306-312) a fost proclamat împărat, socrul său, Maximianus II Galerius (305-311), l-a trimis împotriva sa pe Severus al II-lea (306-307). La rândul său, Maxentius a cerut sprijin lui Maximianus I Herculeus (286-305), care se retrăsese de pe scena politică; acesta din urmă a reușit să cumpere loialitatea soldaților lui Severus al II-lea; dezertorii au luat cu ei stindardele. Părăsit de toți, Severus a găsit refugiu la *Ravenna*, dar, ca urmare a intervenției bătrânului Maximianus, a fost convins să se predea și să returneze

¹⁷³ Hrd., II, 6; *SHA, Comm.*, XVII, 6; XVIII, 3: *Hostis patriae honores detrahantur*; XX, 5: *nomenque ex omnibus privatis publicisque monumentis eradendum*.

¹⁷⁴ Aur. Vict., *Caes.*, 20, 1: *Salvii nomen atque eius scripta factae aboleri iubet; quod unum effici nequiuuit*.

¹⁷⁵ Cass. Dio, LXXIX, 8: „Cum am mai spus-o, el singur și-a luat, înainte ca noi să i le fi acordat, tot felul de titluri referitoare la autoritatea imperială, substituindu-se cu de la sine putere lui Macrinus la consulat, fără să fi fost ales și fără să fi îndeplinit vreodată funcția, căci acel consulat, de fapt, se și terminase”.

¹⁷⁶ *SHA, Hel.*, XVII, 4: *Nomen eius, id est Antonini, erasum est senatu iubente remansitque Varii Heliogabali, si quidem illud adfectato retinuerant, cum vult videri filius Antonini*; XVIII, 1: *Hic ultimus Antoninorum fuit (quamvis cognomine postea Gordianos multi Antoninos putent, qui Antonii dicti sunt, non Antonini) vita, moribus, improbitate ita odibilis, ut eius senatus et nomen eraserit*; 2: *Quem nec ego Antoninum vocassem nisi causa cognitionis, quae cogit plerumque dici ea etiam nomina, quae sunt obolita*; *Alex. Seu.*, I, 2: *et hoc nomen ex annalibus senatus auctoritate erasum est*.

¹⁷⁷ Hrd., VII, 7; VIII, 5: „Luându-și, dar, inima în dinți, pătrunseră în cortul lui pe la amiază, trăgând după ei și pe soldații de gardă; mai întâi smulseră chipul împăratului de pe insigne”; *SHA, Maxim.*, XXVI, 3: *Maximini nomen olim erasum nunc animis eradendum*; *Gord.*, IX, 3: *nomen publicitus eraserunt*.

mantaua de purpură¹⁷⁸. Galerius a încercat să asedieze Roma, dar și de această dată loialitatea trupelor nu a fost un punct forte; unii dintre soldați, ridicând-și stindardele, l-au părăsit¹⁷⁹. Nu după mult timp, Maximianus I Herculeus a încercat să-l înlăture pe fiul său de la putere. În acest sens, a smuls veșmintele imperiale de pe umerii lui Maxentius și a susținut un discurs, învinuindu-și fiul de problemele cu care se confrunta societatea romană; spera că-i va atrage pe soldați de partea sa, dar trupele au rămas loiale fiului, iar el a fost nevoit să fugă la Constantinus I (306-337)¹⁸⁰. În ziua de 18 septembrie 324, Licinius (308-324) a fost înfrânt de trupele lui Constantinus I la *Chrysopolis* (Skutari, Turcia), după care s-a refugiat la *Nicomedia*. În schimbul vieții, Constantius I i-a cerut veșmântul imperial, intermediară în acest proces fiind Flavia Julia Constantia, sora învingătorului¹⁸¹.

¹⁷⁸ Lact., *Mort.*, XXVI, 8: *Severus interim vadit et ad muros Urbis armatus accedit. Statim milites sublatis signis abeunt et se <ei> contra quem venerant, tradunt; 10: Qui cum videret futurum ut Maximiano traderetur, dedit se ipse vestemque purpuream eidem a quo acceperat, reddidit. Quo facto nihil aliud impetravit nisi bonam mortem. Nam venis eius incisus leniter mori coactus est.* Orosius (VII, 28, 8). Vezi și Claudiu T. Arieșan, *Note și comentarii*, în Lactantius, *De mortibus persecutorum* (*Despre morțile persecutorilor*), Timișoara, 2000, 253, nota 134.

¹⁷⁹ Lact., *Mort.*, XXVII, 3.

¹⁸⁰ Lact., *Mort.*, XXVIII, 3: *Advocavit populum ac milites quasi contionem de praesentibus rei publicae malis habiturus. De quibus cum multa dixisset, convertit ad filium manus et illum esse dicens auctorem malorum, illum principem calamitatum, quas res publica sustineret, deripuit ab humeris eius purpuram; 4: Exutus ille praecipitem;* Aur. Vict., *Caes.*, 40, 5; Eutr., X, 3, 1; Ps.-Aur. Vict., *Epit. Caes.*, LX, 14; Oros., VII, 28, 9; Zos., II, 11; Zon., XII, 33. Vezi și Claudiu T. Arieșan, *op. cit.*, 254, nota 142; Nelu Zugravu, *op. cit.*, în Sextus Aurelius Victor, *op. cit.*, 466-467, nota 809; idem, *op. cit.*, în Pseudo-Aurelius Victor, *op. cit.*, 501, nota 599.

¹⁸¹ Ps.-Aur. Vict., *Epit. Caes.*, XLI, 7: *Dehinc Constantinus acie potior apud Bithyniam adegit Licinium, pacta salute, indumentum regium offerre per uxorem;* Oros., VII, 28, 19; Zos., II, 28, 1. Eutropius (X, 6, 1), Anonymus Valesianus (V, 28) și Socrates Scholasticus (*HE*, I, 4, 1) au amintit că Licinius s-a predat lui Constantinus I. Theophanes Confesorul (*Chron.*, a. 5815 [322/3]) a scris că a fost lăsat în viață. Hieronymus (*Chron.*, a. 323) a precizat doar că împăratul Constantinus I a încălcat jurământul solmen și l-a eliminat pe Licinius; nu poate fi vorba decât de promisiunea făcută de învingător că ar cruța viața lui Licinius, dacă acesta ar preda însemnele imperiale. În schimb, Zonaras (XIII, 1) a susținut ideea potrivit căreia între cei doi adversari s-a încheiat un armistițiu, grație intervenției lui Constantia, dar că Licinius este cel care nu a respectat înțelegerea. Vezi și Cyril Mango în Theoph. Conf., 34, nota 1; Gh. I. Șerban, *op. cit.*, 306, notele 608-610; Nelu Zugravu, *op. cit.*, în Sextus Aurelius Victor, *op. cit.*, 472-473, nota 834; idem, *op. cit.*, în Pseudo-Aurelius Victor, *op. cit.*, 515-516, nota 635; Thomas M. Banchich, *op. cit.*, 192-193, nota 9.

Dizgrațierea lui Constantius Gallus (351-354) a survenit ca urmare a exceselor sale în reprimarea revoltei evreilor din 352, dar și în urma implantării în mintea lui Constantius al II-lea (337-361) a ideilor potrivit cărora ar urma o uzurpare a tronului; de vină au fost numeroșii delatori care se aflau în preajma împăratului. Descrisă detaliat de către Ammianus Marcellinus, ea a fost comunicată cititorului „sub forma unor reflecții moralizatoare”, după cum afirma istoricul Nelu Zugravu. Degradarea socială a fost bine-gândită și implementată progresiv, astfel încât *Caesar*-ul să nu bănuiască nimic. Printre măsurile luate s-au numărat retragerea soldaților săi, îndepărtarea din Antiochia, diminuarea suitei personale, dar și despuierea de simbolurile autorității imperiale¹⁸². În 388, Magnus Maximus (383-388) a fost înfrânt de trupele lui Theodosius I, capturat și adus în fața împăratului. Imediat a fost oficializată umilirea sa publică, fiindu-i smulse diadema de pe cap, veșmântul imperial de pe umeri și ornamentele de la picioare¹⁸³. Un exemplu aparte l-a constituit Vetranio (350), *magister peditum* în Pannonia, a cărui uzurpare s-a produs în 350 la inițiativa Constantinei, sora lui Constantius al II-lea. La 25 decembrie 350, după zece luni în care a deținut frâiele puterii, Vetranio s-a întâlnit cu împăratul Constantius al II-lea și a depus însemnele imperiale¹⁸⁴.

¹⁸² Amm., IV, 11, 20: *Ingressusque obscuro iam die, ablatiis regiis indumentis*; Philostorg., *HE*, IV, 1; Zos., II, 55, 2-3; Zon., XIII, 9. Aurelius Victor (*Caes.*, 42, 12), Eutropius (X, 13, 1), Hieronymus (*Chron.*, a. 352; 354), Orosius (VII, 29, 14), Socrates Scholasticus (*HE*, 34, 1-5), Sozomenos (*HE*, IV, 7, 5-7), Ioannes Antiochenus (fr. 260), Theophanes Cofesorul (*Chron.*, a. 5846 [353/4]). Vezi și Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 167, nota 142; Cyril Mango and Roger Scott, *op. cit.*, 69, nota 1; Gh. I. Șerban, *op. cit.*, 309, notele 639 și 644; Nelu Zugravu, *op. cit.*, în Sextus Aurelius Victor, *op. cit.*, 485, notele 880 și 881; idem, *op. cit.*, în Pseudo-Aurelius Victor, *op. cit.*, 534-535, nota 691; idem, *Ammianus Marcellinus și cultura violenței în secolul al IV-lea*, Iași, 2017, 55-56, 57 (expresia dintre ghilimele); Philip R. Amidon, *op. cit.*, 63, nota 1; Thomas M. Banchich, *op. cit.*, 217-219, notele 73 și 74; A. T. Fear, *op. cit.*, 375, nota 321.

¹⁸³ Pan., II [12], 42, 2: *capiti diadema decutitur, humeris uestis aufertur, pedibus ornatus euellitur*; 3: *publice publicus spoliator exuitur*; 45, 1: *Maximus ei exutus occurat*; 2: *Maximus ei plantis nudus appareat*; Philostorg., *HE*, X, 5; Zos., IV, 46, 2. Vezi și C. E. V. Nixon and Barbara Saylor Rodgers, *In praise of later Roman emperors: the Panegyrici Latini*, introduction, translation, and historical commentary, with the Latin text of R. A. B. Mynors / C. E. V. Nixon and Barbara Saylor Rodgers, Berkeley and Los Angeles, 2015 [first published 1994], 510, nota 149.

¹⁸⁴ Amm., XV, 1, 2; Eutr., X, 11, 1; Ps. Aur. Vict., *Epit. Caes.*, XLI, 25; Hier., *Chron.*, a. 351; Oros., VII, 29, 10; Socr., *HE*, II, 25; Soz., *HE*, IV, 4; Philostorg., *HE*, III, 22; Zos., II, 44, 1-4; Zon., XIII, 7. Vezi și Nelu Zugravu, *op. cit.*, în Sextus Aurelius

Au existat situații în care a fost aplicată pedeapsa anulării statutului social de *princeps* și revenirea la cel de particular, așa cum s-a întâmplat cu Licinius după înfrângerea sa¹⁸⁵. Prin aceeași umilință a trecut și Gallus, care, după ce i-au fost luate insignele imperiale, a fost obligat să se îmbrace cu o tunică și o mantie simplă, după care a fost urcat într-o căruță particulară și trimis în *Histria*¹⁸⁶.

3. Anularea actele juridice

Ut eiusdem universis actibus antiquatis omnia mutescant tempora nec eius enumeratione saeculi nostri labes appareat nec ingemiscant aut qui sua virtute ac vulneribus Romanos fines propagant vel qui eosdem servandi iuris aequitate custodiunt, quod divinum praemium consulatus lutulentum prodigium contagione foedavit.

Anularea decretelor unei persoane căzute în dizgrație, după cum s-a constatat la Eutropius, a reprezentat o altă pedeapsă aplicată în contextul condamnării la uitare; dintre istoricii târzii care au scris despre înlăturarea lui Eutropius, Sozomenos este cel care menționează că legile pe care eunucul le-a emis au fost răzuite de pe inscripțiile publice¹⁸⁷.

Au existat și situații în care s-a aplicat această formă de sancțiune unor *principes*. Potrivit istoricilor antici, anularea hotărârilor și edictelor lui Nero a reprezentat o acțiune constantă în timpul domniilor lui Galba și Vespasian. În încercarea de a repara „răul” produs de predecesorul său, Galba a implementat mai multe măsuri. Astfel, a decis rechemarea în spațiul public a celor care au fost ostracizați¹⁸⁸. Printre cei care s-au bucurat de redobândirea drepturilor cetățenești s-a

Victor, *op. cit.*, 482-483, nota 871; idem, *op. cit.*, în Pseudo-Aurelius Victor, *op. cit.*, 529-530, nota 679.

¹⁸⁵ Eutr., X, 6, 1; Hier., *Chron.*, a. 323; Iord., *Get.*, XXI, 111.

¹⁸⁶ Amm., IV, 11, 20. Vezi și Nelu Zugravu, *Ammianus Marcellinus...*, 56.

¹⁸⁷ *CTh* IX, 40, 17; Soz., *HE*, VIII, 7. Vezi și Alan Cameron, *op. cit.*, 149, nota 1; Ronald T. Ridley, *op. cit.*, 206-207, nota 10; J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 104; Jacqueline Long, *op. cit.*, 2, 12, 171, 237; Emma Burrell, *op. cit.*, 136, nota 115; Daniel A. Washburn, *op. cit.*, 29.

¹⁸⁸ Plut., *Otho*, 1, 2; Dio Cass., LXIV, 3. Vezi și Patrick Kragelund, *Galba's pietas, Nero's victims and the mausoleum of Augustus*, *Historia*, 47/2, 1998, 153; Charles W. Hedrick Jr., *op. cit.*, 156.

numărat și Helvidius Priscus¹⁸⁹. Acesta a fost judecat în anul 66 împreună cu socrul său, Publius Clodius Thrasea Paetus, ca urmare a delațiunilor făcute de Titus Clodius Eprius Marcellus, dar și pentru că au sărbătorit zilele de naștere ale lui Brutus și Cassius. Amândoi au sfârșit prin a fi condamnați, Helvidius Priscus fiind exilat, iar ruda sa sinucidându-se. O altă măsură impusă a fost reîmproprietărirea templelor care, din cauza dorinței de avuție a lui Nero, au fost pauperizate; pentru soluționarea problemei a fost numit Gnaeus Iulius Agricola¹⁹⁰. La acestea se adaugă și revitalizarea visteriei statului prin redobândirea subsidiilor oferite de Nero persoanelor din anturajul său ori atleților și actorilor. De asemenea, au fost licitate darurile primite de aceștia, pentru a se obține contravaloarea lor în bani¹⁹¹. În continuare, s-a hotărât

¹⁸⁹ Tac., *Hist.*, IV, 6, 2.

¹⁹⁰ Plin., XXXIV, 85; Tac., *Ann.*, XV, 45, 1; *Agr.*, VI, 5; Suet., *Nero*, 32, 4: *Ultimo templis compluribus dona detraxit simulacraque ex auro vel argento fabricata conflavit, in iis Penatium deorum, quae mox Galba restituit*; Paus., X, 7, 1; Dio Cass., LXIII, 11, 3; Vezi și R. B. Townshend, *Notes*, în Tacitus, *The Agricola and Germania*, translated into English by R. B. Townshend, London, 1894, 7, nota 1; Andrew Robert Burn, *Agricola and Roman Britain*, New York, 1953, 60; N. Lascu, *Note*, în Tacitus, *Opere*, I, *Despre viața și caracterul lui I. Agricola*, traducere, studiu introductiv și note de N. Lascu, București, 1958, 152-153, nota 38; Azelia Arici, în Tacitus, *Opere*, II, *Storie*, a cura di Azelia Arici, Torino, 1959, 492, nota 9; N. I. Barbu, *Note*, în Tacitus, *Opere*, III, *Anale*, traducere de Andrei Marin, studiu introductiv și note de N. I. Barbu, București, 1964, 696, notele 116 și 118; Dumitru Tudor, *op. cit.*, 156-157; Patrick Kragelund, *op. cit.*, 163, nota 38; Miriam T. Griffin, *Nero. The end of a dynasty*, New York, 2001 [first published 1984], 81, 211, 256 (nota 10), 294 (nota 15); Edward Champlin, *Nero*, Cambridge, 2003, 133, 138, 179-180, 277 (nota 54); J. B. Rives, *Notes to Agricola*, în Tacitus, *Agricola. Germania*, translated by Harold Mattingly, revised with an introduction and Notes by J. B. Rives, London, 2009 [first published 1948], 77, nota 18; J. M. Requejo, *Notas*, în Cornelio Tácito, *Agrícola. Germania. Diálogo sobre los oradores*, introducciones, traducción y notas de J. M. Requejo, Madrid, 2013 [primera edición 1981], 61, nota 20; Verena Schulz, *Deconstructing imperial representation: Tacitus, Cassius Dio, and Suetonius on Nero and Domitian*, Leiden-Boston, 2019, 61, 87-88, 226, 283, 337 (nota 174).

¹⁹¹ Tac., *Hist.*, I, 20, 1: *Proxima pecuniae cura; et cuncta scrutantibus iustissimum visum est inde repeti ubi inopiae causa erat. Bis et viciens miliens sesterium donationibus Nero effuderat: appellari singulos iussit decima parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decimae super portiones erant, isdem erga aliena sumptibus quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri aut faenus sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta equites Romani praepositi, novum officii genus et ambitu ac numero onerosum: ubique hasta et sector et inquieta urbs actionibus. Ac tamen grande gaudium quod tam pauperes forent quibus donasset Nero quam quibus abstulisset; Suet.,*

eliberarea deținuților, printre care și Gaius Iulius Civilis, viitorul conducător al revoltei triburilor batave¹⁹². Totodată, a fost reabilitată *memoria* persoanelor judecate și condamnate, atât cele moarte, cât și cele aflate în viață. Această măsură îi viza atât pe membrii familiei imperiale (Britannicus, Agrippina, Rubellius Plautus, Faustus Cornelius Sulla Felix, Antonia, Claudia Octavia), cât și persoanele private; reabilitarea, începută în timpul conducerii lui Galba, a fost continuată de Vespasian¹⁹³. Nu în ultimul rând, a fost desființată unitatea militară creată în momentul în care știrea despre defecțiunea lui Galba a ajuns la Roma. Noua legiune, *Adiutrix*, era alcătuită din cetățeni romani, liberi și marinari. Când Galba a stabilit contactul cu aceasta, intenția lui era de a-i convinge pe oameni să renunțe la funcția oferită de către Nero. Întrucât aceștia nu au fost de acord, noul *princeps* a ordonat o șarjă de cavalerie împotriva legiunii, după care a decimat-o și reorganizat-o¹⁹⁴. Și Otho, contrar așteptărilor, întrucât se considera un con-

Galba, 15, 1: *Liberalitates Neronis non plus decimis concessis per quinquaginta equites R. ea condicione revocandas curavit exigendasque, ut et si quid scaenici ac xystici donatum olim vendidissent, auferretur emptoribus, quando illi pretio absumpto solvere nequirent.*; Plut. *Galba*, 16,2; Dio Cass., LXIV, 3. Vezi și Dumitru Tudor, *op. cit.*, 171; A. Piatkowski, în Dio Cass., vol. III, 615, nota 14; Charles W. Hedrick Jr., *op. cit.*, 156; Miriam T. Griffin, *op. cit.*, 206.

¹⁹² Tac., *Hist.*, IV, 13, 2: *iniectae Civili catenae, missusque ad Neronem et a Galba absolutus.*

¹⁹³ Dio Cass., LXIV, 3; LXVI, 9; Zon., XI, 14. Vezi și A. Piatkowski, în Dio Cass., vol. III, 615, nota 15; Patrick Kragelund, *op. cit.*, 154, 156-159, 161, 163, 165, 166-170; Charles W. Hedrick Jr., *op. cit.*, 156, 279 (nota 117).

¹⁹⁴ Tac., *Hist.*, I, 6, 3-4; 87, 1-2; III, 50, 5; Suet., *Nero*, 44, 2; *Galba*, 12, 2: *Nam cum classarios, quos Nero ex remigibus iustos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret, recusantis atque insuper aquilam et signa pertinacius flagitantis non modo inmisso equite disiecit, sed decimavit etiam*; Plut., *Galba*, 15, 3-4. Dio Cassius (LV, 24; LXIV, 3) afirmă că legiunea a fost înființată de către Galba și că între noul împărat și gărzile lui Nero, care doreau să-și mențină statutul social, ar fi izbucnit un conflict care s-a soldat cu uciderea și decimarea lor. Vezi și H. M. D. Parker, *The Roman legions*, Oxford, 1928, 100-104; N. Lascu, în Tac., *Hist.*, II, 322, nota 41; A. Piatkowski, în Dio Cass., III, 615, nota 10; Eugen Cizek, *Secvență romană. Mijlocul secolului I al erei noastre*, prefață de Emil Condurachi, traducere de Sanda Chiose Crișan și Constantin Crișan, București, 1986, 303; idem, *Istoria Romei*, București, 2002, 317-318; Edward Champlin, *op. cit.*, 3; Yann Le Bohec, *The imperial Roman army*, London, 1994 [first published in 1989], 26, 101, 170-171, 176, 191, 197, 205, 246; idem *Histoire des guerres romaines. Milieu du VIIIe siècle avant J.-C. – 410 après J.-C.*, Paris, 2017, 295-296, 332, 340; Lawrence Keppie, *The making of the Roman army. From republic to empire*, London, 2005 [first published in 1984, 1998], 157, 184; Stephen Dando-Collins, *Legions of Rome: the definitive history of*

tinuator al lui Nero, a reabilitat victimele predecesorului său, ba chiar le-a restituit sumele de bani care încă nu fuseseră folosite¹⁹⁵.

În ciuda faptului că *memoria* lui Galba a fost reabilitată sub Vespasian, anumite hotărâri ale celui dintâi, care vizau eliminarea unor impozite, au fost anulate¹⁹⁶. Decretele lui Domitianus au fost anulate din ordinul Senatului¹⁹⁷. De asemenea, la începutul domniei lui Nerva (96-98), persoanele exilate au fost rechemate; cele arestate pentru lezarea maiestății imperiale au fost eliberate; averile confiscate pe nedrept au fost returnate¹⁹⁸. Mai mult decât atât, Nerva a emis și o lege prin care anula căsătoriile dintre unchi și nepoată; prin această măsură se dorea abolirea unei cutume practicate de însuși Domitianus¹⁹⁹.

La moartea lui Commodus, Senatul a dorit anularea hotărârilor celui „ce n-a trăit decât pentru pieirea cetățenilor și pentru dezonoarea sa”²⁰⁰. Alături de această decizie, victimele regimului urmau să fie reabilitate²⁰¹. Pertinax (193) a abolit taxele impuse de predecesorul său care vizau domenii precum: transportul fluvial; ancorarea în porturi; transportul rutier²⁰². Totodată, libertatea soldaților a fost restrânsă²⁰³.

every imperial Roman legion, New York-London, 2010, 47, 50-53; Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Iulia Dumitrache, *Les Thraces dans l'armée romaine d'après les diplômes militaires. I. Les diplômes de Claude à Domitien*, DHA, 38/2, 2012, 11-12, 15; Michel Roux, *Marins phrygiens au service de Rome sous le Haut-Empire*, RM, 57, 2018, 202-205.

¹⁹⁵ Tac., *Hist.*, I, 77, 4-6; 90, 1; Plut. *Otho*, 1, 2.

¹⁹⁶ Suet., *Ves.*, 16, 1: *Non enim contentus omissa sub Galba vectigalia revocasse.*

¹⁹⁷ Lact., *Mort.*, III, 4: *Rescissis igitur actis tyranni.*

¹⁹⁸ Dio Cass., LXVIII, 1: „Nerva îi eliberă pe toți cei acuzați de impietate față de împărat și îi rechemă pe cei aflați în exil”; 2: „Dădu înapoi cetățenilor spoliați de averea lor fără niciun temei de către Domițian toate sumele confiscate câte se mai găseau în tezaur”; Eus., *HE*, 20, 8: „Nerva sub care senatul roman a anulat onorurile atribuite lui Domitian și a votat o lege care îngăduia revenirea din exil a celor surghiuniți pe nedrept și restituirea avuturilor lor”; 9; Hier., *Chon.*, a. 97: *Itaque multi, quos injuste eiecerat, de exilio reversi: nonnulli bona propria receperunt*; Oros., VII, 11, 2: *hic primo edicto suo cunctos exules reuocavit*. Vezi și A. T. Fear, *op. cit.*, 342, nota 148.

¹⁹⁹ Dio Cass., LXVIII, 2.

²⁰⁰ *SHA, Comm.*, XX, 4: *Censo, quae is, qui non nisi ad perniciem civium et ad dedeus suum vixit, ab honorem suum decerni coegit, abolenda.*

²⁰¹ Dio Cass., LXXIII, 5; *SHA, Comm.*, XIX, 2: *Memoriae innocentium serventur. Honores innocentium restituas*; XX, 5.

²⁰² Hrd., II, 4.

²⁰³ Dio Cass., LXXIII, 1; 8.

Între 217-218, edictele lui Commodus care nu fuseseră eliminate, precum și cele ale lui Caracalla (211-217), cu toate că acesta din urmă nu era condamnat oficial, au fost abrogate de către Macrinus. Măsura împăratului a fost justificată prin dorința sa ca societatea romană să fie guvernată după principiile circumscrise domeniului dreptului, nu după voința personală a unor *principes* nepricepuți²⁰⁴. Printre altele, s-a promis anularea unor măsuri care vizau: reabilitarea cetățenilor condamnați pentru impietate față de împărat; revocarea edictelor privind testamentul sau eliberarea sclavilor²⁰⁵.

După moartea lui Elagabalus, ne informează Cassius Dio, Alexander Severus (218-222) a adus multe îndreptări la „netrebnicele înfăptuiri ale lui Sardanapal”; în aceste demersuri a fost sprijinit de către juristul Ulpianus²⁰⁶. Potrivit istoricului anonim, noul împărat, care reprezenta un leac pentru neamul omenesc, ar fi declarat că sub domnia sa nu va îngădui să se facă „ceea ce se petrecea sub acea bestie infamă”²⁰⁷. Pentru început, ar fi fost adoptate legi cu impact în plan religios, statuile zeităților fiind readuse în templele lor²⁰⁸. Sectoarele administrativ, legislativ, politic și militar au fost purificate prin eliminarea din funcțiile de conducere a celor care, prin favoruri, le obținuseră în vremea defunctului: vizați au fost judecătorii necinstiți, senatorii, cavalerii și ofițerii militari care au comis abuzuri²⁰⁹. Mai mult decât

²⁰⁴ *SHA, Macr.*, XIII, 1: *adeo ut statuisset omnia rescripta veterum principum tollere, ut iure, non rescriptis ageretur, nefas esse dicens leges videri Commodi et Caracalli et hominum imperitorum voluntates*. Vezi și A. Chastagnol, în *SHA*, 465, nota 4.

²⁰⁵ Dio Cass., LXXVIII, 12. Vezi și A. Piatkowski, în Dio Cass., vol. III, 758, notele 29-31.

²⁰⁶ Dio Cass., LXXX, 2. Și Aurelius Victor (*Caes.*, 24, 6), Eutropius (VIII, 23, 1), autorul anonim (*SHA, Alex. Seu.*, XV, 5), Hieronymus (*Chron.*, a. 226), Zosimus (I, 11, 2) și Zonaras (XII, 15) au amintit că împăratul a fost ajutat de Ulpianus în reorganizarea statului și eliminarea măsurilor predecesorului. Orosius (VII, 18, 6) a precizat că Alexander Severus a obținut o mare reputație datorită principiului dreptății pe care îl aplica în luarea deciziilor, în timp ce Ioannes Antiochenus (fr. 219) a susținut că Mamaea I-a îndemnat să studieze domeniul dreptului. Vezi și Gh. I. Șerban, *op. cit.*, 289-290, notele 461 și 462; Nelu Zugravu, în Sextus Aurelius Victor, *op. cit.*, 569-570, nota 522; Thomas M. Banchich, *op. cit.*, 76, nota 3.

²⁰⁷ *SHA, Alex. Seu.*, I, 2: *ad remedium generis humani*; LIII, 6: *neque enim sub nobis ista facienda sunt, quae sub impura illa bestia nuper facta sunt*.

²⁰⁸ Herod., VI, 1.

²⁰⁹ Herod., VI, 1; *SHA, Alex. Seu.*, VII; XV, 1: *removit omnes iudices... deinde senatum et equestrem ordinem purgavit*; 2: *Ipsas deinde tribus et eos, qui militari-bus nituntur praerogativis, purgavit et Palatium suum comitatumque omnem a-*

atât, s-au luat măsuri ca nicio femeie să nu mai fie primită în Senat, pentru a se evita în viitor situațiile în care persoane de sex feminin să poată exercita vreo influență; mama lui Elagabalus înființase și un senat al femeilor, pe colina Quirinal, care emitea decrete privind chestiunile femeiești²¹⁰. Personalul palatului a fost redus, iar dintre cei șase medici, care fuseseră aduși înainte, doar unul primea salariu, ceilalți fiind plătiți în rații alimentare²¹¹. Altor funcționari imperiali, croitori, garderobieri, brutari, paharnici, nu li s-au mai oferit demnități drept răsplată, ci tot rații alimentare²¹². În domeniul civil a fost oferit din nou dreptul de *confarreatio*²¹³. Cu toate acestea, s-a interzis vinderea onorurilor care ofereau dreptul de a purta sabie²¹⁴. De asemenea, au fost rechemate în oraș persoanele exilate²¹⁵. Totodată, au fost interzise băile mixte²¹⁶. Au fost arestate prostituatelor, deoarece numărul lor era mare, și au fost vândute ca sclave²¹⁷. În plan economic au fost reduse taxele, topite monedele introduse de Elagabalus și restabilite cantitățile de untdelemn suprimate²¹⁸. În ceea ce privește divertismentul public, statutul actorilor, vânzătorilor, conducătorilor de care, dar și al tuturor celorlalți care făceau parte din această categorie socială (piticii,

biectis ex aulico ministerio cunctis obscenis et infamibus nec quemquam passus est esse in Palatinis non necessarium hominem; 3-6; XIX; XXIII, 4: Eunuchos de ministerio suo abiecit et uxori ut servos servire iussit; 5; 6: hic illis et veteres sustulit dignitates; XXXIV, 3.

²¹⁰ *SHA, Hel., IV; XXVIII, 3: Cautumque ante omnia post Antoninum Heliogabalum, ne umquam mulier senatum ingrederetur utique inferis eius caput dicaretur devovereturque, per quem id esset factum.*

²¹¹ *SHA, Alex. Seu., XLI, 2; XLII, 3.*

²¹² *Alex. Seu., XL, 2.*

²¹³ *SHA, Alex. Seu., XII, 3: Ius confarreationis, quod inpurus ille sustulerat, hic omnibus reddidit.* Vezi și David Popescu, *Note*, în *Istoria Augustă*, studiu introductiv de Vladimir Iliescu, Partea I traducere și note de David Popescu, Partea a II a traducere și note de Constantin Drăgulescu, București, 1971, 625, nota 23.

²¹⁴ *SHA, Alex. Seu., XLIX, 1.*

²¹⁵ *Aur. Vict., Caes., 24, 6.*

²¹⁶ *SHA, Alex. Seu., XXIV, 2: Balnea mixta Romae exhiberi prohibuit, quod quidem iam ante prohibitum Heliogabalus fieri permiserat.*

²¹⁷ *SHA, Alex. Seu., XXXIV, 4.*

²¹⁸ *SHA, Alex. Seu., XXII, 2: Oleum, quod Severus populo dederat quodque Heliogabalus inminuerat turpissimis hominibus praefecuram annonae tribuendp, integrum restituit; XXXIX, 6: Vectigalia publica in id contraxit; 7-8; 9: Formas binarias, ternarias et quaternarias et denarias etiam atque amplius usque ad libriles quoque et centenarias, quas Heliogabalus invenerat, resolvi praecepit neque in usus cuiusquam versa.* Vezi și David Popescu, *op. cit.*, 627, nota 51.

bufonii, cântăreții, instrumentiștii), a fost degradat la cel similar sclavilor; aceștia nu au mai fost plătiți în aur și argint, ci cu bani obișnuiți și li s-a interzis purtarea îmbrăcămintei prețioase pe care Elagabalus le-a introdus²¹⁹. Alături de cele enunțate în rândurile de mai sus, Alexander Severus a eliminat și anumite obiceiuri specifice fostului regim: nu a dorit să i se zică stăpân, ci să fie tratat ca un simplu particular²²⁰; nu a îngăduit să fie adorat după obiceiurile persane²²¹; a eliminat îmbrăcămintea și încălțăminte cu pietre prețioase ale lui Elagabalus²²²; a redus cheltuielile pentru fastul imperial și daruri, a înlocuit vesela de aur cu una obișnuită și a eliminat șervetele din aur²²³; a reintrodus hlamidele de lână aspră, tunicile fără bandă purpurie și hainele stacojii²²⁴; i-a îndepărtat pe oratorii lingușitori²²⁵. Singurul obicei pe care Alexander Severus l-a păstrat de la Elagabalus era consumul de apă rece amestecată cu vin și cu apă de trandafiri²²⁶.

După ce l-a înfrânt pe Maxentius, adversarul său, Constantinus I a emis o lege, la 24 aprilie (19 martie) 313, prin care a ordonat anularea măsurilor luate de acesta privitoare la înrobirea tuturor oamenilor liberi. În acest sens, împăratul învingător a reabilitat victimele vechii conduceri, oamenii având dreptul de a elibera pe oricine știa sau li s-a spus că a fost luat în sclavie în timpul lui Maxentius, fără a mai fi necesar acordul unor judecători. În cazul în care se dovedea că cineva încă practica sclavia sau știa că există persoane care se abat de la lege, dar omitea să anunțe autoritățile, era trimis la pieire. Textul legii conține termenul *periculum*, prin intermediul căruia se sugerează că persoana incriminată ar primi o pedeapsă severă²²⁷.

Prin legea din 16 mai sau decembrie 324, Constantinus I anula toate decretalele lui Licinius²²⁸. Această măsură a fost reconfirmată la 12

²¹⁹ *SHA, Alex. Seu.*, XXXIII, 3; XXXIV, 2; XXXVII, 1; XLI, 4.

²²⁰ *SHA, Alex. Seu.*, IV, 1.

²²¹ *SHA, Alex. Seu.*, XVIII, 3.

²²² *SHA, Alex. Seu.*, IV, 1.

²²³ *SHA, Alex. Seu.*, XXXIII, 3; XXXIV, 1; XXXVII, 1-2.

²²⁴ *SHA, Alex. Seu.*, XXXIII, 4; XL.

²²⁵ *SHA, Alex. Seu.*, XXXV, 1.

²²⁶ *SHA, Alex. Seu.*, XXXVII, 12.

²²⁷ *CTh*, V, 8, 1. Vezi și Clyde Pharr, în *CTh*, 109, nota 4.

²²⁸ *CTh*, XV, 14, 1: *Remotis Licini tyranni constitutionibus et legibus*. Vezi și Clyde Pharr, în *CTh*, 437, nota 2.

februarie 325 și 8 iulie 326²²⁹. La 15 iulie 326, a fost emis un nou ordin prin care toți senatorii care fuseseră degradați social puteau redobândi vechiul statut²³⁰.

Potrivit legii din 28 aprilie 315 sau 324, se anula decretul în baza căruia slujbașii imperiali care se retrăgeau din funcție trebuiau să reia îndatoririle publice ale consiliului municipal; acum slujbașii imperiali, după 20 de servicii, nu mai erau chemați să îndeplinească funcții publice; nu se știe sigur dacă această măsură a fost îndreptată împotriva lui Maxentius sau Licinius²³¹.

La 3 noiembrie 352, Constantius al II-lea a anulat toate statutele emise din ordinul lui Flavius Magnus Magnentius (350-353) și juristii acestuia; legea stipula și retrocedarea bunurilor celor care fuseseră evacuați, dar și păstrarea unor măsuri adoptate de uzurpator, printre care emancipările sociale sau dezrobirile²³². La 23 noiembrie 353 au fost abolite ritualurile nocturne aprobate de către fostul adversar al lui Constantius al II-lea²³³. În a doua jumătate a secolului al IV-lea, actele emise de către uzurpatorul Magnus Maximus au fost considerate manifestări ale in Justiției și au fost abrogate²³⁴; la fel sa întâmplat și cu cele ale lui Eugenius²³⁵.

4. Distrugerea reprezentărilor iconografice

Omnes statuas, omnia simulacra, tam ex aere quam ex marmore seu ex fucis quam ex quacumque materia quae apta est effingendis, ab omnibus civitatibus oppidis locisque privatis ac publicis praecipimus aboleri, ne tamquam nota nostri saeculi obtutus polluat intuentum.

²²⁹ *CTh*, XV, 14, 2: *Tyranni et iudicum eius gestis infirmatis*; 3: *Quae tyrannus contra ius rescripsit non valere praecipimus, legitimis eius rescriptis minime impugnandis*. Vezi și Vezi și Clyde Pharr, în *CTh*, 437, notele 2 și 4.

²³⁰ *CTh*, XV, 14, 4.

²³¹ *CTh*, VIII, 4, 1.

²³² *CTh*, XV, 14, 5: *Quae tyrannus vel eius iudices contra ius statuerunt, infirmari*. Vezi și Clyde Pharr, în *CTh*, 437, notele 4 și 7.

²³³ *CTh*, XVI, 10, 5: *Aboleantur sacrificia nocturna magnentio auctore permissa*. Vezi și Clyde Pharr, în *CTh*, 472, notele 3, 12 și 15.

²³⁴ *CTh*, XV, 14, 6; 7: *Omne iudicium, quod vafra mente conceptum iniuriam, non iura reddendo maximus infandissimus tyrannorum credidit promulgandum, damnabimus*; 9. Vezi și Clyde Pharr, în *CTh*, 437, notele 9 și 10.

²³⁵ *CTh*, XV, 14, 9-12. Vezi și Clyde Pharr, în *CTh*, 438, notele 11-20.

Textul edictului din 399 stipula și distrugerea statuilor și portretelor lui Eutropius, indiferent că erau realizate din bronz, marmură, pigmenti sau orice alt material întrebuintat la crearea de efigii; toate reprezentările sale iconografice trebuiau înlăturate atât din spațiul public, cât și din cel privat, acțiunea fiind motivată de faptul că ar reprezenta o poluare vizuală pentru cetățeni²³⁶. Eunapius a scris că în onoarea eunucului au fost ridicate statui din aur peste tot. În schimb, Claudian a oferit mai multe detalii potrivit cărora i-ar fi fost construite monumente ecvestre, dar și statui care îl reprezentau în postura de consul, judecător ori luptător; unele dintre acestea ar fi fost ridicate în fața Senatului. În opinia poetului latin, aceste reprezentări au pângărit locurile publice și ar trebui să reziste trecerii timpului doar ca dovezi indiscutabile ale rușinii epocii. De asemenea, la baza statuilor ar fi fost puse inscripții cu titlurile pe care le-a avut Eutropius, dar și cu laude care, în accepțiunea claudiană, erau mai mari decât ar merita orice muritor; având în vedere cele anunțate mai sus, Claudian s-a întrebat dacă Byzas, fondatorul mitologic al Constantinopolului, și Constantinus I ar trebui să fie anunțați de existența unui al treilea fondator – eunucul²³⁷.

Distrugerea statuilor construite în onoarea lui Eutropius reprezintă o altă formă de pedeapsă circumscrisă fenomenului *abolitio memoriae* și poate fi identificată încă din perioada Principatului. Astfel, o parte dintre statuile și portretele lui Nero au fost distruse; într-o asemenea împrejurare a fost ucis gladiatorul Spiculus, un favorit al împă-

²³⁶ *CTh*, IX, 40, 17. Vezi și P. J. Heather, *op. cit.*, 153, nota 4; Thomas S. Burns, *op. cit.*, 172; Charles W. Hedrick Jr., *op. cit.*, 100; Eric R. Varner, *op. cit.*, 223; Daniel A. Washburn, *op. cit.*, 29; Julia Hillner, *op. cit.*, 233.

²³⁷ Claud., *In Eutr.*, II 70-80: *monumenta petuntur/ dedecoris multisque gemunt incudibus aera/ formatura nefas. haec iudicis, ilia togati,/ haec nitet armati species; numerosus ubique/ fulget eques: praefert eunuchi curia vultus./ ac veluti caveant ne quo consistere virtus/ possit pura loco, cunctas hoc ore laborant/ incestare vias. maneant inmota precamur/certaque perpetui sint argumenta pudoris./ subter aduantes tituli nimiaeque leguntur/ vel maribus laudes: claro quod nobilis ortu/ (cum vivant domini!), quod maxima proelia solus/ impleat (et patitur miles!), quod tertius urbis/ conditor (hoc Byzas Constantinusque videbant!); Suid., *sigma* 897 (Adler IV, 414, 17). Vezi și J. H. W. G. Liebeschuetz, *op. cit.*, 93; Jacqueline Long, *op. cit.*, 40, 158, 247-248; Charles W. Hedrick Jr., *op. cit.*, 100; Emma Burrell, *op. cit.*, 115; Shaun Tougher, *op. cit.*, 149; idem, *The Roman castrati...*, 91, 95, 164 (nota 111), 166 (nota 148); Gavin Kelly, *op. cit.*, 256.*

ratului defunct, peste care a fost trasă o statuie a lui Nero²³⁸. După moartea lui Domitianus, statuile din bronz, aur și argint au fost topite, obținându-se venituri importante, iar arcurile de triumf construite în onoarea lui au fost dărâmate. Cassius Dio a argumentat că ura față de fostul regim a impulsionat aplicarea acestor sancțiuni, iar Plinius Secundus a descris bucuria care a animat mulțimea în contextul distrugerii reprezentărilor iconografice, ajungându-se la lovirea și mutilarea lor, de parcă însuși suveranul ar fi fost atacat – *executio in effigie*²³⁹. Măsurile similare au fost luate și împotriva *memoria*-ei lui Commodus, statuile sale fiind distruse, răsturnate sau atacate²⁴⁰.

În aceeași ordine de idei, statuile lui Geta (211) au fost distruse la ordinile lui Caracalla²⁴¹. Portretele lui Maximinus Thrax au fost sparte, arse sau depozitate la ordinul Senatului²⁴². Cele ale lui Maxi-

²³⁸ Suet., *Nero*, 45, 2; Tac., *Hist.*, I, 78, 2; Plut., *Galba*, 8, 5; Cass. Dio., LXIII, 25, 1; Ioann. Antioch., fr. 174. Vezi și Bernard William Henderson, *The life and principate of emperor Nero*, London, 1903, 416; J. B. Hainsworth, *Verginius and Vindex*, *Historia*, 11/1, 1962, 93, nota 45; Patrick Kragelund, *op. cit.*, 158, nota 22; Edward Champlin, *Nero*, Cambridge, 2003, 7; Eric R. Varner, *op. cit.*, 47; Vasily Rudich, *Political dissidence under Nero: the price of dissimulation*, London and New York, 2005 [first published in 1993], 319; Michael P. Speidel, *Riding for Caesar: the Roman emperors' horse guards*, London, 2005 [first published 1994], 17; Aristoula Georgiadou, *The lives of the Caesars*, în Mark Beck (ed.), *A companion to Plutarch*, Chichester, 2014, 261.

²³⁹ Suet., *Dom.*, 23,1; Plin. Sec., *Pan.*, 52; Cass. Dio., LXVIII, 1; Lact., *Mort.*, III, 3. Vezi și A. Piatkowski, în Cass. Dio, vol. III, 655, nota 2.

²⁴⁰ Cass. Dio, LXXIII, 2; Hrd., II, 6; *SHA, Comm.*, XVIII, 12: *Hostis statuas undique, parricidae statuas undique, gladiatoris statuas undique. Gladiatoris et parricidae statuae detrahantur...*; 13: *Gladiatoris statuae detrahantur*; XIX, 1: *parricidae gladiatoris statuae detrahantur...*; XX, 5: *Statuas, quae undique sunt, abolendas...*; *Pert.*, VI, 3: *Sane cum postero kalendarum die statua Commodi diceerunt...* Vezi și Wilfried Nippel, *Public order in ancient Rome*, Cambridge, 1995, 44-46; Peter Stewart, *The destruction of statues...*, 270; Eric R. Varner, *Punishment after death: mutilation of images and corpse abuse in ancient Rome*, *Mortality*, 6/1, 2001, 47; idem, *Mutilation and transformation...*, 3.

²⁴¹ Cass. Dio, LXXVII, 2.

²⁴² Hdn., VII, 5: „Unii distrugneau monumentele ridicate în onoarea lui Maximin”; 7: „Statuile, imaginile și toate monumentele ridicate în cinstea lui Maximin, fură smulse”; 9: „De acolo se repezi asupra celorlalte cetăți care distruseră statuile lui Maximin”; *SHA, Maxim.*, XII, 10: *Quas quidem tabulas post mortem eius senatus et deponi iussit et exuri*; XXIII, 7: *In oppido igitur vicino statim Maximini statuae atque imagines depositae sunt*; *Gord.*, IX, 3: *Appellato igitur Gordiano imperatore iuvenes, qui auctores huius facinoris erant, statuas Maximini deiecerunt*,

minus II Daia (311-313) și ale copiilor săi au fost aruncate la pământ și sfărmate sau au fost vopsite cu negru; referitor la statuile înălțate în onoarea sa, acestea au fost doborâte, distruse și lăsate la voia publicului, care avea posibilitatea de a se amuza pe seama lor sau de a le abuza²⁴³.

Revenind la Eutropius, textul decretului imperial conține și o amenințare, indirectă, față de cei apropiați lui. Eliminarea statuiilor sale din spațiul privat nu reprezenta altceva decât interdicția comemorării *memoria*-ei sale, iar cine ar fi îndrăznit să încalce aceste prevederi era pasibil de grave sancțiuni. Claudian afirma că, în această etapă din viața eunucului, prietenii săi l-au renegat, iar complicii l-au abandonat²⁴⁴. Și Ioannes Chrysostomus a amintit despre cum a fost părăsit de slugi, prieteni și eunuci, dar și faptul că a fost trădat și considerat dușman de către cei care în trecut l-au slujit²⁴⁵. Eutropius nu mai era vrednic pentru a fi comemorat, iar exemplele din trecut ne arată că cine încălca asemenea prevederi era aspru pedepsit. În această situație s-a aflat Salvinius Cocceianus, care a fost judecat în timpul domniei împăratului Domitianus pentru faptul că a sărbătorit ziua de naștere a unchiului său, Otho²⁴⁶. Caracalla a interzis jocurile organizate de ziua de naștere a fratelui său, Geta, și i-a ucis pe cei care îi rosteau numele ori îi cinsteau memoria²⁴⁷.

imagines profregerunt; XIII, 6: Ex quo gaudium maius fuit, statimque deiectae sunt statuae atque imagines eius, qui hostis fuerat iudicatus; Zon., XII, 16.

²⁴³ Eus., *HE*, IX, 11, 2, 2.

²⁴⁴ Claud., *In Eutri.*, II *praef.*, 15: *dissimulant socii coniuratique recedunt.*

²⁴⁵ Ioann. Chrysost., *Hom. in Eutr.*, I, 1; II, 3-4.

²⁴⁶ Suet., *Dom.*, 10, 3: *Salvium Cocceianum, quod Othonis imperatoris patris sui diem natalem celebraverat; Tac., Hist.*, II, 48, 2: *proinde erecto animo capesseret vitam, neu patrum sibi Othonem fuisse aut oblivisceretur umquani aut nimium meminisset; Plut., Otho*, 16, 1. Vezi și Gheorghe Ceaușescu, *Note*, în Publius Cornelius Tacitus, *Istorie. Anul celor patru împărați*, studiu introductiv, traducere, note și indice de Gheorghe Ceaușescu, București, 1992, 361, nota 113.

²⁴⁷ Cass. Dio, LXXVII, 12: „Era de ajuns, de pildă, ca cineva să scrie numai sau să rostească numele de Geta pentru a fi de îndată pierdut. Așa că poezii nu mai foloseau acest nume în comediile lor ținând cont de seama că până și bunurile acestora în testamentul cărora se afla acest nume au fost confiscate. El făcea tot ce-i stătea în putință pentru a strânge cât mai mulți bani. Își manifesta ura împotriva fratelui mort desființând jocurile celebrate în cinstea zilei de naștere a acestuia... Și cu toate acestea nu se declara satisfăcut. Tocmai în ziua de naștere a fratelui obișnuia să înfăptuiască cele mai oribile acte de cruzime și îi silea și pe alții să comită nelegiuiri, de parcă în felul acesta oferea anual un soi de sacrificiu funebru zeilor mani ai fratelui

5. *Exilul și moartea*

Adhibitis itaque fidis custodibus ad Cyprum insulam perducatur, in qua tua sublimitas relegatum esse cognoscat, ut ibidem pervigili cura vallatus nequeat suarum cogitationum rabie cuncta miscere.

Partea de final a decretului anunța arestarea eunucului și trimiterea lui în exil, pe insula Cipru, fiind plasat sub stricta supraveghere a gărzilor; nu după mult timp, a fost trimis la *Chalcedon* sau *Pantichion*, unde a fost judecat, condamnat la moarte și decapitat; despre acestea au scris Philostorgius, Socrates Scholasticus, Sozomenos, Zosimus și Ioannes Antiochenus²⁴⁸.

Despre surghiunul lui Eutropius a relatat și Claudian. Adoptând aceeași manieră batjocoritoare, scriitorul latin a expus, pentru început, cum eunucul a fost scos din palatul imperial și cum a simțit lanțurile în jurul picioarelor; versurile care descriu această etapă reprezintă o aluzie la arestarea sa²⁴⁹. Anul în care a fost numit consul i-a adus și exilul, iar retorica claudiană continuă să aprecieze cum urma să se desfășoare surghiunul: pe ce tărâmurii avea să se aventureze acest eunuc, care era urât de toată lumea și a cărui faimă a dispărut; dacă sora lui

său”;*SHA, Carac., III, 5: Ipse mortem eius saepissime flevit. Multos, qui caedis eius conscii fuerant, interemit, sed et eum, qui imaginem eius honoravit.*

²⁴⁸ *CTh, IX, 40, 17; Philostorg., HE, XI, 6; Soc., HE, VI, 5; Soz., HE, VIII, 7; Zos., V, 18, 1-3; Ioann. Antioch., fr. 189. Vezi și Alan Cameron, op. cit., 135-138, 243; A. H. M. Jones, op. cit., 179; Peder G. Christiansen, op. cit., 117-118; Siegmund Döpp, op. cit., 189, 191-195; Ronald T. Ridley, op. cit., 206-207, nota 10; Michael Dewar, op. cit., 582; J. H. W. G. Liebeschuetz, op. cit., 105, 107-108, 116, 132, 264-265, 267; Alan Cameron and Jacqueline Long, op. cit., 8, 162-163, 217, 318, 325; Thomas S. Burns, op. cit., 171-172, 345 (nota 94), 346 (nota 101); Jacqueline Long, op. cit., 12, 39-40, 42-43, 59, 134, 149, 152-154, 161-162, 167, 171, 174-176, 202, 222, 236, 245, 260-261, 266-267; Mathew Kuefler, *The manly eunuch...*, 68; idem, *Physical and symbolic castration...*, 186, nota 4; Emma Burrell, op. cit., 111-113; Christopher Kelly, op. cit., 195-196; Shaun Tougher, *Eunuchs in the East...*, 150, 153; idem, *The Roman castrati...*, 89, 93-94, 164 (nota 95), 166 (nota 142); Philip R. Amidon, op. cit., 147, nota 23; Rowland Smith, op. cit., 227; Gavin Kelly, op. cit., 251; Daniel A. Washburn, op. cit., 29-30, 66, 92, 116, 195 (nota 99); Julia Hillner, op. cit., 233-234; Hugh Elton, op. cit., 154; Tomasz Babnis, op. cit., 10.*

²⁴⁹ Claud., *In Eutr., II praef., 3: et solitos tardae passurus compedis orbis; 21-22: Mollis feminea detruditur arce tyrannus/ et thalamo pulsus perdidit imperium.* Vezi și Michael Dewar, op. cit., 582; Alan Cameron, op. cit., 148; Jacqueline Long, op. cit., 39.

ar îndrăzni să se îmbarce și să-i fie alături peste mările îndepărtate, dar poate nu ar fi de acord, în condițiile în care el a pauperizat, iar dânsa s-a îmbogățit²⁵⁰. Un lucru ar fi cert, anume că i s-a pregătit un loc pe insula Cipru; în opinia lui Claudian, insula reprezenta o matroană a amorurilor seducătoare și a dansurilor vesele, un tărâm unde nu exista nicio înclinare față de virtutea castității; așadar, ar fi fost locul ideal pentru Eutropius, iar fecioarele din *Paphos* ar urma să aștepte cu entuziasm venirea lui²⁵¹. Dar există posibilitatea ca debarcarea lui să fie întârziată, întrucât tritonii ar dori să-l rețină, pentru a fi învățați cum să le seducă pe nereide, ori vânturile vor produce moartea sa prin înec²⁵². Cu toate acestea, Cipru urma să câștige prestigiu datorită naufragierii eunucului pe meleagurile sale; acesta degeaba ar cere delfinilor, cu ultima suflare, să-l care până la mal, întrucât ei i-ar ajuta doar pe bărbați²⁵³. Astfel, surghiunul pe Cipru ar deveni un avertisment pentru oricine ar îndrăzni să adopte conduita celui alungat²⁵⁴.

Prin eliminarea lui Eutropius, Senatul Bizanțului se lipsea de discursul său suav și de sfaturile sale; în ciuda acestui lucru, Claudian și-a manifestat neîncrederea cu privire la faptul că eliminarea lui de la curtea imperială ar avea efectul purgativ dorit; că prin exilul său pe insula Cipru, oceanele ar avea puterea de a curăța cu eficacitate pata lăsată; câte ere vor trebui să treacă pentru ca societatea să se curețe de

²⁵⁰ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 9-10: *ille citas consul poenas se consule solvit:/ annus qui trabeas hic dedit exilium; 33-34: Quas, spado, nunc terras aut quem transibis in axem?/ cingeris hinc odiis, inde recessit amor; 41-44: quid soror? audebit tecum conscendere puppim/ et veniet longum per mare fida comes?/ an fortasse toros eunuchi pauperis odit/ et te nunc inopem dives amare negat? Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 39, 134.*

²⁵¹ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 52-54: *quod tibi sub Cypri litore parta quies?/ omnia barbarico per te concussa tumultu./ crede mihi, terra tutius aequor erit; 63-66: insula laeta choris, blandorum mater Amorum:/ nulla pudicitiae cura placere potest./ prospectant Paphiae celsa de rupe puellae/ sollicitae, salvam dum ferat unda ratem.*

²⁵² Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 67-70: *sed vereor, teneant ne te Tritones in alto/ lascivas doctum fallere Nereidas,/ aut idem cupiant pelago te mergere venti,/ Gildonis nuper qui tenuere fugam.* Vezi și Siegmund Döpp, *op. cit.*, 189, nota 14; Jacqueline Long, *op. cit.*, 39.

²⁵³ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 71-74: *inclita captivo memoratur Tabraca Mauro./ naufragio Cyprus sit memoranda tuo./ vecturum moriens frustra delphina vocabis;/ ad terram solos devehit ille viros.* Vezi și Maurice Platnauer, *op. cit.*, 183, nota 2; Jacqueline Long, *op. cit.*, 39.

²⁵⁴ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 75-76: *quisquis adhuc similes eunuchus tendit in actus,/ respiciens Cyprum desinat esse ferox.* Vezi și Jacqueline Long, *op. cit.*, 39.

această crimă²⁵⁵. În schimb, Zosimus a scris că fostul consul a reprezentat singurul exemplu din categoria eunucilor pe care Soarta l-a ridicat, într-un mod neașteptat, pe cele mai înalte culmi ale puterii, după care l-a doborât prin „ura emanată față de el de către dușmanii statului”²⁵⁶. Pentru Sozomenos, deznodământul nefericit al vieții eunucului ar fi fost un rod al mâniei divine care s-a abătut ca urmare a nedreptății perpetuate; în cele din urmă, societatea ar fi fost revitalizată, iar pioșenia supușilor Constantinopolului s-a reînnoit²⁵⁷.

IV. Concluzii

Pe baza decretului imperial, pot fi identificate mai multe sintagme cu valoare juridică ce descriu condamnarea lui Eutropius. În privința confiscării averii: *adiungere omnes res* (< *adiungo/adiungere* = a acorda, a uni, a adăuga, a anexa). Cu privire la degradarea socială: *eripere splendorem* (< *eripio/eripere* = a smulge, a răpi, a lua); *vindicare consulatum* (< *vindico/vindicare* = a elibera, a scăpa, a salva); *vindicare commemorationem nomen*; *spoliare patriciatum dignitatem* (< *spolio/spoliare* = a despuia, a dezbrăca, a deposeda); *spoliare omnia inferiores dignitates*. Referitor la anularea decretelor: *antiquare universos actus* (< *antiquo/antiquare* = a respinge). Pentru distrugerea statuiilor: *abolere omnes statuas* (< *aboleo/abolere* = a șterge, a înlătura, a desființa); *abolere omnia simulacra*. Pentru exil: *perducere ad Cyprum insulam* (< *perduco/perducere* = a duce); *relegere ad Cyprum insulam* (< *relego/relegere* = a izgoni, a expulza, a îndepărta, a trimite departe).

Acest eveniment cu totul special de *abolitio memoriae*, care l-a avut protagonist pe Eutropius, demonstrează faptul că fenomenul condamnării la uitare era încă prezent în mentalul colectiv roman de la sfârșitul secolului al IV-lea. Una dintre preocupările de căpătâi ale romanilor era percepția posterității față de cei care au trăit. Respectarea

²⁵⁵ Claud., *In Eutr.*, II *praef.*, 57-58: *dilecto caruit Byzantium ore senatus;/ curia consiliis aestuat orba tuis*; II, 20-23: *at vos egregie purgata creditis aulam,/ Eutropium si Cyprus habet? vindictaque mundi/ semivir exul erit? qui vos lustrare valebit/ oceanus? tantum facinus quae diluet aetas?* Vezi și Richard T. Bruère, *op. cit.*, 243; Siegmund Döpp, *op. cit.*, 191; Jacqueline Long, *op. cit.*, 38, 59, 146, 175, 256; Emma Burrell, *op. cit.*, 114.

²⁵⁶ Zos., V, 18, 3. Shaun Tougher, *op. cit.*, 93, 166 (nota 140).

²⁵⁷ Soz., *HE*, VIII, 7.

regulilor, a valorilor societății, garanta dreptul ca, după trecerea în ne-ființă, amintirea defunctului să fie cinstită. În caz contrar, se implementau sancțiuni care aveau menirea de a lovi în esența socială a persoanei care s-a abătut de la normele de conduită și trai ale cetății. În această ordine de idei, existau mai multe forme de manifestare ale fenomenului de *abolitio memoriae*, după cum putem observa și în cazul lui Eutropius. Într-o categorie a manifestărilor vizuale se încadrează *abolitio* iconografică, așadar distrugerea statuilor dedicate eunucului. Anularea decretelor sale se circumscrie manifestărilor administrative. Confiscarea averii și interzicerea comemorării defunctului aparțin manifestărilor socio-religioase. Tot în categoria manifestărilor vizuale poate fi încadrată și degradarea socială, care s-a concretizat în retragerea statutului de consul, ștergerea numelui din lista de consuli, despuieră de titlul de patrician sau înlăturarea din alte funcții, întrucât aceste sancțiuni reprezintă forme de vexațiuni prin intermediul cărora societatea era anunțată de anularea condiției sociale a lui Eutropius. În plus, la scurt timp după ce a fost exilat, eunucul a fost trimis la *Chalcedon* sau *Pantichion*, unde a fost judecat, condamnat la moarte și decapitat. În ciuda faptului că această informație nu este inclusă în decretul imperial, ea ajungând la noi datorită scrierilor lui Philostorgius, Socrates Scholasticus, Sozomenos, Zosimus și Ioannes Antiochenus, decapitarea avea o deosebită încărcătură politică și ideologică; aceasta a fost aplicată unor oponenți politici și dușmani externi încă din perioada republicană. După consolidarea Principatului, până în perioada antichității târzii, a fost aplicată și unor *principes mali*, unor *tyrani*. Decapitarea avea menirea de a interzice dreptul persoanei condamnate de a fi înmormântată; atesta degradarea completă din punct de vedere social și politic, expulzarea definitivă din comunitatea umană.

Având în vedere cele analizate în rândurile de mai sus, constatăm o continuitate până la sfârșitul secolului al IV-lea a formelor de manifestare ale fenomenului de *abolitio memoriae*, precum și a sancțiunilor emise. Pe de altă parte, există o ruptură în ceea ce privește modalitatea de implementare a sancțiunilor, precum și a factorului decident, cel care inițiază procesul de condamnare. Spre exemplu, din terminologia decretului imperial lipsește sintagma *hostis*, care, după cum ne arată exemplele de *principes* condamnați în perioada Principatului, era utilizată în asemenea contexte și care simboliza excluderea din corpul cetățenesc a victimei. În schimb, Eutropius a fost perceput drept o scârnăvie respingătoare (*taetra illuvie*), meschin (*caenosis sordibus*),

monstru (*prodigium*), contagiune (*contagione*), un individ care pângărește prin perversitatea moravurilor sale (*quas morum polluit scavitare*), stigmatul epocii (*nota nostri saeculi*), turbat (*cogitationum rabie cuncta miscere*). Această chestiune se explică prin faptul că în secolul al IV-lea, alături de termenul *hostis*, s-au impus și alte sintagme care aveau menirea de a sublinia abaterea de la lege, lezarea maiestății imperiale sau uzurparea. De asemenea, condamnarea eunucului nu a fost decisă de către Senat, așa cum poate fi constatat în cazul acelor *principes* damnați în timpul Principatului, ci a reprezentat o manifestare a voinței împăraților Arcadius și Honorius.